

ENDERUN DERGİSİ

JOURNAL OF ENDERUN

Yıl: 2019

Cilt: 3

Sayı: 2

e-ISSN: 2618-592X

- Sürdürülebilir Kalkınma ve Döngüsel Ekonominin Bibliyometriği - 60-72
Veysel YILMAZ
- Laiklik ve İdeolojiler Arasındaki İlişkiyi Anlamak- 73-85
Mutlu SESLİ ve Şeyhmus DEMİR
- Kargo Hizmetlerinin Tüketici Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Çalışma: 86-97
Süleyman Demirel Üniversitesi Örneği - Aysun Hazel ÖZAYDIN, Süha ÇELİKKAYA ve Gülhan DURAN
- Kamu Görevlilerini Yoldan Çıkaran Bubi Tuzakları: Hediye ve Bağışlar - 98-108
Mustafa Lütfi ŞEN
- Kaybolan Bağlar: Depresyonun Gerçek Nedenleri ve Beklenmedik 109-110
Çözümler - Naime KESKİN

<http://dergipark.gov.tr/enderun>

ENDERUN DERGİSİ

JOURNAL OF ENDERUN

YIL:2019 Cilt:3 Sayı:2

Enderun yılda iki defa çıkan (Mart-Ekim) ULUSAL HAKEMLİ bir dergidir.

Sürelî Yayın Adı

Enderun Dergisi

Yayın Türü

Ulusal E-Dergi

Yayın Dili

Türkçe

Yayın Sıklığı

Yılda iki kez

Konusu

Sosyal Bilimler

Elektronik Adresi

<http://dergipark.gov.tr/enderun>

Yayıncı

Cihan Usta

Editörler

Cihan USTA

Emre Yiğit

Yavuz Özkaya

İndeksler:

Index Copernicus

Google Scholar

ResearchBib

Sindex

DRJI

ASOS Index

Yayın ve Hakem Kurulu

Dr. Ayşe Elif YAZGAN - Konya Necmettin Erbakan Üniversitesi

Dr. Abdulkadir AKSOY - Sakarya Üniversitesi

Dr. Ahmet GÜVEN- Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Atila KARKACIER - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Cevdet Yiğit ÖZBEK - Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi

Dr. Derya ÖZTÜRK - Ordu Üniversitesi

Dr. Dilşad GÜZEL - Erzurum Atatürk Üniversitesi

Dr. Elçin YAZICI - Düzce Üniversitesi

Dr. Fikret BİRDİŞLİ - Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi

Dr. Gül ŞİMŞEK - Erzurum Atatürk Üniversitesi

Dr. Hasan ÖZER – Zonguldak Bülent Ecevit Üniversitesi

Dr. Hazal İlgin BAHÇECİ – Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. Hüseyin TEMİZ – Yozgat Bozok Üniversitesi

Dr. Mehmet KENDİRCİ - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Murat ÖZDEMİR – Giresun Üniversitesi

Dr. Orhan Veli ALICI – Kamu İç Denetçisi

Dr. Ömer Faruk GÜLEÇ – Kırklareli Üniversitesi

Dr. Özer Köseoğlu – Sakarya Üniversitesi

Dr. Türker ŞİMŞEK - Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Vedat BAYDAR - Muş Alparslan Üniversitesi

Dr. Veysel YILMAZ – Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi

Dr. Zeynep KARAŞ - Düzce Üniversitesi

Enderun Dergisi

Cilt:3 Sayı:2

Gönderiliş Tarihi: 29/10/2019
Kabul Tarihi: 18/11/2019
ORCID: 0000-0001-7948-6282

SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE DÖNGÜSEL EKONOMİNİN BİBLİYOMETRİĞİ

Veysel Yılmaz¹

ÖZ

Sanayi devrimiyle başlayan doğrusal ve baskın olan mevcut ekonomik sistemin atık yaratma sürecindeki azaltım faaliyetlerindeki duyarlılık sürdürülebilir kalkınma ile başlayarak döngüsel ekonomi ile devam etmektedir. Bu çalışmayla sürdürülebilir kalkınma ve döngüsel ekonomiyle ilgili 2018 yılı içerisinde en çok araştırma ve inceleme makalesi yayınlanan Science Direct dergilerinin bibliyometrik bir profili ortaya konulmaya çalışılmıştır. Bu dergiler; Journal of Cleaner Production (46), Renewable and Sustainable Energy Reviews (14), Procedia CIRP (11), Ecological Economics (7) ve Bioresource Technology (2) olmak üzere 5 tanedir. Toplamda 80 makale incelenmiştir. Bu makalelerin 12 tanesi inceleme ve 68 tanesi araştırma makalesidir. Çalışmada 9 soru sorularak cevapları bulunmaya çalışılmıştır. Bu çalışmayla döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yapılacak diğer çalışmalara bir referans olması amaçlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Döngüsel Ekonomi, Sürdürülebilir Kalkınma ve Bibliyometri

BIBLIOMETRICS OF SUSTAINABLE DEVELOPMENT AND CIRCULAR ECONOMY

ABSTRACT

Sensitivity in the reduction activities in the waste generation process in the current and linear economic system that started with the industrial revolution continues with the circular economy starting with sustainable development. In this study, a bibliometric profile of Science Direct journals related to sustainable development and circular economy, which has been published in most research and review articles in 2018, has been tried to be put forward. These magazines; Journal of Cleaner Production (46), Renewable and Sustainable Energy Reviews (14), Procedia CIRP (11), Ecological Economics (7) and Bioresource Technology (2). A total of 80 articles were examined. 12 of these articles are in review and 68 of them are research articles. In this study, 9 questions were asked and the answers were tried to be found. The aim of this study is to be a reference to other studies on cyclic economy and sustainable development.

Keywords: Circular Economy, Sustainable Development and Bibliometry

¹ Dr. Öğr. Üyesi, Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi, Turhal Uygulamalı Teknoloji ve İşletmecilik Yüksekokulu, Uluslararası Ticaret ve Lojistik Bölümü, veysel.yilmaz@gop.edu.tr

1. GİRİŞ

Son yıllarda insanoğlunun yaşam biçiminde, iş hayatında ve iletişimde birçok dönüşümler gerçekleşmektedir. Bu yaşanan dönüşümler, doğrusal ekonomi olarak bilinen üretmek için al, üret ve ürettiğini sat sürecinden oluşan durumundan döngüsel ekonomiye geçişin zorunluluğunu ortaya koymaktadır. Artık en küçüğünden en büyüğüne üretim yapan bütün işletmeler, ürünlerini satmak yerine ürünlerini uzun vadede müşteri ilişkilerinin önem derecesine göre sürekli değer yaratma ve kârlı duruma geçme adına, ürünlerinin yeniden dönüşümünü fırsat olarak kullanmaktadırlar. Üretim işletmelerince üretilen tabletler, masaüstü ve dizüstü bilgisayarlar, mobilyalar, ayakkabılar, giysiler, arabalar, cep telefonları, temizlik ürünleri vb. mallar yeniden dönüşüm kapsamında değerlendirilmektedir.

Döngüsel ekonominin geçmişine bakıldığında, 1960'lı yıllarda ortaya çıkmaya başladığı görülmektedir. Bu yıllar, çevresel sorunların şiddetinin arttığı ve sürdürülebilirlik kavramının ortaya çıktığı dönemdir. Aslında çevrenin tahribatı çok daha önceleri de vardı. Ancak tahribat hızı yavaştı. Ne zamanki ülkeler hızlı kalkınma yarışına girdi, bu yarış çevre tahribatının hızını yükseltti. Bu dönem de 2. Dünya savaşı sonrasına denk gelmektedir. Rekabetin giderek artması ve dünyanın küreselleşmesiyle ekonomik güç elde etme yarışı çevreye zarar vermek pahasına günümüze kadar süregelmektedir. Çevreye verilen zararların farkına varılması ve uluslararası alanda çevreci uygulamaların ilgi görmesiyle birlikte çözüm arayışları da artmıştır. Artık 1970'li yıllardan itibaren uluslararası ve ulusal otoriteler çevre sorunlarının ağır yükünü hafifletmek için önemli adımlar atarak döngüsel ekonomiye geçiş sürecinin başlangıcını ortaya koymaktadırlar. Döngüsel ekonomiyi, çevrenin kaynaklarının yeniden kullanımını sağlayan, çevrenin yükünü azaltmaya çalışan, doğal kaynakların kullanımını azaltan, girdileri düşürmeyi ve atık üretimini en aza indirmeye çalışan bir yaklaşım olarak ele almak mümkündür.

Döngüsel ekonomiyi Çin ulusal politika amacı olarak belirlerken, Avrupa Birliği (AB), Japonya, ABD ve diğer bazı ülkeler ise çevresel ve atık politika aracı olarak belirlemiş durumdadır. Tabii ki buradaki döngüsel ekonomiyi desteklemekteki nihai amaç, ekonomik büyüme ile çevresel baskı arasındaki ilişkinin ayrıştırılmasıdır. Döngüsel ekonominin dünyadaki uygulamalarında yeniden kullanımdan ziyade geri dönüşüme odaklanan döngüsel ekonominin erken aşamaları şeklinde bir görünüm söz konusudur (Ghisellin, Cialani, & Ulgiati, 2016: 11). Döngüsel ekonominin tek bir tanımı olmayıp birden çok tanımı yapılmaktadır. Bu tanımlamalarda döngüsel ekonominin sürdürülebilir kalkınma ile açık bir şekilde bağlantısının olduğu ortadadır. Döngüsel ekonominin temel amacı, ekonomik refah ve çevre kalitesidir. Bu amaçta da sosyal eşitlik ve gelecek kuşaklar üzerindeki etkisinin olduğundan söz ettirmektedir. Bu kapsamda döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik arasındaki bağın incelenmesinin bibliyometrik analizini yapmak makul olarak görülebilir.

Bibliyometrik analiz nicel bir analiz yöntemi olarak matematiksel ve istatistiksel yöntemleri içermektedir (Pritchard, 1969: 349). Analiz, araştırma yapılacak konulardaki bilgi yapısını ve gelişmelerin eğilimini tespit etmek amacıyla yaygın bir şekilde kullanılmaktadır (Güler, J. F. Waaijer, & Palmblad, 2016: 390).

Türkeli ve arkadaşları (Türkeli vd., 2018) 28 AB ülkesi ve Çin'deki 2006-2016 yılları arasındaki döngüsel ekonomi ile ilgili bilimsel çalışmalarını bibliyometrik, ağ ve anket analizi ile WOS (Web of Science) ve Scopus veri tabanındaki dergilerden faydalanarak analiz etmeye

çalışmışlardır. Bibliyometrik analizde, ortak yazarlık ağlarının özellikleri, atıf yapma, en çok alıntılama yapılan makale, hangi dergilerde yayınlanmış, döngüsel ekonomi literatürüne hangi bölgeler, şehirler, ülkeler, enstitüler ve yazarlar (alıntılama) katılmış, döngüsel ekonomi araştırmalarını finanse eden kurumlar gibi birtakım sorular ve cevapları ile döngüsel ekonomi araştırmalarını ve bununla ilişkili politika çerçevesini geliştirerek araştırmacılara ve politika yapıcılara kanıta dayalı görüşler sunmaya çalışmışlardır. Ayrıca Çin'in döngüsel ekonomi ile ilgili bilimsel bilgi üretiminde her yıl ve toplamda lider bir ülke olduğunu da belirtmişlerdir.

Zaharia ve arkadaşları (Zaharia vd., 2019) sürdürülebilir kalkınmanın bibliyometrik analizi konusunda yapmış oldukları çalışmada, birincil ve nihai enerji tüketimini azaltmada ilk olarak bibliyometrik analizi, bunun yanı sıra panel veri analizini kullanmışlardır. Enerji tüketimi, emisyonlar ve ekonomik sektörler arasındaki ilişkinin WOS veri tabanında yer alan 671 makalenin (sorguda “enerji”, “emisyon *” ve “ekonomi” gibi terimler kullanılarak sonuçlar “ilişki” kelimesi ile filtre edilerek yeniden sorgulanmıştır) analizi yapılarak araştırmacılar arasında ilgi uyandırıp uyandırmadığının kantitatif olarak kontrolünü yapmışlardır. Alandaki bilimsel üretim, en üretken yazarlar, ilgi alanları, ilgi alanlarının araştırılma ve Web of Science'daki yayınların bağlı olduğu ülkeler niceliksel olarak analiz edilmiş ve ayrıca Vosviewer programı kullanılarak en çok kullanılan kavramlar ve aralarındaki ilişkiler ortaya konulmuştur.

Bu çalışmada da döngüsel ekonomi ile sürdürülebilir kalkınma kavramlarının tanıtımı yapılarak, kavramların 2018 yılı içerisinde 5 adet Science Direct dergilerinin veri tabanında konu ile ilgili yayınlanmış 80 makalenin bibliyometrik olarak incelenmesi yapılacaktır.

2. Kavramsal Çerçeve

Dünya nüfusu taşıma kapasitesinin üstünde artmaya devam etmektedir. Dünyada 2019 yılı itibariyle yaklaşık 7 milyar 750 milyon insan yaşamaktadır (worldometers, 2019). Bu nüfus yapısının yönetimi ve denetimi yanında bilim adamları ve politika yapıcılar, doğanın yönetimini de düşünmek zorundadırlar. Dünyanın hastalığı olarak adlandırılan ve 3 P olarak kullanılan Pollution (Kirlilik), Population (Nüfus) ve Poverty (Yaşam düzeyinin yükselişi, zenginlik) kavramlarını (Çanakçıoğlu, 2011: 71) yavaşlatmanın veya stabil hale getirmenin yöntemleri aranmaktadır. Bu yöntemlerden ikisi döngüsel ekonomi ve sürdürülebilirlik kavramlarının geliştirilmesi ve uygulanmasıdır. Döngüsel ekonomiye giden yolun köşe taşlarından birisi ve önemlisi, ortaya çıkmasına vesile olan sürdürülebilirlik kavramını öncelikli olarak ele almak gerekir.

Sürdürülebilirlik kavramının literatürdeki başlangıç noktası, 2. dünya savaşının sonlarıdır. Bu dönemde kalkınma iktisadı ortaya çıkmıştır. Büyümenin sınırlarına kadar geçen süreçte hem neo-klasik hem de neo-marksist modeller, ekonomik büyüme sürecinin nasıl gerçekleştiğine odaklanmışlardır. Ülkelerde bu doğrultuda en kısa sürede kalkınmalarını gerçekleştirmek istemişlerdir (Öztürk, 2007: 97). Sürdürülebilirlik kavramı ilk olarak 19. yüzyılın başlarında kullanılmıştır. Pigou'nun 1912 ve 1920 yıllarında ekonomi üzerine yazdığı kitaplarda sürdürülebilirlik düşüncesinin temelleri bulunmaktadır (Bozdoğan, 2005: 2012). Ancak 1960 ve 1970'li yıllarda gizlenemez seviyelere ulaşan çevresel felaketler, sanayileşme ve modernleşmeye dayanan ve sürekli büyümeyi öneren geleneksel kalkınma modellerinin ortaya çıkardığı sorunlar, sorgulanmasına başlanmış ve bu sorgulama sürdürülebilirlik kavramının daha çok dile getirilmesini sağlamıştır (Öztürk, 2007:97). Sürdürülebilirlik kavramının tipik olarak üç temel boyutu vardır. Bunlar; çevresel, ekonomik ve sosyal boyutudur. Çevresel boyutu, insanlığın varlığı için esas olup yaşam destek sistemlerini ifade eder. Bu boyut, arazi kullanımı, atık işleme, hijyen, enerji ve su tüketimi gibi unsurlardan oluşmaktadır (Delai & Takahashi, 2011).

Daha az dikkat çeken sosyal boyut, topluluk değerleri ile ahlakı içeren ortak sosyal sermayenin korunmasıyla alakalıdır. Sosyal sermayenin korunması Goodland ve Daly'ye

(Goodland & Daly, 1996) göre, eğitim veya fiziksel sermaye gibi alanlarda yatırımların yapılması toplum katılımını ve güçlü bir sivil toplum aracılığıyla sosyal sürdürülebilirliği sağlayabilir. Kavramın sosyal boyutu, şirketler ile paydaşları arasındaki ilişkilerden sağlık, güvenlik ve sosyal yönlerini vurgulamaktadır (Delai & Takahashi, 2011). Kavramın ekonomik boyutunun odağında sermayenin korunması vardır. Bu boyut, üretim süreçlerine yenilenebilir ve tüketilebilir girdiler sağlayan kaynak tabanını kapsar. Maliyetler, kârlar ve yeni iş yaratma gibi faktörlerden oluşur (Goodland, 1995).

Bu üç boyutu olan bir anlayıştaki kavram ile tüketim toplumu olmaktan sıyrılıp, evrensel açıdan dayanışma içinde olan, çevresel yönetim, toplumsal sorumluluklar ve ekonomik çözümler hedeflenmektedir. Sürdürülebilirlik kavramı, yaşam kalitesini düşürmeden, düşünce tarzında değişiklik gerektirmeyi ortaya koymaktadır (Seydioğulları, 2013:20).

Sürdürülebilirlik kavramından bahsettikten sonra sürdürülebilir kalkınmayı tanımlamak gerekir. Sürdürülebilir kalkınma tanımı, 1987 yılında Brundtland ve arkadaşları tarafından Birleşmiş Milletler Çevre ve Kalkınma Komisyonu için hazırlanan raporda yapılmış ve bu tanım klasikleşmiştir. “Gelecek nesillerin kendi ihtiyaçlarını karşılama yeteneklerinden ödün vermeden günümüzün ihtiyaçlarının karşılanmasından ödün verilmemesidir” (United Nations, 1987).

Döngüsel ekonominin tanımına geçmeden önce şunu da belirtmekte fayda vardır. Kavram, şu an için çeşitli disiplinler arasında bölünmüş durumdadır. Bundan dolayı kavramla ilgili değerlendirmeler ve kavram tanımlaması disiplinlerin ilgi alanlarına, farklı bakış açılarına ve yorumlamalara bağlı olarak değişmektedir. Kavrama bu çalışmadaki bakış açısı ekonomi disiplini yönündendir. Ekonomi üzerinde doğrudan ve dolaylı etkileri kapsar. Örneğin, ekonomik olarak üretim ve tüketim zincirindeki süreçler, harcama düzenindeki değişiklikler yer alır.

Döngüsel ekonomi kavramı, resmi olarak ilk kez Pearce ve Turner (Pearce & Turner, 1990) tarafından kullanılmıştır. Döngüsel ekonominin literatürde birçok tanımlaması mevcut olmasına rağmen ortak bir tanımlamadan bahsetmek mümkün değildir. Yapılan tanımlamalarda atık yönetimi ve geri dönüşüm başta olmak üzere bazı temel kavramlar etrafında yoğunlaşan bir tanımlamasının olduğu görülmektedir (Özsoy, 2018:55). Döngüsel ekonomi, 3 R olarak adlandırılabilir Reduce, Reuse ve Recycle (azaltma, yeniden kullanım ve geri dönüşüm) kelimeleri ile ifade bulan bir süreç olup ekonomik büyümenin kaynak kıtlığından ayrılmasını amaçlayan bir yaklaşım (Ghisellin, Cialani, & Ulgiati, 2016) olarak da ele alınır. Ancak genel bir tanımının mevcut olmaması karmaşık bir duruma sebebiyet vererek uluslararası alanda iş birliği yapılmasını engellemektedir. Çeşitli kavramlardan etkilenen döngüsel ekonomiyi tanımlamak için çeşitli girişimlerde bulunan yazarlar ve kurumlar olmuştur. Bazı yazarlar kaynak odaklı tanımlamalar yapmıştır. Örneğin Sauv e ve arkadaşları (Sauv e, Bernard, & Sloan, 2016:49) bakir kaynakların çıkarılması ve atık üretiminin de dahil olduğu çevresel dışsallıkları içselleştirdiği kapalı döngü malzeme akışkanlığı yoluyla mal üretim ve tüketimidir şeklinde tanımlamışlardır. Preston'a göre ise (Preston, 2012:1), ekonomideki kaynakların işlevini değiştirecek bir yaklaşımdır. Birkaç tanım da şu şekilde ifade edilebilir:

Döngüsel ekonomi, yaşam sonu kavramını azaltma ile değiştiren iş modellerine dayanan bir ekonomik sistemi tanımlamaktadır. Bunu biraz daha açtığımızda sürdürülebilir kalkınmanın sağlanması için mikro ve makro düzeydeki üretim, dağıtım ve tüketim süreçlerinde malzemelerin ömrünü tamamlamak yerine malzemelerin yeniden kullanımı, geri dönüşümü, azaltılması ve yenilenmesine; mevcut ve gelecek kuşakların yararına çevresel kalite, ekonomik refah ve sosyal eşitlik oluşturmayı gerektiren sürdürülebilir kalkınmayı başarmaya dayalı bir ekonomik sistemdir (Julian, Denise, & Marko, 2017: 224-225).

Başka bir tanımlama da ise kaynakların olabildiği kadar uzun süre kullanılabilirdiği, kullanım sırasında azami değer elde edildiği, ürünlerin ve malzemelerin hizmet ömrü bitince iyileştirildiği veya yeniden yapıldığı, geleneksel ekonomiye (yap, kullan, at) bir alternatiftir (WRAP, 2019).

Avrupa komisyonunun tanımında ise ürünlerin, malzemelerin ve kaynakların değerlerinin mümkün olduğunca korunduğu ve atık üretiminin minimize edildiği bir ekonomidir. Döngüsel ekonomi ile kaynak verimliliği performansı daha yüksek ve sürekli iyileştirmelere ulaşmayı mümkün kılarak ekonomiye büyük faydalar sağlayabilir. Aynı zamanda ürünlerde katma değeri mümkün olduğu kadar uzun süre tutar ve israfı ortadan kaldırır (European Commission, 2019).

Bibliyometri ise üretilmiş olan bilgilerin birtakım etkenler göz önüne alınarak niceliksel olarak saptanması, incelenmesi ve araştırılmasıdır. Bu haliyle bibliyometri bir araştırma yöntemidir de. Örneğin belirli bir literatürün çeşitli veri tabanlarına göre araştırılarak yayın sayısına, yazarlarına, başlıklarına, konularına vb. durumlara göre dağılımının niceliksel analizini ortaya çıkarmaktır. Ancak şunu da unutmamak gerekir: üretilmiş olan bilginin veya araştırmanın verimlilik ve etkinliğinde niceliksel yönler ele alınmasına rağmen niteliksel yönlerin ihmal edilmesi yeterli bir düzeyde bilgi sunulmasına engeldir (Yılmaz, 2019:44).

3.SÜRDÜRÜLEBİLİR KALKINMA VE DÖNGÜSEL EKONOMİNİN BİBLİYOMETRİK ANALİZİ

3.1.Çalışmanın Konusu ve Amacı

Çalışmanın konusu, 1970’li yıllarda ortaya çıkan sürdürülebilir kalkınma ve 1990’lı yıllarda resmi olarak kullanılmaya başlayan döngüsel ekonominin Science Direct dergileri arasında yer alan; Journal of Cleaner Production (46), Renewable and Sustainable Energy Reviews (14), Procedia CIRP (11), Ecological Economics (7) ve Bioresource Technology (2) isimli 5 adet dergide döngüsel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma ile yakın ilişkili olan çeşitli sürdürülebilirlik kavramlarının geçtiği 2018 yılında yayınlanan 80 makalenin 9 farklı soru yoluyla incelenmesidir.

Yukarıda zikredilen 5 tane derginin veri tabanında yer alan ve 2018 yılı içerisinde yayınlanmış 80 makalenin başlıklarında ve anahtar kelimelerinde döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile sürdürülebilir kalkınma kavramına yakın olan sürdürülebilirliğin çeşitlerine göre kavramların bibliyometrik analizi yapılmıştır. Çalışmanın amacı ise tarama sonuçları neticesinde incelenen makalelerde yazarlarının birden fazla olup olmadığı, yazarların milliyeti, sayfa sayısı, anahtar kelime sayısı, hangi dergilerde daha çok yayın yapıldığının ortaya konularak sürdürülebilir kalkınma ve döngüsel ekonominin 2018 yılı için bibliyometrik profilini tespit etmek ve bu konularla ilgili yapılacak olan çalışmalara referans olmasını sağlamaktır.

3.2.Çalışmanın Yöntemi ve Veri Kaynağı

Bu çalışmada, Science Direct dergilerinden 5 tanesinde döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ile ilgili yayınlanan makalelerin bibliyometrik özelliklerinin belirlenmiştir. Araştırma verisi, Elsevier tarafından üretilen geniş bir bilimsel ve tıbbi araştırma veri tabanına erişim sağlayan Science Direct web sitesinde taranan circular economics, sustainable development (döngüsel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma) kelimeleri sonucu elde edilen 80 makaledir. Bu 80 makalenin ortaya konmasında 2018 yılı kısıtı getirilmiştir. Bu kapsamda döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili 2018 yılında en çok yayın yapılan makalelerin yayınlandığı dergiler seçilmiştir. Makalelerde kendi içerisinde araştırma ve inceleme makalesi olarak iki kısma ayrılmıştır. Bu veriler microsoft office 2016 programlarından excel kullanılarak tasnif edilerek analiz yapılmıştır.

Çalışmada şu sorulara cevap aranmıştır:

1. Dergilerde yayınlanan makalelerin kaç tanesi araştırma, kaç tanesi inceleme makalesidir?
2. Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ile ilgili hangi dergide daha çok yayın yapılmıştır ve yayın sıralaması nasıldır?
3. Makalelerin kaç tanesinin başlığında döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili sürdürülebilirlik kavramı geçmektedir?
4. Dergilerde yayınlanan makalelerin kaç tanesi bir ve birden fazla yazarlıdır, başka bir deyişle çok yazarlı olma durumları nedir?
5. Çalışmaya katkı yapan yazarların görev yaptığı ülkeler veya yazarların milliyeti nedir? Makalelerde hangi ülkenin yazarları 2018 yılında konu ile ilgili en çok yayın katkısı yapmıştır?
6. Yayınlanmış olan makalelerin ortalama sayfa sayıları nedir, en az ve en çok sayfa sayısı olan dergi ve makaleler hangileridir?
7. Yayınlanmış olan makalelerde en az, en çok ve ortalama anahtar kelime sayısı nedir?
8. Konularla ilgili hangi derginin hangi cildinde daha çok yayın yapılmıştır?
9. 2018 yılı içerisinde makale yazarlarının durumu Pareto prensibine veya azın yasasına (80/20 kuralı) uymakta mıdır?

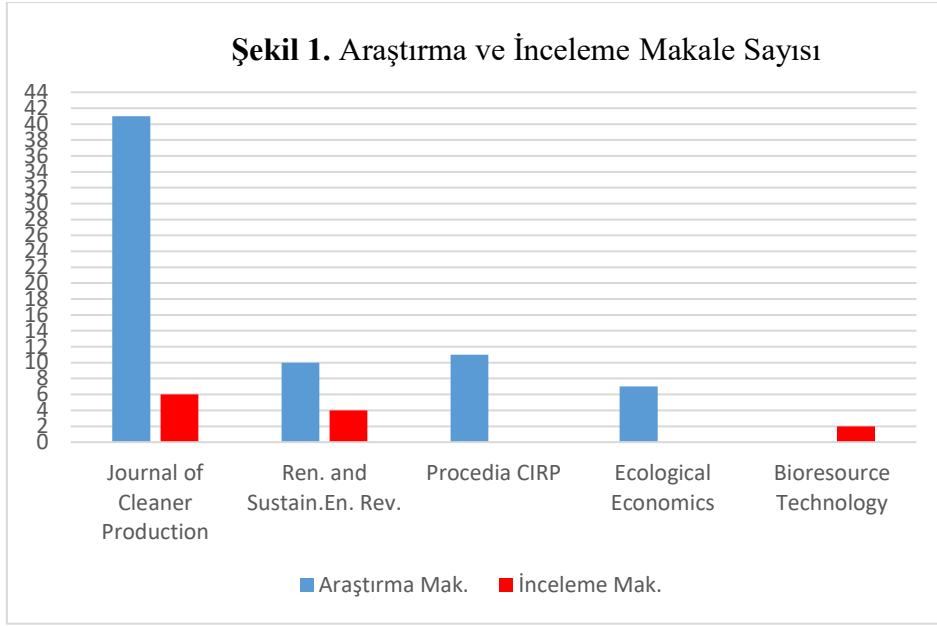
Dergilerin tüm sayılarına elektronik ortamda ulaşılmıştır.

3.3. Bulgular

Bulgularda yukarıda belirtilen sorularda soru kelimesi S sembolü ve cevabı da C sembolü ile gösterilecektir.

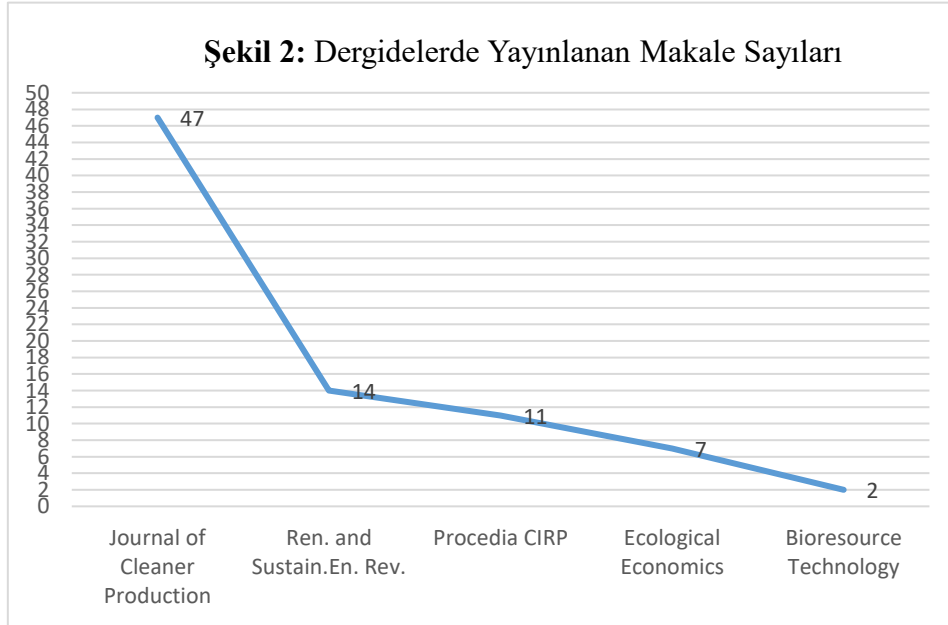
S 1: Dergilerde yayınlanan makalelerin kaç tanesi araştırma, kaç tanesi inceleme makalesidir?

C 1: Journal of Cleaner Production dergisinde yayınlanan 46 makalenin 6 tanesi inceleme 40 tanesi araştırma makalesidir. Renewable and Sustainable Energy Reviews dergisinde yayınlanan 14 makaleden 4 tanesi inceleme 10 tanesi araştırma makalesidir. Procedia CIRP dergisinde yayınlanan 11 makaleden ve Ecological Economics dergisinde 7 makaleden hepsi araştırma makalesidir. Bioresource Technology dergisinde yayınlanan 2 makalede inceleme makalesi durumundadır. Dergilerde yayınlanan makalelerin kaç tanesi araştırma, kaç tanesi inceleme makalesi olduğu şekil 1’de gösterilmiştir.

S 2: Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramları ile ilgili hangi dergilerde daha çok yayın yapılmıştır ve yayın sıralaması nasıldır?

C 2: Sorusunun yanıtı Şekil 2’de gösterilmiş olup şu şekilde açıklanabilir: Journal of Cleaner Production dergisinde 46, Renewable and Sustainable Energy Reviews dergisinde 14, Procedia CIRP dergisinde 11, Ecological Economics dergisinde 7 ve Bioresource Technology dergisinde 2 olmak üzere toplamda 80 makaledir.

S 3: Makalelerin kaç tanesinin başlığında döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili sürdürülebilirlik kavramı geçmektedir?

C 3: Journal of Cleaner Production dergisinin başlığında 14 döngüsel ekonomi, 10 tane sürdürülebilir kalkınma ve buna benzer sürdürülebilirlik, Renewable and Sustainable Energy Reviews dergisinde 6 tane döngüsel ekonomi 2 tane sürdürülebilir kalkınma veya

sürdürülebilirlik kavramı, Procedia CIRP dergisinde 5 tane döngüsel ekonomi, Ecological Economics dergisinde 6 tane döngüsel ekonomi ve Bioresource Technology dergisinde 1 tane döngüsel ekonomi ve 1 tane sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilirlik kavramı geçmektedir. Başlıklarında döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ve buna benzer sürdürülebilirlik geçmeyen makalelerin anahtar kelimelerinde bu kavramlar geçmektedir.

S 4: Dergilerde yayınlanan makalelerin kaç tanesi bir ve birden fazla yazarlıdır, başka bir deyişle çok yazarlı olma durumları nedir?

C 4: İncelenen makalelerde toplam yazar sayısı 297 olup ortalama makale başına 3,67 yazar düşmektedir. Bu sonuç, çalışmaların birden fazla yazar tarafından yapıldığını göstermektedir ya da bazı makalelerde 3 ve daha fazla yazar sayısı mevcuttur denilebilir. Makaleleri yazar başına incelediğimizde 1 yazarlı 4 makale, 2 yazarlı 14 makale, 3 yazarlı 25 makale, 4 yazarlı 20 makale, 5 yazarlı 9 makale, 6 yazarlı 4 makale, 7 yazarlı 1 makale, 10 yazarlı 2 makale ve 14 yazarlı 1 makale bulunmaktadır. Bioresource Technology dergisinde yayınlanan “Using microalgae in the circular economy to valorise anaerobic digestate: challenges and opportunities” adlı çalışma 14 yazar tarafından oluşturulmuştur.

S 5: Çalışmaya katkı yapan yazarların görev yaptığı ülkeler veya yazarların milliyeti nedir? Makalelerde hangi ülkenin yazarları 2018 yılında konu ile ilgili en çok yayın katkısı yapmıştır?

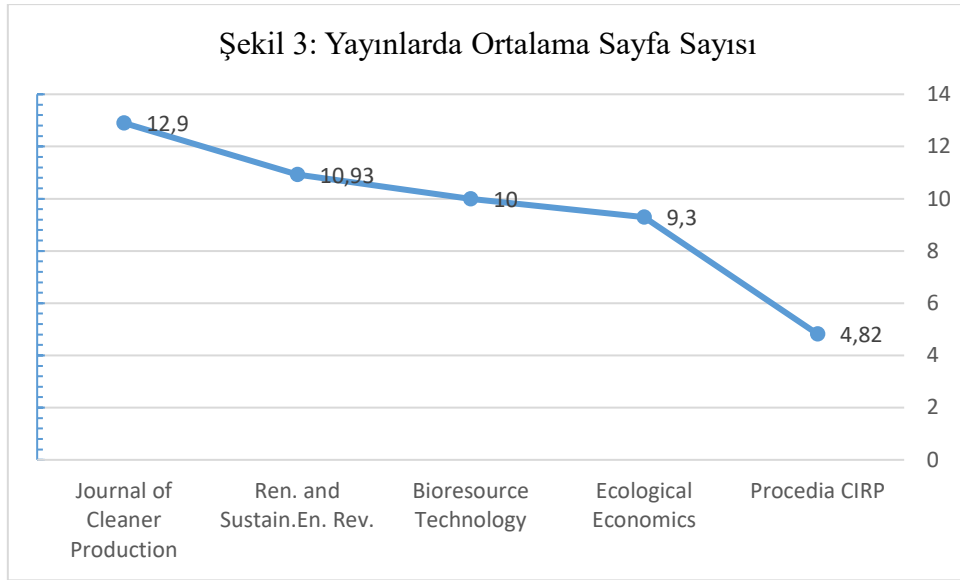
C 5: İncelenen makalelere katkı yapan toplamda 297 yazar vardır. Bu yazarların vatandaşı veya görev yaptığı ülke sayısı ise 32’dir. Döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilir kalkınmanın bir versiyonu olan sürdürülebilirlik kavramlarının geçtiği çalışmalara milliyet açısından bakıldığından ülke olarak en çok yazarı olan ülkeler şunlardır: İsveç 33 yazarla birinci, Çin 29 yazarla ikinci sırada, 27 yazarla İtalya üçüncü, İngiltere 26 yazarla dördüncü sırada yer almaktadır. Belçika ve Arjantin 1’er yazarla son sıradadırlar. Bu durum aşağıdaki tablo 1’de görülmektedir. Türk yazarların 2018 yılında Journal of Cleaner Production dergisinde yaptığı tek yayına 3 yazar katkı sağlamıştır. Bu yazarlar; Yaşar Üniversitesinden Yiğit Kazancoğlu, Ege Üniversitesinden İpek Kazancoğlu ve İzmir Kâtip Çelebi Üniversitesinden Muhittin Sağnak’tır. Ayrıca Türkiye ile ilgili dikkat çekici bir nokta şudur: Türk olup Rusya’da National Research University Higher School of Economics’te görev yapan Türk, Özcan Sarıtaş da 2 Rus yazarla bir çalışma yapmıştır. Bir de şunu özellikle belirtmek gerekir, çalışmaların büyük çoğunluğunun ortak yazarlı oluşu yazarların tek bir milliyete tabi çalışma yapmalarının yanında milliyet çeşitliliğinin olduğu çalışmalarında yapılmasını sağlamıştır.

Tablo 1: Yazarlar ve Milliyeti		
Sıra No	Ülkeler	Yazar Sayıları
1	İsveç	33
2	Çin	29
3	İtalya	27
4	İngiltere	26
5	Hollanda	22
6	Finlandiya	14
7	Portekiz	14
8	ABD	13
9	Hollanda	10
10	İspanya	9

11	Almanya	8
12	İsviçre	8
13	Kanada	8
14	Malezya	8
15	Kolombiya	7
16	Fransa	6
17	Norveç	6
18	Brezilya	5
19	Meksika	5
20	Yunanistan	5
21	Avusturya	4
22	Avustralya	4
23	Danimarka	4
24	Slovenya	4
25	Tayvan	4
26	Rusya	3
27	Türkiye	3
28	Kıbrıs Rum Kesimi	2
29	Şili	2
30	Venezüella	2
31	Belçika	1
32	Arjantin	1

S 6: Yayınlanmış olan makalelerin ortalama sayfa sayıları nedir, en az ve en çok sayfa sayısı olan dergi ve makaleler hangileridir?

C 6: İncelenen 80 makalenin toplam sayfa sayısı 884'tür. Ortalama yayın başına 10,91 sayfa düşmektedir. Yayınlarda en çok sayfa sayısına sahip dergi Journal of Cleaner Production (Temiz üretim Dergisi) ortalama sayfa sayısı 12,90'dır. En az sayfa sayısına sahip dergi 4,82 ortalama ile Procedia CIRP dergisidir. Ortalama sayfa sayıları şekil 3'te gösterilmiştir.

Temiz üretim dergisinde yayınlanan “Food waste recovery into energy in a circular economy perspective: A comprehensive review of aspects related to plant operation and environmental assessment” isimli makale 184. ciltte 869-892 sayfa aralığında yayınlanarak 23 sayfadan oluşmuş ve en çok sayfa sayısına sahiptir. İkinci en çok sayfa sayısı olan makale Yenilenebilir ve Sürdürülebilir Enerji İncelemeleri (Renewable and Sustainable Energy Reviews) dergisinde 10 yazar tarafından katkı sağlanan “Role of bioenergy, biorefinery and bioeconomy in sustainable development: Strategic pathways for Malaysia” isimli çalışmadır ve sayfa sayısı 21 (sayfa aralığı, 1966-1987)’dir. En az sayfa sayısına sahip makale, Procedia CIRP dergisinde dört İspanyol yazar tarafından yayınlanan “An Approach to the Assessment of Durability of Energy-related Products” isimli çalışmadır. Sayfa sayısı ise 3’tür.

S 7: Yayınlanmış olan makalelerde en az, en çok ve ortalama anahtar kelime sayısı nedir?

C 7: Yapılan çalışmalarda toplam anahtar kelime sayısı 420 olup ortalama makale başına 5,19 anahtar kelime düşmektedir. En çok anahtar kelimenin kullanıldığı makale, Temiz Üretim dergisinde yayınlanan 2 Hollandalı, 2 İngiliz ve bir Çinli yazarla yapılan (toplam 5 yazarlı) “Circular economy scientific knowledge in the European Union and China: A bibliometric, network and survey analysis (2006–2016)” isimli çalışmadır ve 8 adet anahtar kelime kullanılmıştır. Bibliyometrik ve ağ analizi, bölgeler ve şehirler ayrı ayrı anahtar kelime olarak alınmıştır. Diğer anahtar kelimeler ise döngüsel ekonomi, AB-28, Çin ve gelecekteki araştırmalar biçimindedir. Hiç anahtar kelime kullanılmayan Yenilenebilir ve Sürdürülebilir Enerji İncelemeleri dergisinde dört ABD’li yazar tarafından katkıda bulunulan “A total life cycle cost model (TLCCM) for the circular economy and its application to post-recovery resource allocation” isimli çalışmadır. Bu makale haricinde en az anahtar kelimenin kullanıldığı çalışma Procedia CIRP dergisindeki 3 İsveçli yazarın katkıda bulunduğu “Analysing interplays between PSS business models and governmental policies towards a circular economy” isimli ve 3 anahtar kelimesi bulunan çalışmadır.

S 8: Konularla ilgili hangi derginin hangi cildinde daha çok yayın yapılmıştır?

C 8: Temiz üretim dergisinde 40 yayın, 170-203 nolu ciltler arasındadır. En çok yayın 172 nolu ciltte 5 tane olarak yapılmıştır. Yenilenebilir ve Sürdürülebilir Enerji İncelemeleri dergisindeki 14 yayın 81-139 nolu ciltler arasında yapılmış olup en çok yayın yapılan cilt 5 tane makale ile 135 nolu cilttir. Procedia CIRP dergisinde yayınlanan 11 makale 69-73 nolu ciltler arasında yayınlanmıştır. Beşer makale ile en çok yayın alan ciltler 69 ve 73 nolu ciltlerdir. 72 nolu ciltte de 1 adet makale yayınlanmıştır. Bu aralıktaki diğer ciltlerde konularla ilgili makale yayınlanmamıştır. Ecological Economics dergisinde yayınlanan 7 makale 143-

154 nolu ciltler arasında olup ikişer adet yayınla 145 ve 150 nolu ciltlerde konularla ilgili en fazla makale bulunmuştur. Bioresource Technology dergisinde yayınlanan iki makaleden birisi 248, diğeri 267 nolu ciltte yayınlanmıştır.

S 9: 2018 yılı içerisinde makale yazarlarının durumu Pareto prensibine veya azın yasasına (80/20 kuralı) uymakta mıdır?

C 9: Bu çalışmada sadece 1 yıllık dönemi kapsadığından konularla ilgili literatürü oluşturan yazarların verimliliğini Pareto prensibi veya azın yasası (80/20 kuralı) ile ilişkilendirmek mümkün olmamaktadır. Burada Pareto prensibi veya azın yasası (80/20 kuralı) ile ilgili kısa bilgi verilecektir. Pareto prensibi, iş yönetimi Joseph Juran tarafından İtalyan ekonomisti Vilfredo Pareto'nun İtalya'nın %80 arazi sahiplerinin nüfusun %20'si olduğunu gözlemesinden yola çıkarak önerilmiş bir prensiptir. Juran bu durumu daha sonra İtalya'daki gelirin %80'i, %20 nüfus tarafından üretilmekte olduğunu eklemiştir. Günümüz İş aleminde yaygın olarak kullanılan bir kuraldır (Wilkinson, 2006: 332). Çalışmada ise Pareto prensibi veya azın yasası (80/20 kuralı) incelenen dergi ve yayınlarda sürdürülebilir kalkınma ve döngüsel ekonomi ile ilgili ilgili olan konularda azınlığı oluşturan yazarların literatüre yaptığı katkının çok olup olmadığının tespitine yönelik şekilde olacaktır. Başka bir deyişle yüzdelik olarak ölçüm yapılacaktır. Yukarıda da belirtildiği gibi çalışma kapsamının 1 yıllık süreçle sınırlandırılması nedeniyle bu uygulanamamıştır.

4. SONUÇ

Akademik yayınlar, alanların gelişimi ve bilime katkısı için çok önemli bir unsur durumundadır. Aynı zamanda akademik çalışmalar, ilgi alanlarına yeni yaklaşımlar ve değerlendirmeler kazandırırken gelişimini de devam ettirmektedir. Bunu da sağlamak yayınlanan makaleleri incelemekten geçer. Bu inceleme yöntemlerinden birisi de bibliyometrik analiz yöntemidir. Konular ile ilgili yapılan çalışmalar, ait olduğu ülkelerin sosyoekonomik durumuna da katkı yapmaktadırlar ve karar verici konumundakiler bu çalışmalardan etkilenebilmektedir. Bu çalışmada da döngüsel ekonomi, sürdürülebilir kalkınma ve sürdürülebilir kalkınma ile yakın ilişkili olan çeşitli sürdürülebilirlik kavramlarının bibliyometrik analizi ortaya konulmaya çalışılmıştır. Döngüsel ekonomi sürdürülebilirliği sağlamak için ortaya konulmuş bir kavramdır. Günümüz itibarıyla de çok sık kullanılan bir kavram haline dönüştüğü görülmektedir. Bunun sebebi, döngüsel ekonominin sürdürülebilir kalkınmanın devamı niteliğinde olması ve çevre kirliliğinin artan baskısıdır. Artık dünyada işletmeler üretilen herhangi bir ürünün yeniden yapılandırılabilir bir üretim sistemi ile üretimine önem vermektedirler. İşletmeler bu sayede ürün ve ürün gruplarını pazarlar iken çevreye duyarlı olduklarını, yeniden dönüşümü sağlayarak çevreyi tahrip etmediklerini ve duyarlı bir üretim süreci ile kamuoyunun gözünde gelecek nesillerin yaşam alanını düşündükleri imajı yaratmaktadırlar. Bununla birlikte uzun vadede müşteri ilişkilerinde sürekli değer yaratma ve kârlı duruma geçmek için ürünlerinin yeniden dönüşümünü fırsat olarak kullanmaktadırlar.

Çalışmada Science Direct dergilerinden Journal of Cleaner Production (46), Renewable and Sustainable Energy Reviews (14), Procedia CIRP (11), Ecological Economics (7) ve Bioresource Technology (2) 5 adet dergide "circular economics, sustainable development" kelimeleri tarama gerçekleştirilerek 2018 yılında yayınlanan 80 makale 9 farklı soru yoluyla incelenmiştir. Yayınlanan makalelerin dergilerdeki sayısı, inceleme mi yoksa araştırma makalesi olup olmadığını, makalelerin kaç tanesinin başlığında döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilir kalkınma ile ilişkili sürdürülebilirlik kavramı geçtiği, çok yazarlık durumları, yazarların ülkeleri, hangi ülke yazarlarının daha çok katkı yaptığı, sayfa sayıları, anahtar kelime sayıları, 80/20 kuralına göre değerlendirilip değerlendirilmeyeceği ile ilgili sorular bulgular kısmında cevaplandırılmıştır. Toplamda 12 makale inceleme, 69 makale araştırma makalesidir. Başlıkların 32 tanesinde döngüsel

ekonomi, 13 tanesinde sürdürülebilir kalkınma veya sürdürülebilirlik kavramı geçmektedir. Toplamda 297 yazarın katkıda bulunduğu yayınların en çok 14, en az 1 yazarlı olduğu görülmüştür. 1 yazarlı olan makale sayısı 4 tanedir. En fazla tercih edilen yazar sayısı 3 olup 25 makale bu durumundadır. 297 yazarın 32 farklı ülkeden olduğu görülmektedir. İsveç 33 yazarla birinci, Çin 29 yazarla ikinci sırada, 27 yazarla İtalya üçüncü, İngiltere 26 yazarla dördüncü sırada yer almaktadır. Belçika ve Arjantin 1'er yazarla son sıradadırlar. Türkiye'den 3 yazar bulunmaktadır. 80 makalenin toplam sayfa sayısı 884'tür. Ortalama yayın başına 10,91 sayfa düşmektedir. En fazla sayfa sayısı 23 ve en az sayfa sayısı 3'tür. Yapılan çalışmalarda toplam anahtar kelime sayısı 420 olup ortalama makale başına 5,19 anahtar kelime geçmektedir. En çok 8 anahtar kelime ve 1 adet de anahtar kelime kullanılmayan çalışma vardır. Çalışmada 2018 yılını kapsadığından konularla ilgili literatürü oluşturan yazarların verimliliğini Pareto prensibi veya azın yarasına (80/20 kuralı) göre değerlendirmek mümkün olmamıştır. 80/20 kuralı ve çalışmada uygulanabileceği durum hakkında bilgi verilmiştir.

Buradan şu sonuç çıkarılabilir: 2018 yılında incelenen döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma ile ilgili yayınlardan da anlaşılacağı üzere İsveç, Çin İtalya ve İngiltere gibi ülkelerde sürdürülebilirlik ve döngüsel ekonomi konularında diğer dünya ülkelerine göre daha fazla yayın ve yazarın bulunması, ülkelerinde bu konular ile ilgili karar vericilere hem fikir vermekte hem baskı yaratmakta hem de karar alma süreçlerinde yardımcı olmaktadır. Çalışmaların yapıldığı ülkelerde kaynak israfı daha az olmakta, üretim süreci yeniden dönüştürülebilir ürünlere doğru şekillenmektedir de denilebilir. Dünyanın geleceği için döngüsel ekonomi ve sürdürülebilir kalkınma kavramlarına atfedilen önem çoğaltılmalıdır. Bunu da yapabilmenin yollarından birisi akademik çalışmalardır. Yapılan çalışmalar konuların gündem oluşturmalarında etkili olacaktır. Çevre sorunları ve kaynakların kıtlığı düşünüldüğünde sürdürülebilir kalkınma ve döngüsel ekonomi konularının daha çok dünya gündemini işgal edeceği açıktır.

KAYNAKÇA

- Bozdoğan, R. (2005). Sürdürülebilir Gelişme Düşüncesinin Tarihsel Arka Planı. *İstanbul Üniversitesi Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi, Prof. Dr. Nevzat Yalçıntaş'a Armağan Özel Sayısı., 2005-2/2006-1(50)*, 1012-1028.
- Çanakçıoğlu, H. (2011). *İnsan ve Çevre*. İstanbul: Derin Yayınları No:193.
- Delai, I., & Takahashi, S. (2011). Sustainability Measurement System: A Reference Model Proposal. *Social Responsibility Journal, 3(7)*, 438-471.
- European Commission. (2019). *European Commission*. 07. 14. 2019 tarihinde European Commission: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX:52014DC0398R%2801%29> adresinden alındı
- Ghisellin, P., Cialani, C., & Ulgiati, S. (2016). A review On Circular Economy: The Expected Transition To A Balanced Interplay of Environmental and Economic Systems. *Journal of Cleaner Production, 114*, 11-32.
- Goodland, R. (1995). The Concept of Environmental Sustainability. *Annual Review of Ecology and Systematics, 26*, 1-24.
- Goodland, R., & Daly, H. (1996). Environmental Sustainability: Universal and Non-Negotiable. *Ecological Applications., 4(6)*, 1002-1017.
- Güler, A., J. F. Waaijer, C., & Palmblad, M. (2016). Scientific Workflows for Bibliometrics. *Scientometrics, 107*, 385-399. doi:DOI 10.1007/s11192-016-1885-6

- Julian, K., Denise, R., & Marko, H. (2017). Conceptualizing The Circular Economy: An Analysis Of 114 Definitions. *Resources, Conservation & Recycling*, 127, 221-232.
- Özsoy, T. (2018). *Döngüsel Ekonomi: Sürdürülebilir Üretim ve Tüketim Perspektifinden*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.
- Öztürk, L. (2007). *Sürdürülebilir Kalkınma*. Ankara: İmaj Yayıncılık.
- Pearce, D., & Turner, R. (1990). *Economics of Natural Resources and The Environment*. Baltimore, Maryland, ABD: Harvester Wheatsheaf.
- Preston, F. (2012). A Global Redesign? Shaping The Circular Economy. *Energy, Environment and Resource Governance, Royal Institute of International Affairs* (s. 1-20). London: Chatham House, Briefing Paper.
- Pritchard, A. (1969). Statistical Bibliography or Bibliometrics. *Journal of Documentation*, 348-349.
- Sauvé, S., Bernard, S., & Sloan, P. (2016). Environmental Sciences, Sustainable Development and Circular Economy: Alternative Concepts for Trans-Disciplinary Research. *Environmental Development*, 48-56.
- Seydioğulları, H. S. (2013). Sürdürülebilir Kalkınma İçin Yenilenebilir Enerji. *Planlama Dergisi*, 23(1), 19-25.
- Türkeli, S., Kemp, R., Huang, B., Bleischwitz, R., & McDowall, W. (2018). Circular Economy Scientific Knowledge In The European Union and China: A Bibliometric, Network and survey Analysis (2006-2016). *Journal of Cleaner Production*, 197, 1244-1261.
- United Nations. (1987). *Our Common Future*. Oslo: Report of the World Commission on Environment and Development .
- Wilkinson, L. (2006). Revising The Pareto Chart. *American Statistical Association*, 60(4), 332-334. doi: 10.1198/000313006X152243
- Worldometers. (2019, 07 15). *Current World Population*. 07. 15. 2019 tarihinde Current World Population: <https://www.worldometers.info/world-population/> adresinden alındı
- WRAP. (2019, 07 14). www.wrap.org.uk. 07. 14. 2019 tarihinde [www.wrap.org.uk: http://www.wrap.org.uk/about-us/about/wrap-and-circular-economy](http://www.wrap.org.uk/about-us/about/wrap-and-circular-economy) adresinden alındı
- Yılmaz, M. (2019). Bibliyometriye Eleştirel Bir Bakış. *Türk Kütüphaneciliği*, 33(1), 43-49. doi:10.24146/tkd.2019.47
- Zaharia, A., Diaconeasa, M., Brad, L., Ladaru, G.-R., & Ioanas, C. (2019). Factors Influencing Energy Consumption in the Context of Sustainable Development. *Sustainability*, 11(15), 4147 (1-28). doi:<https://doi.org/10.3390/su11154147>

Enderun Dergisi

Cilt:3 Sayı:2

Gönderiliş Tarihi: 19/11/2019
Kabul Tarihi: 24/11/2019
ORCID 1: 0000-0002-1009-0041
ORCID 2: 0000-0002-8251-6566

LAİKLİK ve İDEOLOJİLER ARASINDAKİ İLİŞKİYİ ANLAMAK¹

Mutlu Sesli²
Şeyhmus Demir³

ÖZ

Birçok farklı anlamı olan laiklik, ideolojilere göre de farklı tanım, betimleme ve uygulamalara sahiptir. Laiklik ile bireyin, toplumun ve devletin sahip olduğu ideoloji arasında çok yakın bir bağ bulunmaktadır. Bu nedenle, ideolojilerin din ve devlet ilişkisine bakış açıları önemlidir. Diğer bir ifadeyle, bireye, topluma ve devlete hakim olan ideolojilerin laiklik tanım ve uygulaması konumuz açısından önemlidir. Bu kapsamda, çalışmada liberalizm, sosyalizm ve muhafazakârlığın laiklik ile ilişkisi açıklanmaya çalışılacaktır. Bu çalışma laiklik kavramının ideolojiler nezdindeki karşılıklarını bularak laikliğin ideolojiler dünyasında doğru analizlerin yapılmasına da katkı sunabilecektir.

Liberalizm ve Muhafazakârlık laiklik ile ilgili teori ve pratikte hemen hemen uyuşabilirken, Sosyalizm teori ve pratikte tamamen ayrılmaktadır. Kısaca, ideolojilerin teoride düşündükleri ile pratikteki uygulamaları birbirinden farklılık arz etmektedir. Bu çerçevede çalışma kapsamındaki ideolojilerin din ve devlet ilişkisine bakış açıları incelenerek bu ilişkinin kapsam ve sınırları belirlenmeye çalışılmıştır.

Anahtar Kelimeler: İdeoloji, Laiklik, Liberalizm, Muhafazakârlık, Sosyalizm.

UNDERSTANDING THE RELATIONSHIP BETWEEN IDEOLOGIES AND LAICISM

ABSTRACT

Secularism, which has many different meanings, also has different definitions, descriptions and practices according to ideologies. There is a close connection between secularism and the ideology of the individual, society and state. For this reason, ideologies' perspectives on the relationship between religion and state are important. In other words, the definition and application of secularism that dominates the individual, society and the state is important for our subject. In this context, the relationship between liberalism, socialism and conservatism with secularism will be explained. This study will be able to contribute to the analysis of secularism in the world of ideologies by finding the equivalents of secularism to ideologies.

Liberalism and Conservatism are almost in agreement with the theory and practice of secularism, while Socialism is completely differentiated in theory and practice. In short, what ideologies think in theory differs from practice in practice. Within this framework, the perspectives of the ideologies within the scope of the study on the relationship between religion and state were examined and the scope and limits of this relationship were tried to be determined.

Keywords: Ideology, Laicism, Liberalism, Conservatism, Socialism.

¹ Bu çalışma, “İngiltere, Fransa, Amerika Birleşik Devletleri ve Türkiye’de Laiklik Uygulamaları: Karşılaştırmalı Bir Analiz” adlı doktora tezinden üretilmiştir. 10-12 Ekim 2019 tarihlerinde düzenlenen “III. Uluslararası Ekonomi, Siyaset ve Yönetim Sempozyumunda (ISEPA’19) sunulan aynı başlıklı bildirinin güncellenmiş halidir.

² Dr., T.C. Sağlık Bakanlığı Tokat İl Sağlık Müdürlüğü, mutlu_sesli@hotmail.com-0505 772 13 80

³ Doktora Öğr., Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi A.B.D., Isparta, demirs@dicle.edu.tr-0532 658 6749

GİRİŞ

İdeolojiler ürettikleri değerler ve fikirler sayesinde toplumların dinle ve dinin devlet ile olan ilişkisine nüfuz etmektedirler. Çünkü ideolojiler bir düşünce sistemi olarak egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan fikirler üreterek bir meşrulaştırma aracı olan dinin devlet ile olan münasebetine de farklı görüş açıları getirmektedir. Bu nedenle laikliğin üç büyük meta ideoloji (liberalizm, sosyalizm, muhafazakârlık) ile olan ilişkisinin açığa kavuşturulması günümüz siyasal düşünce sistematığına açıklık sağlayacaktır.

Devletin yaptığı kamusal hizmet ve işlemlerde herhangi bir dini inancın referans alınmamasını ve kamu otoritesinin dinler karşısında tarafsız olmasını savunan prensip olarak laiklik Kıta Avrupası'na ait bir kavramsallaştırmadır. Batı'da Fransa dışında bilinmeyen bu kavram sekülerizm olarak da bilinmektedir. Çalışmada laiklik ve sekülerizm arasındaki farklar açıklandıktan sonra ülkemizde daha çok bilinen laiklik kavramı üzerinden ideolojilerin din devlet ilişkisine bakış açıları açıklanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışma kıta Avrupası dışında kalan toplumları da büyük ölçüde etkilemiş laiklik kavramının ideolojiler nezdinde nasıl algılandıkları konusunu araştırarak laikliğin ideolojiler dünyasında doğru analizlerin yapılmasına katkı sunabilecektir.

1.İDEOLOJİ VE LAİKLİĞİN KAVRAMSAL ANALİZİ

İdeoloji ve laiklik kavramları sosyal bilimlerin belirsiz kavramlarından. Çünkü her birey bu kavramlara kendi tarihsel geçmişine ve inanışına göre farklı tanımlar getirmektedir. Bu gibi nedenlerle hem Türkiye'de hem de dünyada din ve devlet ilişkisinin kuramsal karşılığı olan laikliğin tanımı sorunludur. Diğer bir ifadeyle din ve devlet ilişkisinin kapsamı ve sınırları sorunlu bir alandır. Tüm insanlığın üzerinde anlaştığı bir tanımı bulunmamaktadır.

İdeoloji kavramının da laiklik kavramında olduğu gibi üzerinde anlaşılabilir bir tanımı bulunmamaktadır. Fakat her iki kavramında genel kabul gören tanımları bulunmaktadır.

İdeoloji kavramı ideo (bilgi) ve loji (bilim) Grek-Latin sözcüklerinin birleşimiyle oluşan Fransızca 'ideologie' sözcüğünden gelmektedir. Sözcük 'düşünceler bilimi' manasında kullanılmıştır (İşeri, 2014, 154). İdeoloji kavramı; (a) toplumsal yaşamdaki anlam, gösterge ve değerlerin üretim süreci; (b) belirli bir toplumsal grup veya sınıfa ait düşünceler kümesi; (c) bir egemen siyasi iktidarı meşrulaştırmaya yarayan düşünceler; (d) bireylerin, toplumsal yapıyla ilişkilerini yaşadıkları ortam; (e) toplumsal yaşamın doğal gerekliliğe dönüştürüldüğü süreç gibi birçok tanımı bulunmaktadır (Eagleton, 1996, 18). Genel olarak yukarıdaki tanımları bir araya getirdiğimizde ise ideoloji; "siyasal ya da toplumsal bir öğreti oluşturan bir hükümetin, siyasi partinin, toplumsal sınıfın veyahut da mikro anlamda ele alacak olursak bireyin davranış ve düşüncelerine yön veren politik, bilimsel, felsefi, hukuksal, dinsel, estetik, ahlaki temellere dayanan düşünceler bütünüdür. En basit ve anlaşılır anlamıyla; düzenlenmiş, sistematik fikirler bütünüdür" (Yaşar, Erişim: 04.07.2019). Bu genel anlamının yanında tek yanlı ya da yanlı fikirler sistemine işaret etmek için olumsuz anlamda da kullanılmıştır. Örneğin; Marx ve Engels ideolojiyi "yanlı fikirler sistemi" olarak görmektedirler (Türk, 2006, 106-111).

Laiklik kelimesinin kökü olan "laik" sözcüğü ise Fransızcadaki "laic" ya da "laïque" sıfatından Türkçe'ye geçmiştir (Özden, 2016, 68-69). Sözcüğün kökeni eski Yunancadaki "laikos" sıfatıdır ve "halk, kalabalık, kitle" manasına gelen "laos" kökeninden gelmektedir (Yurdusev, 2006, 78) "Laik" kelimesinin İngilizce'deki karşılığı "lay" veya "secular"dır. İngilizce'de "lay" "ruhban sınıfından olmayan kilise cemaati üyesi" ve "meslekten olmayan" anlamında kullanılmaktadır. "Secular" ise din dışı manasındadır (Warren, 1998, 368,571).

“Secular” sözcüğü “şu anki çağ veya zaman” anlamına gelen Latince’deki “saeculum” sözcüğünden türetilmiştir (Cox, 2013, 22; Swatos-Christiano, Erişim: (27.03.2018). “Şu anki çağ veya zaman” anlamına gelen sözcük bu dünyadaki olaylara işaret eder. Manadaki tarihsel süreç dünyada belirli bir zaman veya dönemdeki durumu, yani dünyeviliği ifade etmektedir (Okumuş, Erişim: 27.03.2011).

Batı dillerinin bazılarında “laik” sözcüğünün karşılığı olarak “secular”, laikliğin karşılığı olarak da “secularism” kullanılmaktadır. Laiklik kavramı Fransa dışında bilinen bir kavram değildir. Laiklik kavramı yerine sekülerlik, sekülerizm kavramları tercih edilmektedir.

Bu kavramsal analiz sonucunda Laiklik kavramı ise şu manalara gelmektedir. Türk Dil Kurumu (TDK) sözlüğündeki tarife göre “devlet ile din işlerinin ayrılığı; devletin, din ve vicdan özgürlüğünün gerçekleşmesi bakımından yansız olmasıdır.” (Laiklik, Erişim: 23.02.2011). Yayla’ya göre ise laiklik, sadece devletin dini etkilerden korunması değil, aynı zamanda ve daha önemlisi, dinin de devletin baskı, yönlendirme ve istismarından da kurtarılmasıdır (Yayla, 2003, 121). Görüleceği üzere laiklik, toplum ve bireyin alanındaki dini değişimlerden veya bunlar üzerindeki dinin etkisinden ziyade dinin devlete ait kurumlar üzerindeki etki gücünün yok edilmesi üzerine odaklanır (Albayrak, 2015, 186).

Genel olarak laiklik, din ve devlet işlerinin birbirinden ayrı olarak kabul edildiği, hukuk kurallarının ve tüm kamu işlemlerinin dinî kurallara uygun olma zorunluluğunun olmadığı ve bireylerin inançları karşısında devletin tarafsızlığını savunan bir insan hakları doktrindir. Laiklik, bireyin inanç veya inançsızlık sistemini seçme özgürlüğünü özel alana ve sivil topluma ait temel bir hak olarak görür. Devletin hem dini hem de inançsız topluluklar üzerinde tarafsız olmasını şart koşmaktadır. Sekülerlik ise, “dini” potansiyel bir tehlike olarak görmeyen, fakat devletin kamu işlemlerinde dini referans almamasını öngören bir kamu düzenini işaret etmektedir. Sekülerliğin hâkim olduğu yerlerde “din” sistemin yanında ve içindedir. Dolayısıyla bu iki kavramın kültürel geçmişi, anlamı ve ülkelerde uygulanışı farklıdır.

Hem laiklik hem de sekülerlik dünya hayatını yönlendirecek tüm kamu işlemlerin “dinî bir referanstan değil bizzat dünyanın kendi içinden çıkarılmasını öngören bir kamu” düzenini öngörmektedir (Hocaoğlu, 1998, 2).

Laiklik siyasi bilimler literatüründe ve hukuk dilinde çok değişik ve genellikle birbirine zıt anlamlar verilebilen kelimelerin başlarında gelmektedir. Laiklik, ampirik olarak, sosyal aktörlerin onunla ne yaptığına bağlı olarak otoriter-totaliter, liberal-çatışmacı ya da uzlaşmacı olarak da ortaya çıkabilir (Bauberot, 2008, 15). Örneğin; totaliter laiklik dini inancın gerek bireysel gerekse kamusal alanın tüm yansımalarında sistematik olarak sınırlandırılması amaçlayan kapsayıcı bir projeyi olan “laisizm”i ifade eder. Bu nedenle totaliter ve otoriter ideolojileri benimseyen ülkelerdeki demokratik olmayan bir siyasal sistemle laiklik bağdaşmaz ve bu sisteme uygun düşmez (Erdoğan, 2003, 269). Totaliter laiklik anlayışı dinin kendi başına “kötü”, “zararlı”, “gerici” bir toplumsal güç olduğundan hareketle siyasal ve toplumsal ilerlemenin ancak “dinden özgürleşme”yle mümkün olabileceğine odaklanmıştır (Anayasa Mahkemesi Kararı, 05.01.2002-24631).

2. LIBERALİZM VE LAİKLİK

Liberalizm konusunda az çok bilgi sahibi olanlar liberalizmin serbest ticaret, özel mülkiyet, sınırlı devlet, hukuk devleti, çoğulculuk, bireysel (negatif) özgürlük gibi temel ilkelerden hareket eden bir ideoloji olduğunu bilmektedir (Yayla, 2003).

Liberalizme göre en temel gerçek bireylerdir. “Birey, her türlü kurum ve yapıların üstündedir. Birey, herhangi bir toplumsal bütünden daha fazla ahlaki değere sahiptir. Birey toplumdaki önce vardır ve bireysel haklar toplumsal haklardan önce vardır.” Liberalizme göre bireyin talep ve iradesinden kaynaklanmayan ve bireye dayanmayan her türlü toplumsal yapı liberalizm için en büyük tehlikedir (Çetin, 2001, 221). Liberalizm, devletin birey ve birey

grupları üzerindeki iktidarını sınırlamak ister. Bu nedenle sınırlı ve sorumlu devletten yanadır (Yayla, 2003, 22).

Liberalizme göre “birey başkalarına zarar vermedikçe, kendi iyi anlayışı çerçevesinde nasıl yaşaması gerektiğine kendisi karar” verebilir (Özipek, 2006, 86). Liberalizm, bireylerin hukuksal eşitliğini, bireyin eşitliğini savunur. En belirgin yönleriyle sınırlı devlete karşı özgür bireyi esas alır. Bireyin herhangi bir kolektif oluşum ya da sosyal grup karşısında üstün olduğuna inanır. Bireyler birbirinden farklı ve eşsiz kimliklere sahiptirler. Bireyin özgürlüğü en temel değerdir (Türk, 2006, 120). “Laissez faire, laissez passer” (bırakınız yapınlar, bırakınız geçsinler) sloganı ile bireyi esas alan, “bireyin özgürlüğünü, özgünlüğünü ve onurunu ciddiye alan, insanı insan yapan bu değerler üzerine” hassasiyetle duran bir düşünce geleneği olan liberalizm, “insana standart mutluluk reçeteleri sunmak yerine, herkesin kendisini mutlu edecek yolu aramaya, onun için çabalamaya ve kendisi için en uygun olan yaşam tarzını, değerleri ve ideolojiyi seçmeye hakkı olduğunu savunmaktadır.” Bununla birlikte, devlet denilen devasa örgütün insanı, insanın özgürlüğünü, haklarını hatta onurunu ortadan kaldıracak en büyük tehlike olduğunu vurgulayarak devletin de olumsuz taraflarına ısrarla dikkat çekmektedir (Sambur, Erişim: 21.06.2011). Bu nedenle liberalizm, bireyin temel hak ve özgürlüklerini korumak amacıyla sınırlı devleti savunur. Bu anlamda laiklik gerekçe gösterilerek bireyin en mahrem alanı olarak kabul edilen hak ve özgürlüklerine bir sınırlama getirilmesini kabul etmez. Devletin bireylere yapmaları gerekeni emretmeyip, sadece yapmaları gerekenlerin sınırını çizmekle yetinmesini ister (Yumer, 1999, 164). Devlet eliyle yapılacak her türlü müdahalelerin doğal uyumu ve bütünleşmeyi bozduğunu savunur. Bu ise bireysel özgürlüklerin kısıtlanmasına, bireylerin başkaları üzerinde baskı kurmasına neden olur. Bireylere baskı uygulanması ve bireysel özgürlüklerin kısıtlanması toplumsal uyum yerine toplumsal çatışmalara neden olacağı açıktır (Şaylan, 1994, 27).

Liberal düşünce geleneği, bireye hiçbir değeri, inancı ve ahlakı, hiçbir şekilde doğru olarak dayatmamaktadır. Liberal düşünce, bireyin hayatında her şeyin tercih, rıza ve gönüllülük esasına göre gerçekleşmesinin gerekliliğini inanır ve bu yüzden ezeli ve ebedi doğrular dayatmaz (Sambur, Erişim: 21.06.2011). Çünkü bireyler akla sahip olması nedeniyle, kendileri için rasyonel tercih yapabilecekler, diğer opsiyonlara karşılık yaptıkları tercihi neden tercih ettiğini değerlendirebilecek yapıdadırlar. Bu nedenle liberal ideoloji dini inanç ve kanaatlerin “kişilerin özel dünyasına ait olması gereken değerler kümesi” olarak görmektedir (Yıldız, Erişim: 09.03.2011).

Dolayısıyla liberalizm devletin, bireylerin her türlü inanç ve değerleri karşısında tarafsız olmasını ve bireylerin bu tercihlerini karşılamada araç olmasını savunur. Bu anlamda liberal doktrinin din hürriyetleri veya laiklik hakkındaki görüşleri John Locke’un “Hoşgörü Üzerine Bir Mektup” adlı eserinde dile getirilmiştir. Locke eserinde, bireylerin, kiliselerin hatta devletlerin din vesilesiyle bireylerin temel hak ve özgürlüklerine kısıtlama yapamayacağını, kısıtlama yapmasının büyük bir kaos yaratacağından bahseder (Locke, Erişim: 12.03.2011). Farklı inançların olduğu yerde ise “birlik” veya “teklik” sağlama girişimi, tercihlerin bastırılması ve özgürlüğün kısıtlanmasını beraberinde getirir. Böylelikle, “birlik ve teklik”in otorite yoluyla sağlanmaya çalışılması özgürlük karşıtı bir durum yaratır (Erdoğan, Erişim: 21.04.2018). Bu durum ise liberalizmin en temel değer olarak atfettiği özgürlük kriterine ters düşer.

Liberalizm ve laiklik ilişkisinde yukarıda anlatılanlar ışığında güçlü bir bağlantıdan söz edilebilir. Laiklik, devletin her türlü inanç karşısında tarafsız olmasını, din ve vicdan özgürlüğünün güvence altına alınmasını savunur. Diğer bir ifadeyle laikliğin temel hak ve hürriyetleri değil siyasi iktidarın kullanımını sınırlayan bir ilke olması liberal düşünce geleneği ile uzlaşmaktadır. Liberalizm ise, devletin bireylerin inançlarını gerçekleştirmede sadece uygun ortamı hazırlamasını bir başka deyişle gölge dahi etmemesini ister. Bu anlamda liberalizm laiklikle hiçbir şekilde çatışmaz.

Devletin bütün inanç ve değer sistemleri karşısında tarafsız kalmasında ısrar eden laiklik anlayışı liberalizmin de zorunlu şartı kabul edilir. Tarafsızlığın temelinde yatan gerekçe, “tartışmalı ahlaki ve dini sorunlara devletin karışmasının baskıcılığı beraberinde getirecek olmasından” kaynaklanır. Bundan dolayı, liberalizm laikliğin aşırı bir biçimine karşıdır. Başka bir ifadeyle liberalizm, “kamusal alanda dinlere sınırlı ölçüde kolaylık sağlanmasına veya onlara seremonik bir değer atfedilmesine” dahi karşı çıkan katı bir laikliği kabul etmez (Erdoğan, 1996, 19). Devletin, toplumun ve bireyin bütün faaliyetlerini her türlü dinden ve buna bağlı dinsel etkilerden kurtarmaktan başlayarak dine kamu alanında hiç bir şekilde yer vermeyen, din düşmanlığına kadar uzanan bir fikri akım olan laisizm bu nedenlerle liberalizmle uyumsuz (Unan, Erişim: 21.07.2018).

Dinden arınmış saf laik bir toplumu gerçekleştirme amacıyla olan, dine karşı önyargılı olan laisizm, liberalizmin savunduğu temel tezlerle bağdaşmamaktadır. Özellikle devlet gücünü kullanarak topluma tek bir yaşam tarzını dayatmaya girişmek liberalizmle bağdaşmaz. Laisist bir toplum modeli kurmak isteyen ve laikliği her türlü sivil ve demokratik girişimlere karşı korumayı amaçlayan laisizm, devleti kendisinin bir aracı olarak görmektedir (Sambur, Erişim, 18.06.2011).

Liberalizm “toplumu belirli bir ideolojik ya da dini değerler çerçevesinde dizayn etmeyi” reddeder. Bireyin ve toplumun dışarıdan müdahalelerle manipüle edilmesini ve bu tür toplumsal mühendislik projelerini tehlikeli girişimler olarak değerlendirmektedir (Sambur, Erişim, 21.06.2011).

Tarihsel gelişim süreci dikkate alındığında laiklik anlayışı gibi ülkelerin liberalizmi arasında da farklılıklar vardır. Örneğin, İngiliz liberalizmi genel olarak bireyin üzerinde başka kimsenin otoritesi olmadan yapmak istediği şeyi eyleme dökmesi anlamında dış zorlamalardan, müdahalelerden muaf olma anlamına gelen negatif özgürlüğü örnek alır. Fransız liberalizmi ise hem Locke’cu anlamda liberalizmi hem de Rousseau’nun öne sürdüğü bir çeşit “etatist liberalizm”i örnek almaktadır. “Etatist liberalizm” özgürlüğün kullanılması için devletin harekete geçmesini isteyen pozitif özgürlüğü savunmakta ve bu görüşte Fransız düşünce geleneğinde ağır basmaktadır (Yayla, 2003, 21). Bu nedenle Fransız liberalizmi her zaman bütün dinlere düşman ve politik olarak örgütlenmiş dinlerle devamlı çatışma halindeyken, İngiliz liberalizmi dinlerle bağdaştırılamaz değildir ve dini inancı güçlü kimselerce geliştirilmiştir (Hayek, 1999, 172).

3. SOSYALİZM VE LAİKLİK

Sosyalist düşüncenin teorik çerçevesini oluşturan Marksist yaklaşım İnsanlığın tüm sorunlarını bilimsel açıdan çözümlenmeye çalışan, sorunları aşama aşama inceleyen, insanlığı geçmişten geleceğe materyalist bir bakış açısıyla irdeleyen, kapsamlı bir dünya algılayıcıdır (Öztekin, 2000, s. 269). Marksist yaklaşım üstyapı kurumları olan din, hukuk, siyaset gibi kurumlar arasındaki kültürel ve işlevsel benzerliklere dikkat çekerek üstyapıların altyapı kurumu olan “üretim ilişkileri” tarafından belirlendiğini iddia etmiştir. Dolayısıyla din de diğer üst yapı kurumları gibi altyapı kurumu olan ekonomi tarafından belirlenen bir olgudur (Sanay, Tarih Belirtilmemiş, 10).

Karl Marx, “Hegel’in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi” kitabında, 1845 yılında “Almanya konusunda dinin eleştirisi özsel olarak sona erdi” demektedir. Yani dinin, siyasal yaşam ve kamusal alandan çekilerek bireyin özel alanına iade edildiğini belirtir. Ona göre “dinin eleştirisi de tüm eleştirinin hazırlık koşulunu” oluşturmaktadır (Marx, 2009, 191). Marksist laiklik anlayışının temelini bu tespit oluşturmaktadır. Çünkü Marx, dinin eleştirisini tamamlamadan kapitalizmin eleştirisinin geliştirilemeyeceğini düşünmektedir. Marx’a göre “dinin tenkidi her türlü tenkidin ilk şartıdır.” (Sanay, Tarih Belirtilmemiş, 9).

Laikliği, burjuva demokratik devrimlerin bir ürünü (Özgür, 991, 30) olarak gören toplumu belirli değerler çerçevesinde yeniden inşa etmeyi öngören Marksist yaklaşımda din

olumsuz bir kurum, bir sınıf silahı olarak görülür. Marx'a göre; din, halkın afyonudur. Ona göre "halkın aldatıcı mutluluğu olarak dini ortadan kaldırmak, halkın gerçek mutluluğunu istemek anlamına" gelmektedir (Marx, 2009, 192).

Marx, dini "yabancı bir gücün insan üzerindeki egemenliği" olduğunu savunur. Dinin "toplum vicdanından da bireyin vicdanından da süpürülüp atılmasını savunur" ve bunu, mücadelesinin temelini koyar. Bu mücadeleyi yürütürken dini bir üst yapı kurumu olarak gördüklerinden maddi koşulların değişmesiyle, (Özgür, 1991, 29) insanlar birbirleriyle gerçek insani ilişkileri yeniden kurup toplumsal ilişkilerdeki sınıf eşitsizliklerinin ortadan kalkacağını ve dine gerek kalmayacağını iddia eder (Balta, Erişim, 03.02.2017).

Dini inanç konusunda Marx ile aynı çizgede yer alan Lenin de aynı Marx gibi dini halkı uyutan bir afyon gibi görmektedir (Lenin, Erişim, 22.06.2011). Lenin, bütün modern dinleri, kiliseler gibi "her türlü dinsel örgütü, işçi sınıfının sömürülmesini ve ezilmesini" sağlayacak burjuva gericiğinin aracı olarak görmektedir (Lenin, Erişim, 27.06.2011).

Marx ve Lenin'in halkın gerçek mutluluğunu sağlamak için dini ortadan kaldırmanın bir gereklilik olduğunu teorik olarak düşünmesi din ve vicdan özgürlüğünü teminat altına alan laiklik düşüncesiyle bağdaşmamaktadır. Çünkü laiklik her ne olursa olsun her türlü inancın yaşatılmasını ve saygı duyulmasını isteyen bir görüşe sahiptir. Bu durum toplumun mutluluğunu istemek gibi sözde iyi niyetlerle düşünülse dahi böyledir.

Marx ve Lenin teoride yukarıda yazılanlar gibi düşünseler de Marksist düşüncenin önde gelen temsilcilerinden Engels'in laiklik olarak adlandırabileceğimiz tanımı kendi kelimeleri ile şöyle özetlenebilir; "din tümüyle kişisel bir sorundur, devletin dışındadır." (Yeşiltepe, Erişim, 22.02.2017). Aynı yönde sosyalizmin laiklik hakkında görüşleri Lenin'in eserlerinde yukarıda bahsedilenden farklı bir kimliğe sahiptir. Lenin, din hakkında Marx gibi düşünse de 1905 yılında Novaya Zihn adlı dergide yayımlanan "Sosyalizm ve Din" başlıklı makalesinde farklı bir din ve laiklik görüşünü açıkça ortaya koymuştur.

"Din, kişinin özel sorunu olarak kabul edilmelidir. Devlet açısından ele alındığı sürece, dinin kişisel bir sorun olarak kalmasını isteriz. Ancak, Partimiz açısından dini kişisel bir sorun olarak göremeyiz. Dinin devletle ilişkisi olmaması, dinsel kurumların hükümete değin yetkileri bulunmaması gerekir. Herkes istediği dini izlemek ya da dinsiz, yani kural olarak bütün sosyalistler gibi ateist olmakta tamamen özgür olmalıdır. Vatandaşlar arasında dinsel inançları nedeniyle ayırım yapılmasına kesinlikle göz yumulamaz. Resmi belgelerde bir vatandaşın dininden söz edilmesine de son verilmelidir. Kiliseye ve dinsel kurumlara hiçbir devlet yardımı yapılmamalı, hiçbir ödenek verilmemelidir. Bunlar, devletten tamamen bağımsız, aynı düşüncedeki kişilerin oluşturduğu kurumlar niteliğinde olmalıdır. Sosyalist proletaryanın modern devlet ve modern kiliseden istediği, kilise ile devletin birbirlerinden kesinlikle ayrılmasıdır" (Lenin, Erişim, 22.06.2011).

Bu açıklamaları ile laiklikle örtüşen bir görüş sergileyen Lenin, sosyalist projede dini kişisel bir sorun olarak kabul etmekte ve din kurumuna aynen liberallerin öngördüğü tarzda yaklaşmaktadır.

1917 Devrimi'yle kurulan sosyalist devletin de ilk kararnamelerinden biri Lenin'in görüşüne uygun bir şekilde, "kilise ile devletin ayrılması" olmuş, kilisenin elindeki bütün sermayeye devlet el koymuştur. Böylece din, her Sovyet vatandaşının "özel meselesi" haline getirilmiş, "okulların kiliseden ayrılması" kararıyla da dinsel konuları içeren derslerin okutulması yasak kapsamına alınmıştır (Yeşiltepe, Erişim, (22.02.2017).

Özetle, buraya kadar hem Engels hem de Lenin dini, devlet açısından ele alındığı sürece bireysel bir sorun olarak kabul ederler. "Tepeden inme ve halka karşı bir saldırı aracı olarak kullanılan bir laiklik anlayışının destekleyicisi" değildirler (Özgür, 1991, 30). Marksistler, herkesin istediği dine veya inanca inanmakta ya da hiçbir dine ya da inanca inanmamakta serbest olmasını ve devletin dini veya bir inancı insanların bireysel bir sorunu olarak görmesini isterler. Hiç kimsenin dini inancı veya inançsızlığı nedeniyle baskıya,

ayrımcılığa, aşağılanmaya tâbi tutulmaması gerektiğine inanan Marksizm, devletin din üzerinde her türlü yasak koymasına da karşı çıkar. Başkasının haklarına saygı duymak şartıyla herkes dini inançlarının ya da inançsızlığının gereğini yerine getirebilir. Hiç kimse inançlarından dolayı kamusal haklarından yoksun bırakılmamalıdır. Benzer şekilde hiç kimse bir dine, inanca veya bir mezhebe inanmaya ve onun gereklerini yapmaya zorlanamaz (Baran, Erişim, 22.02.2017).

Lenin makalesinin ilerleyen bölümlerinde, devrimci partinin dine karşı mücadele etmesi gerektiğini Proletarya partisinin, devletin dinin kişisel bir sorun olduğunu ilan etmesini istemektedir (Sanay, Tarih Belirtilmemiş, 23-25; Lenin, Erişim, 22.06.2011). Fakat Lenin, halkın afyonu olarak tanımladığı dine ve dinsel hurafelere karşı mücadeleyi kişisel bir sorun olarak görmez (Yeşiltepe, Erişim, 22.02.2017). Sosyalizm'in ilanı ile “din yasaklanmayacak, inanç özgürlüğü olacaktır. Fakat proletarya iktidarı altında dinin siyasi faaliyette bulunması toplumsal ve kültürel yaşamda etkinlik göstermesi” men edilecekti. Emperyalizmin ve devrilen sınıfların proletarya iktidarına karşı dini kullanarak girişecekleri muhalefeti örgütleme girişimleri engellenecek, insanların bu afyondan kurtulması için de din propagandası yasaklanacaktır. Proletarya iktidarında akıl ön plana çıkarılarak insanların aklını kullanmalarına çalışılacak ve dinsizlik teşvik edilecektir (Özgür, 1991, 33).

Açıklamalarından anlaşılacağı üzere Lenin, parti programında, dine ve onun kurumu olan kiliseye savaş açmış görünmektedir. Makalesinde partisini, toplumun her türlü dinsel uyutmacadan kurtulması için kurduklarını, dini halkın üzerine indirilen “koyu sis” olarak tarif etmektedir. Partisinin propagandasını “ateizm” olarak belirlemiş ve ateist yazarların eserlerini çevirerek yayımlanmasını istemiştir.

Marksizm'in laiklikle örtüşen düşünceleri, dine karşı “ılımlı” taktiği 1917'ye kadar, yani Bolşevik ihtilali sonrası iktidarın ele geçirilmesine değin devam etmiştir. İhtilal sonrası söz konusu dine karşı ılımlılık ortadan kalkmış, dine ve dindarlara karşı büyük bir baskı, zulüm başlamıştır. Devrim sonrası 1918 Anayasasının 13. maddesi “İşçilerin vicdani hürriyetlerini güvence altına almak için kilise devletten ve okul kiliseden ayrılmış ve bütün vatandaşların dini ve din karşıtı fikirlerini yayma hürriyeti de güvence altına alınmıştır” (1918 Rus Anayasası, Erişim, 27.01.2017) demesine rağmen Robert Conquest Bolşeviklerin din politikası ve laisizmle özdeşleştirilecek eylemlerinin bazı ana hatlarını şöyle izah etmektedir (Conquest, 1986, 199-213; Sanay, Tarih Belirtilmemiş, 39-68).

Devrim sonrası, okullardaki tüm dini eğitim, kilisenin tüm aktiviteleri, özel ayın toplantıları, dini grupların kurduğu yardım fonları, sosyal ve hayır işleri, dini dersler yasaklanmıştır. Tüm manastırlar kapatılmış, yasaklanmıştır. Okullarda din karşıtı propagandalar başlamış ve okullar devletleştirilerek din öğretimi yasaklanmıştır. Leningrad'daki Kazan Katedrali din karşıtı müzeye dönüştürülüp, Kiev'deki Aziz Sophia katedrali ve diğer kiliseler ya din karşıtı merkezler olmuş ya da müzeye çevrilmiştir. Kharkov'daki kiliselerden biri sinemaya çevrilip, diğeri radyo istasyonuna, bir diğeri yedek parça satan bir dükkâna çevrilmiştir. Poltava'da ise birkaç kilise makine tamir atölyesine dönüştürülmüştür. Komünist dönemde pek çok cami kapatılmış ve çok sayıda din görevlisi öldürülmüş veya Sibiry'a'daki çalışma kamplarına gönderilmiştir.

1918'de Sovyet hükümetinin yayınladığı bir kararname ile Çarlık devleti tarafından Rus Ortodoks Kilisesi'ne ödenen “35 milyon rublelik bütçe” iptal edilmiş ve kilisenin mal varlıkları kamulaştırılmıştır. Kilise binaları devletleştirilmiş ve “dinî toplanma mekânları olmanın yanı sıra halkın ücretsiz toplantı yerleri olarak da kullanıma” açılmıştır. Daha önce din görevlilerine tanınan zorunlu askerlikten muafiyet kaldırılmıştır (Baran, Erişim, 22.02.2017; Sanay, Tarih Belirtilmemiş, 39-68).

Hem Robert Conquest'in eseri hem de kendilerini Marksist olarak tanımlayanların yazdıkları göz önüne alındığında Lenin'in yukarıda bahsettiğimiz kilise ile devletin birbirlerinden kesinlikle ayrılması ve dini sadece kişisel bir sorun olarak gören düşünceleri

pratikte laiklik anlayışının hiçbir veçhesiyle uyuşma göstermemiştir. Bu durum dine karşı saldırgan bir ideoloji olan “laisizm”le uyuşma halindedir. Zaten yazdığı makaleden de anlaşılacağı üzere din kurumu hakkındaki sözde iyimser görüşleri sadece iktidara gelmek için kullandığı bir argüman olduğu anlaşılmaktadır. Özetle her şeyi, konjonktür tayin etmiştir. İktidara gelene kadar bazen dinsel argümanlarla etkileşim mümkünken bazen de egemen bir dini veya o dinin anlayışını politika dışına atmak söz konusu olabilecektir. Yani siyasi amaçlarına ve çıkarlarına uygun düştüğü zamanlarda dini ve dini davranışlara hoşgörü ile bakmıştır (Kayaoğlu, Erişim, 21.07.2018; Sanay, Tarih Belirtilmemiş, 12). Dolayısıyla teoride düşünülen laiklik görüşü pratikte olmamıştır.

4. MUHAFAZAKÂRLIK VE LAİKLİK

Muhafazakârlık, “insanın akıl, bilgi ve birikim bakımından sınırlılığına inanan, bir toplumun tarihsel olarak sahip olduğu aile, gelenek ve din gibi değer ve kurumlarını temel alan, radikal değişimleri ifade eden sağ ve sol siyasi projeleri reddederek ılımlı ve tedrici değişimi savunan ve siyaseti bu değer ve kurumları sarsmayacak bir çerçeve içinde sınırlı bir etkinlik alanı olarak gören bir düşünce stili, bir fikir geleneği ve bir siyasi ideoloji” olarak tanımlanmaktadır (Özipek, Erişim, 03.07.2011). Muhafazakârlık, radikal düşünce sistemlerinin, kendilerine kılavuz olarak kabul ettikleri, faydacı, akılcı, eşitlikçi ve tekdüzelige kaçan, dar görüşlülüğü reddeder (Yalçın, 1999, 291). Akıl yerine “tecrübe”yi kendisine anahtar kavram alan Muhafazakârlık, toplumun geleneklerini, göreneklerini, örf ve adetlerini, alışkanlıklarını, teamüllerini kısaca teorik aklın altından kalkamayacağı sosyal ve pratik değerlere önem verir (Çaha, 2008, 135-136).

Muhafazakâr ideolojinin babası olarak kabul edilen Edmund Burke’un din ve devlete yüklediği anlam laiklik açısından önemlidir. Burke, eserlerinde genel olarak dinin sivil rolünün ne olduğunu araştırır. Burke göre “dinin başlıca rolü insanlara iyi davranış için dürtü sağlamaktır.” O, dini inanışta var olan “cehennem korkusu ve sonsuz yaşam umudunun insanların kötü yönlerini göstermelerini engelleyebileceğini” düşünmüştür (Monk, 2004, 347-348).

Muhafazakârlığın temel ilkelerinin anlaşılması açısından “Reflections on the Revolution in France” (Fransa Devrimi Üzerine Düşünceler) adlı eseri din konusunda belirleyici açıklamaları içermektedir (Burke, 2001). Çalışmasında genellikle bireyciliğin büyük zaferi olarak kabul gören Fransız devrimini (Ağaoğulları, Erişim, 03.07.2011) ve devrim sonrası siyasal alandan dinin ve Kilise kurumunun dışlanmasını şiddetle eleştiren Burke, toplumsal alanda olduğu gibi siyasal alanda da dinin yerine getirdiği çok önemli işlevleri olduğundan bahseder. Ona göre bu işlevin bilincinde olmayan Fransız devrimciler, insanların ve toplumsal olanın doğasındaki derin köklerini göz ardı ederek, siyasal alandan dini ya da kutsalı kovmaya çalışmaktadır. Kutsalın siyasal alandan kovulması yeri doldurulamayacak olan bir boşluk yaratacak ve düzenin meşruiyetini ve sürdürülmesini zora sokacaktır (Burke, Erişim, 22.06.2011).

Burke, kilise-din ve devlet arasında bir çeşit bütünleşmeden yanadır. Ona göre Kilise ve devlet ayrı ayrı veya karşıt oluşumlar olarak düşünülmemelidir (Duman, 2007, 336). O, eserinin büyük bir bölümünde din devlet ilişkisinde, kilise kurumunun savunusuna yer vermiştir. Burke Kilise ile devletin çatışmasının en çok halka zarar vereceğini belirtir (Burke, 1790, 48). Ayrıca kilise ve devlet fikrinin ayrılmaz bir bütün olduğunu savunur (Burke, 1790, 83).

Diğer bir muhafazakâr David Hume’a göre “din insan hayatının en önemli taraflarından birisi olup, toplumsal bütünleşmeyi” sağlamaktadır (Barry, 2004, 43). Muhafazakâr diğer bir düşünür Durkheim ise; dini toplumsal dokuyu güçlendiren bir yapı olarak görür ve kutsalın belirme biçimi olan dini toplumdan ayrı düşünmez. Ona göre; “din toplumsal bütünleşmeyi ve dayanışmayı sağlayan en önemli geleneksel kurumların başında

gelir. O, dinin kökenini, özünü ne bireysel inançta ne Tanrı'da bulur." Ona göre "inancın kökeni kendine özgü bir gerçekliği olan (sui generis) toplumdur." (Akkır, 2006, 39-40).

Muhafazakâr yazarlara göre dinin önem arz etmesinin temel esprisi, herhangi bir toplum mühendisleri zümresi hiçbir zaman dünyada bir ütopya yaratamaz düşüncesidir (Özipek, 2004, 129). Çünkü her şeyden önce muhafazakârlar müdahale fikrine karşı çıkarlar. Canlı ve karmaşık bir varlık olan toplum, müdahale edilebilecek basit ve mekanik aygıt değildir. Her türlü müdahale toplumun doğasını bozar ve bu da anarşi ve düzensizliğe yol açar (Çaha, 2008, 135-136). Onlar bu nedenlerle, din ve vicdan hürriyeti tanımayan, buna müdahale eden, dine karşı saldırgan, saygısız ve bir o kadar kötümser bakan laisizme karşıdır. Muhafazakârlık, toplumun var olan değer yargılarını korumayı öngören bir ideolojidir (Akpınar, Erişim, 08.01.2010). Muhafazakârlık, din ve vicdan özgürlüğünü savunan ve toplumun değer yargıları karşısında devletin tarafsızlığını olmazsa olmaz şart gören laikliğe bu yüzden ters düşmez.

Dine olumlu bir yaklaşım içinde olan toplumun geleneklerine önem veren evrimci bir değişmeyi daha uygun gören Muhafazakârlık, kilise-devlet bütünleşmesini öngören Burke'nin savunduğu biçimiyle laiklik ile de uyumsuz. Çünkü laiklik, dinin devlet ile bütünleşmesini öngörmez. Laiklik, din ve devletin alanlarının ayrı alanlar olduğunu ve ayrı alanlarda faaliyetlerini sürdürmesi gerektiğini şart koşar. Bu nedenle bazı muhafazakârlar bu düşüncüyü destekleyerek, "din ve ahlakın devlet tarafından korunması ve gözetilmesi için din ve devlet işlerinin birbirinden ayrılması" gerekli olduğuna inanırlar (Aktan, Erişim, 03.07.2011).

Genel olarak muhafazakâr düşünürler din konusunda "dinin yeniden kurgulanmasını, devletin dine müdahalesini savunurken bazıları ise devletin müdahalesini" savunmaz. Örneğin, Richard Land'a göre toplum geniş temelli bir din olmadan ayakta kalamaz. Fakat toplumun çoğunluğu tarafından kabul gören bu geniş temelli dini geliştirmek devletin sorumluluğu kapsamında değildir (Özipek, 2004, 138).

Özipek'e göre muhafazakârlığı besleyen en önemli kaynaklar "aydınlanmaya ve onun sözde yanılmaz aklına yöneltilen dini" eleştirilerdir (Özipek, 2004, 138). Bu nedenle Batı ülkelerinde "muhafazakâr düşünürler dini korumak ve pozitivistlerin dine saldırılarını önlemek için" laiklik ilkesine sıkıca sarılmışlardır (Akpınar, Erişim, 08.01.2010). Neticede güçlü fakat bireylerin hak ve özgürlükleri karşısında sınırlı devletten yana olan Muhafazakârlık, laiklikle uzlaşa halindedir diyebiliriz.

SONUÇ

Devletin kamu işlemlerinin düzenlenmesinde herhangi bir dinin referans alınmamasını, devletin dinler karşısında tarafsız olmasını savunan ve din ve devletin ayrı alanlar olduğunu savunan laiklik ana akım ideolojiler (liberalizm, sosyalizm, muhafazakarlık) nezdinde birbirinden farklılık içeren karşılıkları bulunmaktadır. Başka deyişle anılan ideolojiler laiklik konusunda birbirinden farklı anlayışlara sahip olup bu durum kendi ideolojilerin dine bakış açılarından kaynaklanmaktadır. Bu çerçevede liberalizm din/ inanç konusunda aktif davranmak yerine bireye ve onun özgürlüklerine ait bir alan olarak düşünürken, Sosyalizm din konusunda daha müdahaleci olumsuz bir perspektife sahip olmuştur. Sosyalist düşünürler için din; halkın bir afyonu, yabancı bir gücün insan üzerindeki egemenliği olarak olumsuz kaynaklarından başlıcası olarak betimlenmektedir. Öte yandan Muhafazakarlık siyasal alanda da dinin yerine getirdiği çok önemli işlevleri olduğundan, dini toplumsal dokuyu güçlendiren bir yapı olarak görmektedirler. Muhafazakar düşünürler arasında din ve devletin konumuna dair farklı fikirler olmakta birlikte genel anlamıyla güçlü fakat bireylerin hak ve özgürlükleri karşısında sınırlı devletten yana olan Muhafazakarlık laiklik ile uzlaşa halindedir.

Özetle; Liberalizm ve Muhafazakarlığın hakim olduğu ülkeler din ve devlet ilişkisinin kurumsal karşılığı olan laiklik ile daha çok uzlaşa halindedir. Bunun nedeni bu gibi yerlerde dine laikliğe nazaran daha sempatik bakan sekülerizm ile ilişkilendirilebilir. Sosyalizmin dini egemen güçlerin sömürsü için kullanılan bir araç olarak görmesi ve dini ve dini inanışı yok edilmesi gereken bir unsur olarak bakması nedeniyle laiklik ile uzlaşa halinde değildir. Bu gibi yerlerde totaliter laiklik uygulaması da denilen laisizm mevcuttur. Totaliter laiklik anlayışı dinin kendi başına “kötü” ve “zararlı”, bir toplumsal güç olduğunu kabul etmektedir. Bu gibi nedenlerle Sosyalizm gibi totaliter ideolojileri benimseyen ülkelerde yani demokratik olmayan bir siyasal sistemle de laiklik bağdaşmaz ve bu gibi sistemlere uygun düşmez.

KAYNAKÇA

- Ağaoğulları, M. A. “Fransız Devriminde Birey-Devlet İlişkisi”, (1789-1794). 03 Temmuz 2011 tarihinde <http://dergiler.ankara.edu.tr/dergiler/42/453/5110.pdf> adresinden alınmıştır.
- Aktan, C. C. (2007). Muhafazakârlık ve Liberal Düşünce, Köprü üç Aylık Fikir Dergisi, Kış, sayı: 97, 2007. 03 Temmuz 2011 tarihinde [ttp://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=825](http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=825) adresinden alınmıştır.
- Akkır, R. (2006). Türkiye’de Din ve Muhafazakârlık, Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Adana.
- Albayrak, H. Ş. (2015). Batı Ülkelerinde Din Devlet İlişkilerindeki Alternatif Modeller ve Türkiye Örneği, Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Cilt-Sayı 48, Haziran 2015, ISSN 1302-4973, 185-198.
- Anayasa Mahkemesi Kararı Esas Sayısı: 1999/2, Karar Sayısı: 2001/2, Karar Günü: 22.6.2001, Resmi Gazete: Tarih-Sayı: 05.01.2002-24631.
- Balta, B. (2006). Marksizim ve Din, Yeni Yol Dergisi, Sayı 23, (Güz 2006). 03 Şubat 2017 tarihinde <http://www.yeni yol.org/marksizm-ve-din/> adresinden alınmıştır.
- Barry, N. (2004). Rasyonalizm, Muhafazakârlık, Demokrasi, Uluslararası Muhafazakârlık ve Demokrasi Sempozyumu, Ankara, AK Parti Yayını.
- Bauberot, J. (2008). Dünyada Laiklik, çev: Ertuğrul Cenk Gürçan, Birinci Baskı, İstanbul: Dergah.
- Baran, O. Din Sorunu, Laiklik ve Marksizim, Marksist Tutum Dergisi, No: 35, Şubat 2008. 22 Şubat 2017 tarihinde http://marksist.net/oktay_baran/din_sorunu_laiklik_ve_marksizm.htm adresinden alınmıştır.
- Burke, E. (2001). Reflections on the Revolution in France, Editor: J.C.D. Clark, Stanford, California, USA, Stanford University Press..
- Burke, E. (1790). Reflections on the Revolution in France, 1790. 22 Haziran 2011 tarihinde http://www.constitution.org/eb/rev_fran.htm adresinden alınmıştır.

- Conquest, R. (1986). *The Harvest of Sorrow: Soviet Collectivization and the Terror-Famine*, Oxford University Press, Newyork.
- Cox, H. (2013). *The Secular City: Secularization and Urbanization in Theological Perspective*, Princeton University Press, New jersey.
- Çaha, Ö. (2008). *Siyasi Düşüncelere Giriş, Birinci Basım*, İstanbul: Dem.
- Çetin, H. (2001). “Liberalizmin Temel İlkeleri”, *Cumhuriyet Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 2, Sayı 1, Doç. Dr. Feramuz AYDOĞAN’ın Anısına, (ss. 219-237).
- Duman, F. (2007). *Aydınlanma Eleştirisinden Devrim Karşıtlığına: Liberal-Muhafazakâr Bir Düşünür Olarak Edmund Burke*, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi (Siyaset Bilimi) Anabilim Dalı, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Ankara.
- Erdoğan, M. (2003). *Anayasal Demokrasi*, 5. Baskı, Ankara: Siyasal.
- Erdoğan, M. *Laikliğin Amaç ve İşlevini Yeniden Düşünmek*. 21 Nisan 2018 tarihinde <https://kulyanar.tr.gg/Laiklikle%26%23304%3BİgiliD.ue.%26%23351%3B.ue.nceler.htm> adresinden alınmıştır.
- Erdoğan, M. (1996), “İslam ve Liberalizm: Kısa Bir Bakış”, *Liberal Düşünce*, Güz. 09 Temmuz 2019 tarihinde <http://www.libertedownload.com/LD/arsiv/04/02-mustafa-erdogan-islam-ve-liberalizm-kisa-bir-bakis.pdf>, adresinden alınmıştır.
- Eagleton, T. (1996). *İdeoloji*, Çev: Muttalip Özcan, İstanbul: Ayrıntı.
- Hayek, F. A. (1999). “Liberal Bir Sosyal Düzenin İlkeleri”, *Sosyal ve Siyasal Teori Seçme Yazılar*, Çev: Atilla Yayla, Ankara: Siyasal.
- Hocaoğlu D. “İslâm, Laiklik, Sekülerlik ve Türkiye Pratiği”, *Zaman.*, 30.07.1998, Pazar., s. 02.
- İşeri, A. (2014). *Türkiye’de Uygulanan Program Geliştirme Modellerinin Çatışmacı Kuram Açısından İdeoloji Üretim Sorunu*, *Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 27 (1), 153-184).
- Kayaoğlu, M. *Laiklik Marksizmin İlkesi Olamaz*. 21 Temmuz 2018 tarihinde <http://www.teorivepolitika.net/index.php/kitaplar/item/234-laiklik-marksizmin-ilkesi-olamaz> adresinden alınmıştır.
- Laiklik Tanımı için bknz.* 23 Şubat 2011 tarihinde <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/> adresinden alınmıştır.
- Lenin, V. İ. *Sosyalizm ve Din*, *Novaya Zihn*, Sayı: 28, 3 Aralık 1905. 22 Haziran 2011 tarihinde <http://www.sosyalistarsiv.com/archive/index.php/t-247.html> adresinden alınmıştır.

- Lenin, V. İ. Proletarya Partisinin Din Konusundaki Tutumu, Proletarya, Sayı: 45, 13 (28) Mayıs, 1909. 27 Haziran 2011 tarihinde <http://kutuphane.halkcephesi.net/Lenin/din2tr.html> adresinden alınmıştır.
- Locke, J. (1995). Hoşgörü Üstüne Bir Mektup, (Çev: Melih Yürüşen), ss. 24-31, Ankara: Liberte. 12 Mart 2011 tarihinde <http://www.liberal.org.tr/incele.php?kategori=MTg=&id=NjU0> adresinden alınmıştır.
- Marx, K. (2009). Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisi, Çeviren: Kenan Somer, Ankara: Sol.
- Monk, L. H. (2004). Modern Siyasal Düşünce Tarihi: Hobbes'tan Marx'a Büyük Siyasal Düşünürler, İstanbul: Say.
- Oxford Türkiye Sözlüğü, (1998). İngilizce-Türkçe, Editör: Helen Warren, Oxford University Press.
- Okumuş, E. Modernleşme Sekülerleşme ve Din. 27 Mart 2011 tarihinde http://www.akader.info/KHUKA/2007_mart/1.pdf adresinden alınmıştır.
- Özden, M. (2016). Sekülerliğin Tarihi Serüveni, Jomelıps, Cilt 1, Sayı 2, Sayfa: 60-81, Kış 2016 ISSN: 2547-9512. 21 Mart 2018 tarihinde <http://dergipark.gov.tr/download/article-file/232505> adresinden alınmıştır.
- Özipek, B. B. (2004). Muhafazakârlık Akıl Toplum Siyaset, Ankara: Liberte
- Özipek, B. B. Muhafazakarlık Nedir?, Köprü üç Aylık Fikir Dergisi, Kış, 97. Sayı. 03 Temmuz 2011 tarihinde <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=822> adresinden alınmıştır.
- Özipek, B. B. (2006). "Devlet", (Editör: Mümtaz'er Türköne), "Siyaset", 4. Baskı, Ankara: Lotus.
- Öztekin, A. (2000), Siyaset Bilimine Giriş, , Ankara: Siyasal
- Özgür, Y. (1991). Din ve Laiklik Üzerine, Devrimci Proletarya Yayınları, Yer Belirtilmemiş: Şubat.
- Sambur, B. Liberalizm Gizli Bir Din Düşmanı mı? 21 Haziran 2011 tarihinde <http://www.stratejikboyut.com/yazi/liberalizm-gizli-bir-din-dusmani-mi-933.html> adresinden alınmıştır.
- Swatos, H. W.- Christiano, J. K. (1999). "Secularization Theory: The Course of a Concept", Sociology of Religion, Vol. 60, No. 3, (Autumn, 1999). 27 Mart 2018 tarihinde file:///C:/Users/50107708200/Downloads/Secularization_Theory__The_Course_of_a_Concept.pdf adresinden alınmıştır.
- Sambur, B. Laik Devlet ve Liberalizm, 18 Haziran 2011 tarihinde http://liberalevi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=79:laik-devlet-ve-liberalizm-&catid=42:bilal-sambur&Itemid=73 adresinden alınmıştır.

- Sambur, B. Liberalizm ve Din Özgürlüğü. 21 Haziran 2011 tarihinde http://www.liberalevi.com/index.php?option=com_content&view=article&id=80:liberalizm-ve-din-ozgurlugu&catid=42:bilal-sambur&Itemid=73 adresinden alınmıştır.
- Sanay, E. Marksizmin Din Politikası, Ocak Yayınları, Birinci Baskı, Ankara, Tarih Belirtilmemiş.
- Şaylan, G. (1994). Değişim Küreselleşme ve Devletin Yeni İşlevi, Ankara: İmge.
- Türk, H. B. (2006). “İdeoloji”, Siyaset, Editör: Mümtaz’er Türköne, 4. Baskı, Ankara: Lotus.
- Unan, F. Din ve Laiklik. 21 Temmuz 2018 tarihinde <http://yunus.hacettepe.edu.tr/~unan/popular2.html> adresinden alınmıştır.
- Yalçın, A. (1999). “Çağdaş Muhafazakârlık ve Siyasi İstikrar”, Editör: Atilla Yayla, “Sosyal ve Siyasal Teoriler Seçme Yazılar”, 2. Baskı, Ankara: Siyasal.
- Yaşar, Y. İdeoloji Kavramı Üzerine Kısa Bir Bakış. 04 Temmuz 2019 tarihinde <https://www.tesadernegi.org/ideoloji-kavrami-uzerine-kisa-bir-bakis.html> adresinden alınmıştır.
- Yayla, A. (2003). Siyaset Teorisine Giriş, 3. Baskı, Ankara: Liberte.
- Yayla, A. (2003). Liberalizm, Birinci Baskı, İstanbul: Plota Film.
- Yeşiltepe, M. Marksizmde Laiklik. 22 Şubat 2017 tarihinde <http://www.birgun.net/haber-detay/marksizmde-laiklik-131598.html> adresinden alınmıştır.
- Yıldız, A. Lâikliğe Nereden Bakmalı? 09 Mart 2011 tarihinde Laiklik ve Sekülerizm, Yaz: 95, [51. Sayı], Köprü, Üç Aylık Fikir Dergisi, <http://www.koprudergisi.com/index.asp?Bolum=EskiSayilar&Goster=Yazi&YaziNo=216> adresinden alınmıştır.
- Yumer, R. (1999). “Hayekçi Liberalizmin Temel İlkesi”, Editör: Atilla Yayla, “Sosyal ve Siyasal Teori, Seçme Yazılar”, Ankara: Siyasal.
- Yurdusev, A. N. (2006). “Laiklik ve Modern Uluslararası Sistem”, Liberal Düşünce, Cilt 1, Sayı: 1, Kış, 77-84.
- 10 Temmuz 1918 Rus Sosyalist Federatif Sovyet Cumhuriyeti Anayasası. 27 Ocak 2017 tarihinde <https://www.sosyalistforum3.net/showthread.php?p=249039> adresinden alınmıştır.

Enderun Dergisi

Cilt:3 Sayı:2

Gönderiliş Tarihi: 15/11/2019

Kabul Tarihi: 18/11/2019

ORCID 1 : 0000-0001-9638-4632

ORCID 2 : 0000-0002-4104-1680

ORCID 3 : 0000-0002-5924-7724

KARGO HİZMETLERİNİN TÜKETİCİ DAVRANIŞLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR ÇALIŞMA: SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ ÖRNEĞİ

Aysun Hazel ÖZAYDIN¹
Süha ÇELİKKAYA²
Gülhan DURAN³

ÖZ

Günümüz taşımacılık sektöründe en önemli faaliyetlerinden biri olan kargoculuk hizmetleri, tüketicinin davranışlarını, müşterilerin memnuniyetini ve hizmet kalitesi açısından etkilemektedir. Son dönemlerde artan ticaret hacmi ve lojistik faaliyetlerinin öne çıktığı taşımacılık sektörünün genel yapısı ve kargo taşımacılığının genel durumu, sektörün önemi, ekonomiye katkısı incelenerek tüketicilerin beklentilerini karşılayabilecek kargo hizmetlerinin ne kadar geliştirilebileceği ve iyileştirilebilirliği değerlendirilmiştir. Araştırmada Isparta ilinde, Süleyman Demirel Üniversitesi'nin farklı bölümlerinde eğitim alan 469 öğrenci ile bir anket çalışması yapılmıştır. İstatistiksel yöntemler uygulanarak yapılan analizler sonucunda elde edilen bulgular yorumlanmıştır. Araştırma sonucunda tüketici davranışları üzerinde lojistik değer, güvenilirlik ve ekonomik gider faktörleri arasında anlamlı ilişki olduğu, yaş ve gelir unsurunun da anlamlılığı etkilediği bulgusuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Lojistik, Kargo Hizmetleri, Tüketici Davranışları.

A STUDY ON THE IMPACT OF CARGO SERVICES ON CONSUMER BEHAVIOURS: A CASE OF SULEYMAN DEMIREL UNIVERSITY

ABSTRACT

Cargo services, as one of the most important transportation activities of nowadays, affect consumer behaviors, customer satisfaction and service quality. Increasing trade volume and general structure of logistic sector which takes the foreground of transportation activity, importance of the sector, its contribution to the economy is researched and its effects on consumer behavior has been tried to be evaluated. Research has been made in Isparta province with the contribution of 469 students of different departments of Süleyman Demirel University with a survey by means of a questionnaire form. Results have been interpreted after a statistical analysis. It has been determined that there is a significant relationship among logistic value, reliability and economic cost on consumer behavior, and age and income levels affect the significance.

Key Words: Logistics, Cargo Services, Consumer Behaviour .

¹ Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Lisansüstü öğrenci, aysunhazel89@outlook.com

² Dr. Öğr. Üyesi, Süleyman Demirel Üniversitesi, suhacelikkaya@sdu.edu.tr

³ Süleyman Demirel Üniversitesi SBE Lisansüstü öğrenci, gulhanduran15@hotmail.com

Bu makale yüksek lisans tezinden hazırlanmıştır.

GİRİŞ

İlk defa askeri bir kelime olarak karşımıza çıkan lojistik kavramı 1905 yılında orduların hareketi, gereksinimlerinin tedariki, malzeme ve personelin taşınması, bakım ve yenilenmesi olarak tanımlanmıştır (Kobu, 2003: 237). Öyle ki günümüzde sadece askeri faaliyetlerle sınırlı kalmayıp ulusal ve uluslararası boyutta ekonomik, kültürel ve sosyal hayatta da etkin kullanıldığı görülmektedir. Günümüzde lojistik sektöründe yaşanan hızlı değişimler ve ilerleyen teknoloji lojistik faaliyetlerin önemini ve gelişimini arttırmaktadır. Özellikle, hizmet sektörü tüketicilerin talep ve beklentilerine uygun kaliteli ve zaman tasarrufu sağlayan müşteri memnuniyeti odaklı yaklaşım izlemektedir. Bu yaklaşım rekabet ortamını etkilemektedir. Lojistik sektörünün faaliyetleri arasında yer alan kargo hizmetleri, herhangi bir yükün bir yerden başka bir yere ulaştırılması faaliyetidir. Tüketicilere hızlı, güvenilir taşımacılık imkânı sunar ve tüketici beklentilerine uygun çözümler üretilip ticari yaşama katkıları sağlar.

Teknoloji ve elektronik ticaretin tüketiciler tarafından sıklıkla kullanılması işletmeleri, satın alma faaliyetleri açısından etkilemektedir. Tüketicilerin satın alma faaliyetini gerçekleştirmesi kargo hizmetlerini kullanmalarına ve hizmetin kalitesi ölçüsünde müşteri memnuniyetinin analiz edilmesine yardımcı olur. İşletmeler için kargo hizmetleri tüketicilerin istedikleri ürünü ve istedikleri markayı ulaşmasında ve müşteri memnuniyeti sağlanmasında önemli bir unsur olarak değerlendirilir.

Çalışmada Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinin lojistik sektörü hakkında bilgi sahibi olup olmadığı, elektronik ortamda alışveriş alışkanlıkları, ne sıklıkla kargo hizmetlerinden yararlandıkları ve karşılaştıkları sorunları belirlemek amaçlanmıştır. Çalışma da lojistik sektörü, kargo hizmetleri, tüketici davranışları özellikleri incelenerek kavramsal açıdan ele alınmıştır. Son olarak da lojistik bir faaliyet olan kargo hizmetlerinin tüketici davranışlarına etkilerine yönelik Isparta ilinde öğrenciler üzerine nicel bir araştırma yapılmış, araştırma bulguları incelenerek sonuçlar değerlendirilmiştir.

1. LOJİSTİK KAVRAMI VE KARGO HİZMETLERİ

Lojistik kavramı Yunanca “logistikos” (hesaplama yeteneği) ve Fransızca “logistique” (kışla - konak yeri) terimlerinden oluşmaktadır. Esas olarak logic ve statistics kelimelerinin birleşmesiyle ortaya çıkmıştır. Bu kelimelerin Türkçe karşılığı istatistiksel mantığı ifade etmektedir. Böylelikle; askerlerin konak yerleri, hesap ve mantık kavramlarının bileşimiyle lojistik kavramı oluşturulmuştur (Russell, 2017:1). Lojistik kelime ilk olarak “silahlı kuvvetlerde” kullanılmaya başlanmıştır. Askeri ifadeyle lojistik, “muharip unsurlara strateji ve taktiğine uygun ve gerekli olan ikmal maddeleri ile hizmet desteğini sağlamak için yapılan faaliyetler,” anlamına gelmektedir. Bu anlamda “orduların erzak ve mühimmat desteğinin düşünülerek hareket ettirilmesi sanatı,” olarak ifade edilmektedir (Tanyaş, 2017: 136). CSCMP (Council of Supply Chain Management Professional) göre lojistik; hammaddelerin başlangıç noktasından, ürünün tüketildiği son noktaya kadar olan tedarik zinciri içindeki malzemelerin, servis hizmetlerinin ve bilgi akışının etkili ve verimli bir şekilde taşınmasının ve depolanmasının, planlaması, uygulanması ve kontrol edilmesidir (Yıldıztekin, 2007: 10). Tanımlarda görüldüğü gibi lojistiğin sadece taşımacılık ve nakliye ile sınırlı bir kavram değil, aynı zamanda ileri ve geri hareketli bir şekilde bilgi akışını sağlayan bir sistemdir. Bu sistemin bir parçası olarak ele alan, aynı zamanda bu işlevleri hızlı ve etkin bir şekilde paylaşılmasına olanak sağlayabilmesi lojistik kavramının en önemli ayırt edici özelliğidir (Gülenç ve Karagöz, 2008: 76). Günümüzde dünya ticaretindeki gelişmeler malların tüketiciye ulaştırılmasında geçen zamanın önemi, taşınması, depolanması ve dağıtım merkezlerinin yönetimi ile lojistik sektörünün önemini her geçen gün arttırmaktadır (Tunç ve Kaya, 2016: 360). Lojistiğin genel amacı doğru ürünlerin, doğru müşterilere, doğru yer ve zamanda ulaştırılabilmesi faaliyeti oluşu sebebiyle kargoculuk hizmetleri önemini arttırmaktadır (Demircioğlu, 2009: 12).

Lojistik sektörü içerisinde ele alınan “kargo firmaları”, taşımacılık faaliyetleri ile 2003 yılında yasal mevzuat içerisinde yer almıştır (UTİKAD, 2017). Kargo kelimesi, “yük” anlamında kullanılmaktadır. Bu tanım esas alındığında kargo hizmetleri; herhangi bir yükün bir yerden başka bir yere ulaştırılması ile ilgili faaliyetler olarak tanımlanabilir. Kargo hizmetleri, uluslararası literatürde ağırlığı, ebadı ve içeriği önemli olmaksızın herhangi bir yükün taşınması olarak tanımlanmaktadır (MEGEP, 2011: 10). Kargo hizmetleri; dağıtım, yer tespiti ve kuruluş yeri kararlarını belirlemede özellikle hizmet alıcıya yani tüketiciye ihtiyaç duymaktadır. İlk olarak hizmet bileşenlerinin müşterilere ulaştırılması, teslimat yeri ve zamanı üzerine alınan kararlar ve bu kararların uygulamaya geçişi, dağıtım stratejilerini oluşturmaktadır (Gün, 2007: 56). Dağıtımla ilgili kararlarda hizmetin müşteriye nasıl ulaştırılacağı belirlenmeye çalışılır. Müşteriler, şube veya acenteler yardımıyla, telefon ya da elektronik kanalları ile ulaşabilir (Uzun, 2013: 32). Bundan dolayı hizmet dağıtımında verilmesi gereken kararlardan en önemlisi firmanın müşteriye nasıl ulaşacağıdır (Yapraklı, 2006: 55). Dolayısıyla kargo hizmetlerinin kuruluş yeri seçiminde (özellikle hizmet birimleri için) pazara yakınlığı hedeflemeleri şubelerini müşterinin olabildiğince yakınına kurmaları kuruluş yeri seçiminde etkili olmaktadır (Göncü, 2010: 79).

Bunun yanında ekonomi açısından stratejik öneme sahip olan lojistik sektörü dünyada olduğu gibi Türkiye’de de süratli bir şekilde gelişim göstermektedir (Deniz ve Gödekerdal, 2011: 381). Sektörün ekonomik verileri incelendiğinde; 2018 yılında 4 trilyon dolar gelir elde edileceği düşünülmektedir. 2011 yılında 3 trilyon dolar gelir elde edilmiş olması ayrıca 2016 yılına kıyasla %7 oranında büyümesi taşımacılık sektörünün Türkiye ekonomisi için önemli olduğunu göstermektedir (LSS, 2018: 63). Dünyada “kargo firması” adı altında benzer hizmetleri veren hızlı taşımacılık yapan dağıtım firmaları bulunmaktadır. Dünyada söz sahibi şirketler; “Fedex Express, Ups Airlines, DHL Aviation, Cathay Pacific Cargo ve Korean Air Cargo” firmalarıdır. Firmalar Türkiye’deki kargo firmalarıyla aynı görevi ve hizmeti sağlamaktadır (Akbulut, 2016: 40). Türkiye de en fazla araç filosuna sahip kargo firma sıralamasının; Yurtiçi, Aras, TNT ve PTT kargo firmaları oluştururken MNG ve Yurtiçi kargonun, şube sayısı ve bölge müdürlüklerinin sayısı oldukça iyi düzeyde olduğu ulaşılan bilgiler arasındadır. 1980 yılından günümüze, sektörün canlandığı ve ekonomik açıdan istihdama katkısından söz etmek mümkündür (Duran, 2017:111).

2. TÜKETİM VE TÜKETİCİ DAVRANIŞLARI KAVRAMI

Tüketici kavramı insanlık tarihi kadar eskiye dayanır ve bireylerin bir ürün ya da hizmeti fayda sağlamak amacı ile kullanması olarak tanımlanır (Alınışık, 2010: 3). Tüketim ise; insanın doğumundan ölümüne kadar devam eden faaliyetlerini ifade eder (Kuru, 2014: 4). Tüketim ve tüketici kavramları en doğal haliyle davranışsal tutumlar sergilemektedir. İnsan, tüketim gereksinimini doğada bilinçli olarak gerçekleştiren tek varlıktır (Bilge ve Göksu, 2010: 51).

Tüketici davranışı insan davranışlarıyla iç içe olup birçok bilim dalı ile yakından ilgilidir. Tüketici davranışları bilimi, özellikle sosyoloji, psikoloji, antropoloji, ekonomi ve pazarlama bilim dallarından yoğun şekilde yararlanılmaktadır (İşlek, 2012: 79). Tüketici davranışı en genel ifadesiyle, kişilerin kendi ihtiyaçlarını veya diğer bireylerin ihtiyaçlarını karşılayacağını umut ettikleri mal veya hizmetleri değerlendirme, araştırma, satın alma, kullanma ve elden çıkarma gibi faaliyetleri; bu faaliyetleri etkileyen ve belirleyen karar alma süreçlerinin tümünü kapsar (Kavas vd., 1995:2). Kişilerin maddi açıdan değerli olan ürün ve hizmetlerin kullanımları ve o ürünlere sahip olmaları ile ilgili tutumları ve bu tutumlara sebebiyet veren faaliyetlerin belirlenmesini sağlayan karar süreci tüketici davranışlarına yön vermektedir (Düzgün, 2005: 53). Tüketici davranışlarını araştırmadaki amaç, tüketicilerin tüketim eğilimini kavramak, anlatabilmek ve tahmin yürütebilmektir (Arıkan ve Odabaşı, 1996:13).

Tüketici davranışlarının en önemli özellikleri; çeşitli faaliyetlerden oluşması, güdülenmiş bir davranış olması, farklı rollerle ilgilenmesi, dinamik bir sürece sahip olması, karmaşık ve zamanlama bakımından farklılıklar göstermesi, çevre faktörlerinden etkilenmesi sayılabilir (Koçoğlu, 2015: 25).

Tüketiciler, hangi faktörlerden ne yönde nasıl etkilendikleri cevaplanması gereken önemli bir konudur. Tüketicinin karar süreci tekdüze bir faaliyet değildir ve bazı faktörlerden etkilenmektedir. Bunlar; psikolojik faktörler, kişisel faktörler ve sosyal faktörler olarak sınıflandırılır (Şapçılar, 2013: 31). Kişisel faktörleri; yaş ve yaşam dönemi, cinsiyet, medeni durum, öğrenim durumu, meslek, gelir düzeyi ve yaşam tarzı oluşturmaktadır. Sosyo-kültürel faktörleri; aile, sosyal sınıf, referans grupları ve kültürden oluşmaktadır. Psikolojik faktörler ise; öğrenme, güdülenme, algılama, inanç, tutumlar ve kişilik olarak sıralanmaktadır (Gümül, 2015: 22).

Tüketici davranışları çok sayıda değişkenler tarafından etkilenmektedir. Bu sebeple firmalar etki sahibi olabilmek ve pazarda rekabet gücü elde edebilmek için tüketicilerin günlük hayatlarında ne tür davranışlarda bulduklarını açıklayan satın alma sürecini anlamaları gerekmektedir (Öztürk, 2006: 59).

Bu süreçte firmalar için rekabet avantajı olarak kabul edilen müşteri tatmini anlayışı önem kazanmaktadır. Hizmet kalitesinin müşteriler tarafından nasıl algılandığının, neyin değerli olduğunun, hizmet iyileştirmelerinin nerede, ne zaman ve nasıl yapılacağını anlaşılması gibi müşteri tatmini ile bağlantılı unsurların belirlenmesi (İslamoğlu ve Altunışık, 2013: 5), kargo sektöründe faaliyet gösteren firmalar için son derece önemlidir. Müşteri algılarının ve görüşlerinin ölçümü sayesinde müşterinin bakış açısından elde edilecek bilgiler, kargo firmalarının güçlü ve zayıf yönlerinin tespitine, müşteri ihtiyaçlarının ne düzeyde karşılanıp karşılanmadığının belirlenmesine ve hizmetlerin iyileştirilmesine olanak tanıyacaktır (Büyükkökük vd., 2014: 41).

3. ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNE YÖNELİK ARAŞTIRMA

Çalışmanın bu kısmında Isparta ilinde bulunan Süleyman Demirel Üniversitesi öğrencilerinden anket yoluyla elde edilen veriler ile gerçekleştirilen nicel analiz bulunmaktadır. Lojistik bir faaliyet olan kargoculuk hizmetlerinde tüketicinin bakışını araştırmak için kullanılacak veriler, çalışmada nicel araştırma yöntemi olan birincil veri toplama yönteminden anket yoluyla elde edilmiştir. Araştırmada yer alan anket soruları ilgili literatür ve bu konuda daha önce gerçekleştirilen çalışmalar dikkate alınarak hazırlanmıştır. Daha sonrasında ulaşılan bulgular değerlendirilerek kargo hizmet sağlayıcılarına yönelik bir rehber oluşturulması hedeflenmiştir.

3.1. Araştırmanın Önemi ve Amacı

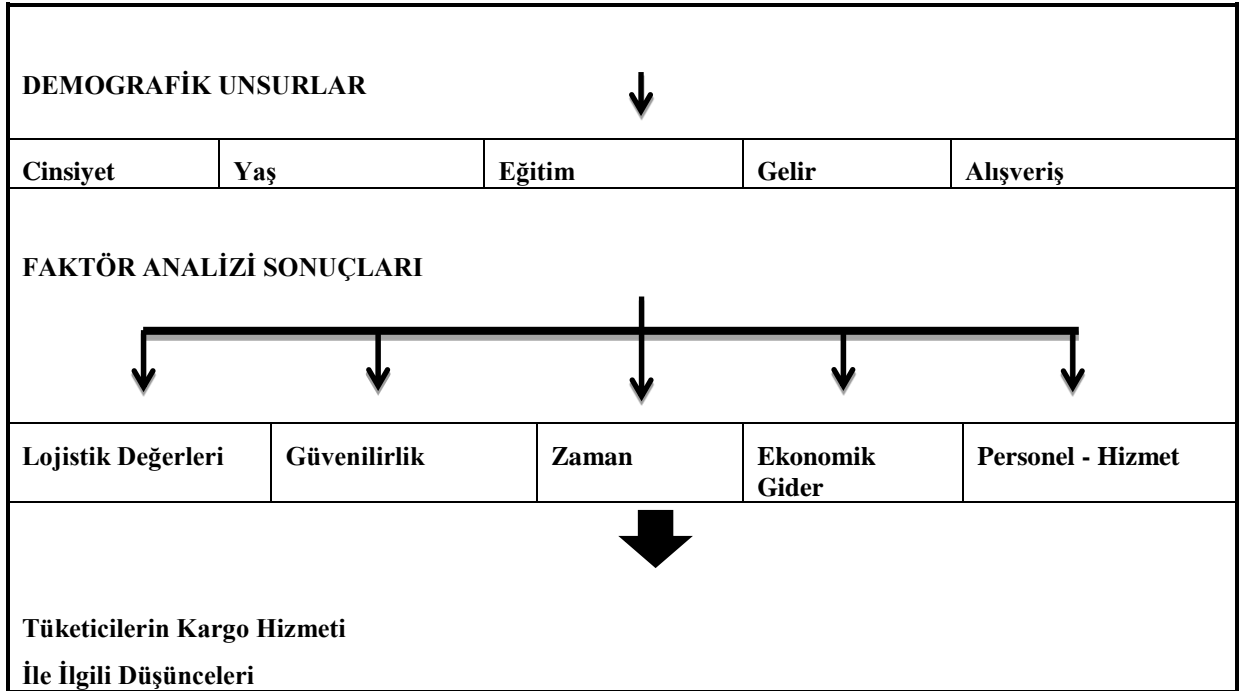
Teknolojik gelişmelerle artan bilgisayar ve internet kullanımı yaşamımızı etkilerken alışveriş biçimimizde de değişiklikler yaratmaktadır. Bunun en belirgin özelliği yer ve zaman farkı gözetmeksizin internette birçok ürüne ulaşabilmek ve satın alabilmektir. İşte bu nedenle tüketicilere büyük avantaj sunan internet, elektronik ticareti canlandırdığı gibi lojistik faaliyetlerin gelişimine ve kargo hizmetlerinin ön plana çıkmasına yardımcı olmaktadır. Kargo hizmetleri tüketicilerin istedikleri ürüne ve istedikleri markaya ulaşmasında ve müşteri memnuniyeti sağlanmasında önemli bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır. Bundan dolayı ticaretin gelişmesi ve firmaların bu hassasiyeti göz önünde bulundurmaları ele alınan araştırmanın önemini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın temel amacı “tüketicinin beklentilerini karşılayacak kargo hizmetleri ne kadar iyileştirilebilir?” sorusuna cevaplamaktır. Diğer amaçları ise; tüketicilerin demografik özellikleriyle kargo hizmetleri arasındaki ilişkinin öğrenilmesi, kargo hizmetlerinde lojistik değere yönelik tüketici bakışını öğrenmek, tüketicilerin; güvenilirlik unsuruna bakışını, zaman unsuruna bakışını, ekonomik gider unsuruna bakışını ve personel-hizmet açısından beklentilerini öğrenmektir. Çalışmanın bu açıdan kargo hizmet sağlayıcılarına tüketicilerin beklentilerini anlamak konusunda yardımcı olacağı düşünülmektedir.

3.2. Araştırmanın Modeli ve Yöntemi

Araştırmada yüz yüze anket metodu kullanılmıştır. Durmaz (2010) ve Büyükkeklik vd., (2014), çalışmasından yararlanılarak model ve anket formu oluşturulmuştur. Kolayda örnekleme metodu ile öğrencilere anket uygulanmıştır, toplanan anketlerden 30 tanesi eksik cevap olması nedeniyle analiz dışı bırakılarak 469⁴ adet anket formu analize dâhil edilmiştir.

Şekil 1. Araştırmanın Modeli

⁴ Anket yapılacak kişi sayısını belirlemek için;

$$n = \frac{Z^2 N P Q}{N D^2 + Z^2 P Q} = \frac{1.96^2 \times 100000 \times 0.95 \times 0.05}{100000 \times 0.05^2 + 1.96^2 \times 0.95 \times 0.05} = 443,86547$$

N= Örneklem Büyüklüğü

Z= Güven Katsayısı (%95 için 1.96)

P= Ölçmek istediğimiz özelliğin kütlede bulunma ihtimali (%95)

Q= 1-P

N= Ana kütle büyüklüğü (~100000)

D= Kabul edilen örnekleme hatası (%5'lik örnekleme hatası öngörülmüştür)

Model ve anket formu bütün çalışma için bir plan olarak kullanılacak olup, çalışmanın analizlerini temsil etmektedir. Araştırma kapsamında elde edilen veriler istatistiksel analizler ile değerlendirilmiştir. Araştırmada faktörlerin güvenilirliğini ölçmek için Cronbach Alfa güvenilirlik testi uygulanmıştır. Cronbach Alfa güvenilirlik testi ölçekte yer alan k sorunun, homojen bir yapı gösteren bir bütünü ifade edip etmediğini araştırmaktadır. Cronbach Alfa (α) sayısı 0 ile 1 arasında bir değer almaktadır ve α sayısı 1'e ne kadar yakın olursa ölçek o kadar güvenilir demektir (Kalaycı, 2008: 405). Kargo hizmetleri ile ilgili Likert ölçekli 9 ile 33 arasındaki 25 sorunun kaç faktör altında toplandığını tespit etmek amacıyla faktör analizi kullanılmıştır. Faktörlerin hesaplanmasında analizlerin iki veya daha fazla bağımsız değişkene sahip olması hesaplanmasına zemin hazırlamıştır. Bağımsız faktöriyel tasarımlar, çok sayıda bağımsız değişken farklı denekler (gruplar arası) üzerinde test edilmektedir (Kalaycı, 2008: 180). Faktörlerin oluşmasının ardından bağımsız değişkende çok sayıda grup olduğu için Anova testi kullanılmıştır. Anova testi bağımsız değişkenlerin kendi aralarında nasıl etkileşime girdiklerini ve bu etkileşimlerin bağımlı değişken üzerindeki etkilerini analiz etmek için kullanılır (Kalaycı, 2008: 305). Son olarak da demografik özellikler ile faktörler arasında anlamlı bir ilişki ($P < 0,05$ küçükse anlamlı, $P > 0,05$ büyükse anlamsız ilişki vardır.) olup olmadığını anlamak için varyans analizi ve grup içi farklılıkların belirlenmesinde Tukey testi uygulanmıştır. Tukey testi; guruplardaki örneklem sayılarının eşit olmasını, eşit örneklem gruplarına ait ortalamalar arasındaki farkların test edilmesine yardımcı olmaktadır (İslamoğlu, 2003: 236).

3.3. Araştırmanın Bulguları

Araştırmaya Isparta ili Süleyman Demirel Üniversitesinden 469 kişi katılmış olup gerekli analizler ve elde edilen bulgular bu bölümde yer almaktadır.

Tablo 1. Ankete Katılanların Demografik Özellikleri

	DEMOGRAFI	FREKANS	%
CİNSİYET	Kadın	227	48,4
	Erkek	242	51,6
YAŞ	20 - 25	421	89,8
	26 - 35	45	9,6
	36 - 45	3	0,6
GELİR	350 ve Altı	132	28,1
	351 - 500	123	26,2
	501 - 1000	120	25,6
	1001 ve Üstü	94	20,0
EĞİTİM	Ön Lisans	224	47,8
	Lisans	58	12,4
	Yüksek Lisans	179	38,2
	Doktora	8	1,7
ALIŞVERİŞ	İnternette Alışveriş Yapanlar	449	95,7
	İnternette Alışveriş Yapmayanlar	20	4,3
	Toplam	469	100,0

Tablo 1'e göre, araştırmaya katılıp değerlendirmeye alınan tüketicilerin %48,ü' kadın, %51,6'sı ise erkeklerden oluşmaktadır. Katılımcıların yaşa göre dağılımı incelendiğinde 18-25 yaş arasındakiler %89,8, 26-35 aralığındakiler %9,6 ve 36-45 yaş aralığında olanlar ise %0,6 olarak tespit edilmiştir. Katılımcıların %28,1'i 500 TL ve altı, %26,6'sı 501-1000 TL arası, %25,6'sı 1001-2000 TL arası, son olarak da 2001 TL ve üzeri %20,0'lık

gelire sahiptir. Ankete katılanların eğitim bilgilerinde lise öğrencileri %47,8; ön lisans öğrencileri %12,4; lisans öğrencileri %38,2 ve yüksek lisans öğrencileri %1,7'lik paya sahiptir. Araştırmaya katılanların üniversite düzeyinde olduğu göz önünde bulundurulunca eğitim seviyesi yüksektir. İnternet üzerinden alışveriş yapan tüketiciler %95,7 olurken, internet üzerinden alışveriş yapmayanlar %4,3'lük bir paya sahiptir.

Tablo 2' de tüketicilere yöneltilen sorulara verilen cevapların ortalama değerleri, kargo hizmetleri ile ilgili düşünceleri açıklanmaya çalışılmıştır. Ankete katılan kişilerin 5'li Likert ölçek sorulara verdikleri cevapların değerlendirilmesi yapılmıştır. Likert ölçekte sınırlamalar, "1 - 1,5 arası kesinlikle katılmıyorum, 1,6 - 2,5 arası katılmıyorum, 2,6 - 3,5 arası fikrim yok, 3,6 - 4,5 arası katılıyorum, 4,6 - 5 arası ise kesinlikle katılıyorum" şeklinde değerlendirilmiştir.

Tablo 2. Ankete Katılanların Likert Ölçek- Faktör Değeri ve Ölçek Güvenilirlik Oranları

No	FAKTÖRLER	Frekans Ortalama	Faktör Değeri	Cronbach Alpha
*	Lojistik Değerleri			
9	Ürün teslimi zamanında ve kusursuz olmalı,	3,48	,538	,762
10	Taşınan ürünün zarar görmemesi için önlemler alınmalı,	3,55	,559	
11	Yaygın dağıtım ağına sahip olmalı,	3,84	,521	
12	Geniş araç filosuna sahip olmalı,	3,94	,498	
13	Kullanılan sevkiyat araçlarının talep edilen hizmete uygun olmalı,	3,35	,485	
*	Güvenilirlik			
14	Faturalama işlemlerini belli standartlarda yapılmalı,	2,80	,968	,692
15	Fiziksel zarar vermeden yerine ulaştırmalı,	3,78	,987	
16	Her zaman doğru adrese ulaştırmalı,	3,91	,730	
17	Taşınacak ürünü taahhüt ettiği zamanda ulaştırmalı,	3,90	,667	
18	İletişimi müşteriyle kolay ve anlaşılır olmalı,	3,85	,652	
*	Zaman			
19	Önceden belirtilen sürede ulaştırmalı,	3,88	,672	,774
20	Ürünün teslim hızı yüksek olmalı,	3,85	,875	
21	Ürün iadelerinde sorun yaşanması,	3,92	,872	
22	Hizmeti bekletmeden işleme koymalı,	3,89	,561	
23	Müşteriye her türlü bilgi verilmeli,	3,63	,427	
*	Ekonomik Gider			
24	Fiyatlar, verilen hizmet kalitesine göre uygun olmalı,	3,52	,425	,659
25	Rekabet ile daha düşük fiyatlarda kaliteli hizmetin olmalı,	3,18	,401	
26	Yanlış teslim, hasar gibi durumları en kısa sürede gidermek için çaba sarf edilmeli,	3,39	,652	
27	Promosyon uygulamaları adil yürütülmeli,	3,44	,716	
28	Birim ücret uygulamalarını hizmet kalitesiyle doğru orantılı olmalı,	3,46	,553	
*	Personel – Hizmet			
29	Kargo firma hizmetleri, beklentilerimi tamamen karşılamaktadır,	3,75	,987	
30	Kargo firmalarının müşteriye verdiği değer ulaştırılacak	3,70	,943	

	ürünün güvencesi ile eş değerdir,			,737
31	Kargo firmalarının personelleri müşterilerine nazik davranmalıdır,	3,62	,942	
32	Ulaştırılmak istenen ürünün takibi internetten yapılabilirmeli,	3,63	,488	
33	Kargo firmalarında müşteri şikayetleri kısa sürede değerlendirilmeli,	3,65	,309	

Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların “Lojistik Değer” faktörü için; Tüketicilerin “ürün teslimini zamanında ve kusursuz olmalı” (ortalama: 3,48, faktör: ,538), ifadesi karşısında kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Tüketicilerin çoğunluğu ürün tesliminin zamanında olmadığı, teslimin komşu ya da akrabalara teslim edildiğini bu konuda sorun yaşadıklarını belirtmişlerdir. Tüketicilerin “taşınan ürünün zarar görmemesi için önlemler alınmalı” (ortalama: 3,55, faktör: ,559), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “yaygın dağıtım ağına sahip olunmalı” (ortalama: 3,84, faktör: ,521), ifadesinde firmalarının sayısının ve ağlarının güçlü olması gerektiğine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “geniş araç filosuna sahip olmalı” (ortalama: 3,94, faktör: ,498), ifadesinin firmalarının şubelerinin çok olduğu kadar hava, deniz yolu ve karayolu çeşitliliğinin de güçlü olabileceğini düşündükleri tespit edilmiştir. Tüketiciler “kullanılan sevkiyat araçlarının talep edilen hizmete uygun olması” (ortalama: 3,35, faktör: ,485), ifadesinde talep edilen hizmeti kullandıkları ürün çerçevesinde değerlendirdikleri için kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Lojistik değer faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,762 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1’e yakın olması neticesinde güvenilirliğinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların “Güvenilirlik” faktörü için; Tüketiciler “faturalama işlemlerini belli standartlarda yapmalıdır” (ortalama: 2,80, faktör: ,968), ifadesine belli standart olmasını istediklerini fakat ortalama değeri bunu sağlamadığı kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “fiziksel zarar vermeden yerine ulaştırılmalı” (ortalama: 3,78, faktör: ,987), ifadesini deneyimlerine göre değerlendirerek zarara uğradıklarını bundan dolayı katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “her zaman doğru adrese ulaştırılmalı” (ortalama: 3,91, faktör: ,730), ifadesine genel olarak sorun yaşansa da adrese teslimi özellikle istedikleri tespit edilmiştir. Tüketicilerin “taşınacak ürünü taahhüt ettiği zamanda ulaşması” (ortalama: 3,90, faktör: ,667), ifadesine internet ortamında taahhüt edilen zamanı takip ettiklerini bu ifadeye katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketicilerin “iletişimi müşteriyle kolay ve anlaşılır olmalı” (ortalama: 3,85, faktör: ,652), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Güvenilirlik faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,692 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1’e orta derecede yakın olması neticesinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların “Zaman” faktörü için; Tüketiciler “önceden belirtilen sürede ulaştırılmalı ve mesafelere göre ayarlanmalı” (ortalama: 3,88, faktör: ,672), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “ürünün teslim hızı yüksek olmalı” (ortalama: 3,85, faktör: ,875), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “ürün iadelerinde sorun yaşanması” (ortalama: 3,92, faktör: ,872), ifadesine katılmaktadırlar. Şöyle ki internet alışverişlerinde belirtilen sürede bunun gerçekleşmesi gerektiği nakit, kredi kartı, havale, kapıda ödeme, gibi farklı ödeme araçlarının kullanılması nedeniyle belirtilen süreye uyulması gerektiği düşünülmektedir. Tüketiciler “hizmeti bekletmeden işleme koymalıdır” (ortalama: 3,89, faktör: ,561), ifadesine özellikle iadelerde bunun gerekliliği internet ağ, sistem ve bağlantılar gibi sorunların olmaması gerektiği tespit edilmiştir. Tüketiciler “müşteriye her türlü bilgi verilmelidir” (ortalama: 3,63, faktör: ,427), ifadesine tüketiciler katılmaktadır. Zaman faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,774 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1’e yakın olması neticesinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmaya katılanların “Ekonomik Gider” faktörü için; Tüketiciler “fiyatların verilen hizmet kalitesine göre uygun” (ortalama: 3,52, faktör: ,425), ifadesine katıldıkları, uygulanan fiyat uygulamasının yüksek değerlerde olması farklı uzaklıkta bulunan bölgelere göre birim ağırlık bazında aksaklıkların giderilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Tüketiciler “rekabet ile daha düşük fiyatlarda kaliteli hizmetin olması” (ortalama: 3,18, faktör: ,401), ifadesine kargo firma çeşitliliği ve fiyat farklılıkları konusunda müşterinin güveninin kazanılması için çalışmaların gerekliliği tespit edilmiştir. Tüketiciler “yanlış teslim, hasar gibi durumları en kısa sürede gidermek için çaba sarf etmelidir” (ortalama: 3,39, faktör: ,652), ifadesine katılmaktadırlar. Tüketiciler “promosyon uygulamaları adil yürütülmeli” (ortalama: 3,44, faktör: ,716), ifadesine promosyonların meslek guruplarına göre şekillendiğini bu konuda kararsız oldukları tespit edilmiştir. Tüketiciler “birim ücret uygulamalarını hizmet kalitesiyle doğru orantılı olmalı” (ortalama: 3,46, faktör: ,553), ifadesine kaliteli hizmetin olması gerektiğini ve bunun uygun ücretlerle gerçekleştirilmesi gerektiği tespit edilmiştir. Ekonomik gider faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,659 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 0 ile 1 arasında olması neticesinde orta düzeyde güvenilir olduğunu göstermektedir.

Faktör analizi sonucunda, araştırmanın katılımcılarının “*Personel–Hizmet*” faktörü için; Tüketiciler “*kargo firma hizmetleri beklentilerimi tamamen karşılamaktadır*” (ortalama: 3,75, faktör: ,987), ifadesine kargo firmalarının genel beklentilerinin müşteri memnuniyeti ve hızlı ulaştırma üzerinde yoğunlaştığı ve bu yüzden tüketicilerin bu düşünceye katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “*kargo firmalarının müşteriye verdiği değer ulaştırılacak ürünün güvencesi ile eş değerdir*” (ortalama: 3,70, faktör: ,943), ifadesinde katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “*kargo firmalarının personelleri müşterilerine nazik davranmalıdır*” (ortalama: 3,62, faktör: ,942), ifadesinde katıldıkları tespit edilmiştir. Tüketiciler “*ulaştırılmak istenen ürünün takibi internetten yapılabilmesi*” (ortalama: 3,63, faktör: ,488), ifadesine katıldıklarını belirtmişlerdir. Tüketiciler “*kargo firmalarında müşteri şikayetleri kısa sürede değerlendirilmeli*” (ortalama: 3,65, faktör: ,309), ifadesine katıldıkları tespit edilmiştir. Personel-hizmet faktörü 5 sorudan oluşmaktadır. Cronbach Alfa değeri 0,737 bulunmuştur. Faktörün güvenilirliği, 1’e yakın olması neticesinde güvenilir olduğu tespit edilmiştir.

Ankete katılanların verdikleri cevaplara varyans analizi uygulanmıştır. Araştırmada katılımcıların demografik özellikleri bağımsız değişken olarak ele alınmış, kargo hizmetleri ile ilgili faktörleri etkileyip etkilemedikleri tek yönlü varyans analizi ile sınanmıştır. Daha sonra arasında ilişki saptanan değişkenler Tukey testi kullanılarak hangi gruplar arasında farklılık bulunduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’ te T testine göre tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, zaman faktöründe, güvence ve lojistik değer faktöründe gruplar arasında anlamlı bir farklılık olmadığı tespit edilmiştir. Güvenilirlik ve demografik özellikler arasındaki varyans analizi sonuçları görülmektedir. Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, güvenilirlik faktöründe (F: 2,635 - P: 0,049 < 0,05) eğitime bağlı olarak anlamlı bir farklılık olduğu yaş, cinsiyet, gelir ve alışveriş durumu arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir. Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, ekonomik gider faktörüne verilen önemin (F: 3,657 - P: 0,013 < 0,05) gelire bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde, personel-hizmet faktörüne verilen önemin (F: 3,390 - P: 0,035 < 0,05) yaşa bağlı olarak anlamlı bir şekilde farklılık gösterdiği tespit edilmiştir.

Tablo 3. Faktörler ve Demografik Özellikleri Arasındaki Varyans Analizi Sonuçları

		ANOVA	
Faktörler	Demografik Özellik	F Değeri	P Değeri
Lojistik Değerler	Cinsiyet	1,582	0,114
	Yaş	1,153	0,317
	Eğitim	2,340	0,073
	Gelir	0,701	0,552
	Alışveriş Durumu	1,445	0,149
Güvence	Cinsiyet	1,244	0,214
	Yaş	1,936	0,145
	Eğitim	0,572	0,634
	Gelir	1,084	0,356
	Alışveriş Durumu	1,213	0,239
Güvenilirlik	Cinsiyet	0,606	0,545
	Yaş	0,684	0,505
	Eğitim	2,624*	0,049
	Gelir	1,443	0,230
	Alışveriş Durumu	1,434	0,152
Zaman	Cinsiyet	1,535	0,126
	Yaş	1,094	0,336
	Eğitim	0,456	0,713
	Gelir	1,082	0,356
	Alışveriş Durumu	0,303	0,762

Ekonomik Gider	Cinsiyet	1,600	0,110
	Yaş	1,904	0,150
	Eğitim	0,552	0,647
	Gelir	3,657*	0,013
	Alışveriş Durumu	0,673	0,501
Personel-Hizmet	Cinsiyet	1,234	0,218
	Yaş	3,390*	0,035
	Eğitim	1,052	0,369
	Gelir	0,157	0,925
	Alışveriş Durumu	0,656	0,512

Tüketiciler açısından kargo hizmetlerinde ortaya çıkan sonuçlar arasında lojistik değerler faktörü (yaş), güvenilirlik (eğitim düzeyi) ve ekonomik gider (gelir) %5 anlamlılık düzeyinde test edilmiş, uygulanan analiz sonucunda elde edilen bulgular aşağıdaki tabloda gösterilmiştir.

Tablo 4. Tukey Testi Sonuçları

Personel – Hizmet Faktörü			
I	J	Ortalama Farklılık (I-J)	P Değeri
20 - 25 Yaş	26 - 35 Yaş	-,38528 *	,035
	36 - 45 Yaş	-,47417	,675
26 - 35 Yaş	20 - 25 Yaş	,38528 *	,035
	36 - 45 Yaş	-,08879	,978
36 - 45 Yaş	20 - 25 Yaş	,47417	,675
	26 - 35 Yaş	,08879	,978
Güvenilirlik Faktörü			
Ön Lisans	Lisans	,25418	,240
	Yüksek Lisans	-,06886	,871
	Doktora	-,52743	,384
Lisans	Ön Lisan	-,25418	,240
	Yüksek Lisans	-,32314	,110
	Doktora	-,78151	,127
Yüksek Lisans	Ön Lisan	,06886	,871
	Lisans	,32314	,110
	Doktora	-,45867	,513
Doktora	Ön Lisans	,52743	,384
	Lisans	,78151	,127
	Yüksek Lisans	,45837	,513

Ekonomik Gider Faktörü			
350 ve altı	351 - 500	-,27929	,112
	501 - 1000	-,38424 *	,010
	1001 ve üstü	-,14760	,664
351 - 500	350 ve altı	,27929	,112
	501 - 1000	-,10525	,824
	1001 ve üstü	,13139	,747
501 - 1000	350 ve altı	,38424 *	,010
	351 - 500	,10415	,824
	1001 ve üstü	,23564	,281
1001 ve üstü	350 ve altı	,14760	,664
	351 - 500	-,13139	,747
	501 - 1000	-,23654	,281

Personel-hizmet faktörüyle tüketicilerin yaş düzeyi arasındaki ilişki Tablo 4’de gösterilmektedir. Yaş düzeyine göre personel-hizmet faktörü incelendiğinde yaşı 20-25 arasında olanlarla, yaşı 26-25 (P: 0,035 < 0,05) olanlar arasında anlamlı farklılıklar bulunduğu ve bu farklılıkların anlamlı olduğu görülmektedir. 20-25 yaş arasında (P: 0,035 < 0,05) olanlar, 26-35 yaşında olanlara göre lojistik değer faktöründen daha çok etkilenmektedir. Güvenilirlik faktörüyle eğitim durumu arasında anlamlı farklılıkların olmadığı tespit edilmiştir. Ekonomik gider faktörüyle cevaplayıcıların gelir düzeyi arasındaki ilişki Tablo 4’de gösterilmektedir. Gelire göre ekonomik gider faktörü incelendiğinde geliri 501 TL ve 1000 TL olanlarla (P: 0,010 < 0,05), geliri 350 TL ve altı olanlar arasında farklılıklar bulunduğu ve bu farklılıkların anlamlı olduğu görülmektedir. 350 ve altı TL geliri olanlar (P: 0,010 < 0,05), 501 TL ve 1000 TL olanlara göre ekonomik gider faktöründen daha çok etkilenmektedir.

5. SONUÇ

Günümüzde tüketiciler gelişen teknoloji ve internet sayesinde çok az emek harcayarak; istediği ürünleri internet üzerinden bulabilmekte, ürünleri inceleyip birbiriyle karşılaştırabilmekte ve satın alabilmektedir. Bu gelişmeler firmalar için müşteri memnuniyeti ve kalite unsuruna dikkat çekmektedir. Bundan dolayı firmaların ürünlerinin üretim ve pazarlama unsurları kadar ulaştırma faaliyetlerine de önem verdiğine ve bir ürünü dünyanın öbür ucunda da olsa lojistik faaliyetler sayesinde elde edilmesine imkân tanımaktadır. Bundan dolayı lojistik bir faaliyet olarak kargo hizmetleri artan bu ticaret sayesinde önemli bir alan oluşturmaktadır. Kargo hizmetleri hızlı ve güvenilir taşımacılık faaliyetlerini ilke edinirken üreticilerden son kullanıcıya kadar en uygun koşullarda hizmet vermeyi ve tüketici beklentilerini, talep ve isteklerini değerlendiren bir faaliyet alanı oluşturmaktadır.

Tüketiciler, elde etmek istedikleri ürünler için zaman tasarrufu ve güvenli bir alışveriş sağlamayı amaçlamaktadır. Bu iki unsurun sağlanmasında özellikle kargo hizmetlerinin kaliteli olması tüketiciler için önem arz eder. Araştırma kapsamında önemi vurgulanmış olan kargo hizmetlerinin tüketiciler açısından değerlendirilebilmesi için Süleyman Demirel üniversitesi öğrencileri örneklem olarak ele alınmıştır. Genç nüfusun interneti ve bilgisayar kullanım oranı yaşlı nüfusa göre daha fazla olması göz önüne alınarak çalışma yapılmıştır. Araştırmanın katılımcıları üniversite öğrencisi olduğu için eğitim seviyesi yüksektir. İnternet üzerinden alışveriş yapan tüketiciler % 95,7 olurken, internet üzerinden alışveriş yapmayanlar % 4,3’lük bir paya sahiptir.

Analizler sonucunda tüketicilerin kargo hizmetleri hakkındaki düşünceleri 5 faktör çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bunlar; “lojistik değer”, “güvenilirlik”, “zaman”, “ekonomik gider”, “personel hizmet” olmak üzere gruplara ayrılmıştır.

Faktör grupları ile birlikte, kargo hizmetlerinin iyileştirilmesi, mevcut sorunun tespit edilmesi ve çözüm önerileri sunulabilmesi açısından bazı tespitlerde bulunulmuştur. Bunlar;

➤ Lojistik değer faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları hakkında bilgileri ve bu firmaların lojistik değeri hakkında bilgileri sınanmaya çalışılmıştır. *Elde edilen bulgular; tüketicilerin sektörü kullandıkları, özellikle tüketicilerin öğrenci olması neticesinde farklı bölgelerden gelmeleri bu sektör hakkında fikir sahibi*

olmalarına neden olmuştur. Firmaların şubelerinin çeşitlendirilmesi ya da düzenli olarak kullandıkları firmaların her ilde bulunup bulunmaması firmaların seçilmesinde tercih sebebi olduğunu belirtmişlerdir. Kargo firmalarının özellikle üniversite yerleşkesi bulunan illerde şubelerinin bulundurulması gerektiği düşünülmektedir.

➤ Güvenilirlik faktörü ile tüketicilerin kargo firmalarına ne kadar güvendiği ve güvence sağlamaları yolunda imkânları ne ölçüde olduğu değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular; tüketicilerin en çok faturalama işlemlerinde belli standart uygulamalarının olmaması sorusuna kararsız kaldıkları tespit edilmiştir. Kargo firmalarının bu konuda daha yenilikçi bir düzenleme getirerek standartları mesafelere göre değiştirebilir bu sayede rakipleri arasında daha çok tercih imkânı sağlanabileceği düşünülmektedir. Tüketiciler özellikle hasar ve zarar gören hizmetlerden çekindikleri tespit edilmiştir. Kargo firmalarının maddi kaygıları azaltmak adına güvenceyi arttırmaları özellikle hasar gören ürünler için özendirilmesi gerektiği düşünülmektedir.

➤ Zaman faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları sürelerinde karşılaştıkları sorunları değerlendirmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular; tüketicilerin internet üzerinde alışverişini gerçekleştirdiğinde anlaşılmalı olan kargo firmalarını kullandıklarını ve anlaşma dâhilinde olduğu için değiştirme imkânlarının kısıtlanmasının önüne geçilmesi gerektiği düşünülmektedir. Tüketicilerin iade süreçlerinde zaman sınırının aşılması sorunu ile karşılaştıkları tespit edilmiştir. Kargo firmaları bunu göz önünde bulundurarak iade sürecinde olan ürünler için ayrı bir bölüm ya da web sitesi kullanılabileceği düşünülmektedir. Bununla zaman tasarrufu ve müşteri memnuniyetini arttırılabileceği düşünülmektedir.

➤ Ekonomik gider faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları birim ücretleri sorunları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular; tüketicilerin fiyatlandırmaların birim bazında yüksek olduğunu düşündükleri ve promosyonların meslek guruplarına göre şekillendirildiği tespit edilmiştir. Kargo firmalarının internet alışverişlerinde uygulanan promosyonları diğer talep edilen faaliyetler içinde uygulanabileceği düşünülebilir.

➤ Personel-hizmet faktörü ile tüketicilerin kargo firmaları personel ve hizmet kalitesi sorunları değerlendirilmeye çalışılmıştır. Elde edilen bulgular; içerisinde firmaların personel sorunu yaşadığı ve müşteri taleplerini nazik ve anlayışlı karşılamadıkları tespit edilmiştir. Kargo firmalarının gelişen rekabet koşullarında personeline bu konuda eğitim imkânları sunarak önlemler alabileceği sivil toplum kuruluşları ve üniversitelerin eğitim merkezlerinden destek talep edilebileceği düşünülmektedir.

Araştırmada uygulanan faktör ve anova analizi sonucunda tüketici davranışları üzerinde güvenilirlik, ekonomik gider ve personel-hizmet faktörleri arasında anlamlı ilişki kurulu olduğu tespit edilmiştir. Tüketicilerin bu anlamlılık düzeyinde kargo firmalarının personel-hizmet faktörünün yaşlarıyla orantılı bir ilişkinin olduğu anlaşılmıştır. Tüketicilerin eğitim düzeyleri ile kargo firmalarının güvenilirliği arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiş fakat eğitim düzeyleri Tukey testi sonucunda anlamlılığını gösterememiştir. Tüketicilerin gelir unsuru ile kargo firmalarının ekonomik gider düzeyinde anlamlı ilişkinin olduğu tüketicilerin gelir durumunun hizmeti kullanmada ayırıcı unsur olduğu tespit edilmiştir.

Araştırmada; firmalar açısından sektör değerlendirildiğinde insan kaynağını geliştirmeye, teknoloji alt yapısını güçlendirmeye, imajını yenilemeye hız ve güven artırıcı yeni hizmetler sunmaya önemli kaynak tahsis etmeye başladığı düşünülmektedir. Firmalar bazında rekabetçi bir ortamın katkısı ile hızla gelişmiş ve tüketiciye kaliteli hizmet verilmesine yönelik yenilikler getirilmesi firmaların hedefleri arasında yer alması gerektiği düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- Akbulut, D. (2016). “Türkiye de Karayoluyla Yapılan Kargo Taşımacılığının Yapısı ve Sektörel Değerlendirmeler”, Ulaştırma ve Haberleşme Uzmanlığı Tezi, *Ulaştırma, Denizcilik ve Haberleşme Bakanlığı*.
- Alıncaçık, B. (2010). “Tüketici Davranışlarındaki Değişimin Marka Sadakatine Yansımaları”, (Yayımlanmamış Yüksek lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Arıkan, R. ve Odabaşı, Y. (1996). “Tüketici Davranışları ve Tüketici Bilinci”, *Anadolu Üniversitesi Web -Ofset Tesisleri*.
- Bilge, A. ve Göksu, N. (2010). “Tüketici Davranışları”, *Gazi Kitabevi*.
- Büyükkökçü, A. Özöğlü, B. ve Bülbül, H. (2014). “Kargo Hizmet Sağlayıcılarında Kalitenin Tüketici Davranışlarına Etkisi: Bireysel Tüketici Araştırması”, *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Dr. Mehmet Yıldız Özel Sayısı, 33-34.
- Demircioğlu, M. (2009). “Araç Rotalama Probleminin Sezgisel Bir Yaklaşım İle Çözümlemesi Üzerine Bir Uygulama”, (Yayımlanmamış Doktora Tezi), Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

- Deniz, A. ve Gödekmerdal, L. (2011). “Müşterilerin Kargo Firmalarının Sunduğu Hizmetlere Yönelik Tutum ve Düşünceleri Üzerine Bir Araştırma”, *Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(2), 2011, 379-396.
- Duran, G. (2017), “Kargo Hizmetlerinin Tüketici Davranışlarına Etkisi Üzerine Bir Araştırma”, *Strategic Public Management Journal*, 3, 109-123.
- Durmaz, Y. (2010). “Lojistik Ulaştırma Faaliyetlerindeki Hizmet Kalitesinin Müşteri Değeri Yaratmadaki Rolü: Kütahya Yurt İçi Kargo Şirketinde Bir Uygulama”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Düzgün, Z. (2005). “Tüketicilerin Pazarlama Karması Algısı ve Satın Alma Tarzlarının Müşteri Memnuniyeti, Markaya Duyulan Güven ve Tüketici Temelli Marka Değeri Üzerindeki Etkileri”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Doğuş Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Göncü, K. K. (2010). “Lojistik Sektöründe Kargo Taşımacılığında Uzak Nokta Çözümleri”, Yüksek Lisans Proje Çalışması, Trakya Üniversitesi.
- Gülenç, İ.F. ve Karagöz, B. (2008). “E-Lojistik ve Türkiye’de E-Lojistik Uygulamaları”, *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 73-91.
- Gümül, F. (2015). “Tüketicilerin İnternette Alışveriş Davranışını Etkileyen Faktörler: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Öğretim Elemanları Üzerinde Bir Uygulama”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Gün, D. (2014). “Hava Kargo Pazarlarının Lojistik Açısından Değerlendirilmesi ve Türkiye İçin Durum Analizi (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- İslamoğlu, A.H. ve Altunışık R. (2010). “Tüketici Davranışları”, *Beta Yayıncılık*.
- İslamoğlu, A.H. (2003). “Bilimsel Araştırma Yöntemleri”, *Literatür Yayıncılık*.
- İşlek, M.S. (2012). “Sosyal Medyanın Tüketici Davranışlarına Etkileri: Türkiye’deki Sosyal Medya Kullanıcıları Üzerine Bir Araştırma”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kalaycı, Ş. (2008). “SPSS Uygulamalı Çok Değişkenli İstatistik Teknikleri”, *Asil Yayın Dağıtım*.
- Kavas, A.C. Katrinli, A. ve Özmen, Ö.T. (1995). “Tüketici Davranışları”, *Anadolu Üniversitesi Web -Ofset Tesisleri*.
- Kobu, B. (2003). “Üretim Yönetimi”, *Avcıol Basım Yayım*.
- Koçoğlu, C. (2015). “Marka Bağlılığının Tüketici Satın Alma Davranışları Üzerindeki Etkisi: Ankara İli, Parfüm Örneği”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Atılım Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Kuru, H.A. (2014). “Tüketim Rasyonalitesi ve Isparta Uygulaması”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- LSS, <http://lojistik.s.s.global.com/2018/11/06/dhmi-ekim-ayi-yolcu-ve-kargo-verileri-aciklandi>, (06 Kasım 2018).
- Öztürk, E. (2006). “Tüketicilerin Satın Alma Davranışında Kalite Belgelerinin Yeri ve Önemi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Russell, S. H. (2000). Growing world of logistics. *Air Force Journal of Logistics*, 24(4), 13-13.
- Şapçılar, M.C. (2013). “Tüketicilerin Satın Alma Davranışını Etkileyen Sosyal Faktörlerin Seyahat Acenteleri Açısından Analizi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2013.
- Tanyaş, M. (2006). “Lojistik ve Tedarik Zinciri Yönetimi”. *Pazarlama İletişimi ve Kültürü Dergisi*, Ekim, 33-36.
- T.C. Milli Eğitim Bakanlığı. (2011). Ulaştırma Hizmetleri Lojistik Yönetimi 840UH0012, Ankara.
- Tunç, H. Kaya, M. (2016). “İşletmelerin Dış Satım Faaliyetlerini Artırmada Lojistikte Dış Kaynak Kullanımının Rolü: Bölgesel Bir Uygulama”, *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(15), 357-368.
- UTİKAD, <http://www.utikad.org.tr/sector.asp?id=4>, (10 Nisan 2018).
- Uzun, H. (2013). “Kargo Taşımacılık Sektöründe Hizmet Kalitesinin Değerlendirilmesi: AHS ve TOPSIS Yöntemi”, (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), *Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*.
- Yapraklı, Ş. (2006). “Kargo Taşımacılık Hizmetleri (Pazarlanması ve Hizmet Kalitesi)”, *Beta Yayıncılık*.
- Yıldıztekin, A. (2007). “Lojistiğin Önemi”, *Logisticus Dergisi*, 10(2).

Enderun Dergisi

Cilt:3 Sayı:2

Gönderiliş Tarihi: 15/11/2019
Kabul Tarihi: 18/11/2019
ORCID 0000-0001-8763-7909

KAMU GÖREVLİLERİNİ YOLDAN ÇIKARAN BUBİ TUZAKLARI: HEDİYE VE BAĞIŞLAR*

Mustafa Lütfi ŞEN¹

ÖZ

Kamu görevlileri görevlerini yerine getirirken çeşitli etik ikilemlerle karşı karşıya kalmaktadır. Bu ikilemlerin önemli bir kısmı çıkar çatışması durumu ortaya çıkararak kamu görevlilerinin davranış, karar ve seçimlerini etkileyebilmektedir. Bu çalışmanın amacı, kamu görevlilerini yoldan çıkarabilecek, onları yolsuzluk yapmaya yönlendirebilecek “bubi tuzağı” niteliğindeki çıkar çatışmaları içinde değerlendirilen hediyeler ve kişisel kullanım amacıyla yapılan bağışları irdelenmek ve kamu yönetimi etiği açısından değerlendirmektir. Çalışmada rüşvet ve hediye arasındaki benzerlik ve farklılıklar ortaya konulmuş, hediye ile ilgili düzenlemeler ayrıntılı olarak irdelenmiş, Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun verdiği ihlal kararları ele alınmış ve hediye vermeye yasağına ilişkin öneriler sıralanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Yolsuzluk, Çıkar Çatışması, Rüşvet, Hediye Verme.

BOOBY TRAPS THAT LEAD PUBLIC OFFICIALS TO CORRUPTION: GIFTS AND DONATIONS

ABSTRACT

Public officials encounter various ethical dilemmas while they execute their duties. A significant portion of these dilemmas have potential to create a conflict of interest situation and may influence the behavior, decisions and choices of public officials. The aim of this study is to examine the gifts that direct public officials to corruption and donations that are used for personal interest with regard to ethics of public administration. In the study, the similarities and differences between bribery and gifts are revealed, the regulations related to gift-giving are examined in detail, the calls on violations that were given by the Council of Ethics for the Public Service are analyzed and finally policy recommendations are made regarding the issue.

Keywords: Corruption, Conflict Of Interest, Bribery, Gift Giving.

* Bu çalışma 2005 yılında Sakarya'da düzenlenen 2. Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu'na sunulan bildirinin genişletilmiş ve gözden geçirilmiş versiyonudur.

¹ Doç. Dr., Sakarya Üniversitesi, Siyasal Bilgiler Fakültesi, Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi Bölümü, msen@sakarya.edu.tr

GİRİŞ

Günümüzde, yalnız kamu yönetiminde değil, toplumun her alanında genel anlamda ahlaki problemlerle karşı karşıya bulunulduğu konusunda ortak bir kanaat oluşmaktadır. Özellikle siyasal ve yönetsel alanda ortaya çıkan yozlaşmanın temelinde, siyasal ve yönetsel sistemin bu olgu karşısında gösterdiği zaafın yanında, toplumsal etiğin erozyona uğraması da yatmaktadır. Başka bir anlatımla, sözünü ettiğimiz alanlarda, etik değerlere gereken önem verilmemektedir. Sorun sadece “ahlaka aykırı” sayılan davranışların toplumda yaygınlık ve saygınlık kazanması değildir. Daha da ciddi olan ve bunlara yol açan sorun, neyin ahlaklı neyin ahlaksız olduğu konusundaki ölçülerin yitirilmeye başlamasıdır. Artık, ahlaklı ve ahlaksız davranışı birbirinden ayırmakta zorluk çekilmektedir.

Kamu görevlileri, aldıkları kararlar ve sergiledikleri davranışlar esnasında her biri farklı değer taşıyan alternatif seçenekler arasından tercih yapmakta zorlanmakta, başka bir ifade ile neyin ahlaklı ve neyin ahlak dışı olduğu konusunda tereddüde düşmekte ve etik ikilemlerle karşı karşıya kalabilmektedir. Etik ikilem, iki veya daha fazla yarışan değerler çatışma halinde olmasıdır. Eğer, çatışan bu değerlerden birisi korunursa, diğeri korunamamakta ya da bir veya daha fazlasını koruyabilmek için, diğerlerini göz ardı etmek zorunluluğu bulunmaktadır (Gortner, 1994: 373). Kamu görevlisi, karşılaştığı her biri farklı bir değer taşıyan alternatifler içerisinde birisini seçmekle, değer taşıyan diğer alternatifleri reddetmiş olmaktadır. Görevlinin bu seçimi, yasalara uygun olsa bile, ahlaki bakımdan iyi ve doğru olmayabilmektedir.

Kamu görevlilerine sağlanan kişisel çıkarlar, onların davranışlarını, kararlarını ve seçimlerini çıkar sağlayan lehine etkilemektedir. Kamu görevlisine kişisel çıkar sağlama denilince akla ilk olarak “rüşvet” gelmektedir. Rüşvetin, kamu görevlisini yasa dışı ve ahlaka aykırı bir şekilde davranmaya sevk ettiği konusunda kuşku bulunmamaktadır. Bununla birlikte kamu görevlileri, kesin bir şekilde “rüşvet” olarak nitelendirilemeyen, ancak davranış, karar ve seçimlerini etkileme “ihtimal”i bulunan çıkar çatışmaları (conflict of interest) ile de karşı karşıya kalabilmektedir. Bu çalışmanın amacı, kamu görevlilerini yoldan çıkarabilecek, onları yolsuzluk yapmaya yönlendirebilecek “bubi tuzağı” niteliğindeki çıkar çatışmaları içinde değerlendirilen hediyeler ve kişisel kullanım amacıyla yapılan bağışları irdelemek ve kamu yönetimi etiği açısından değerlendirmektir.

1. ÇIKAR ÇATIŞMASI KAVRAMI ve ETİK İKİLEMLER

Hediye ve kişisel kullanım amacıyla yapılan bağışların “bubi tuzağı”na benzetilmesi tesadüfi değildir. Bilindiği gibi, kurnazca hazırlanan, şüphe uyandırmayan, tehlikesiz zannedilen ve kurbanı daha rahat çekebilmek için çekici bir cisim kullanılan tuzaklara “bubi tuzağı” denilmektedir. “Bubi tuzağı”, bir insanın görünürde zararsız olan bir nesneye dokunması veya yaklaşması veya görünürde güvenli olan bir eylemi yapması neticesinde, beklenmedik bir şekilde faaliyete geçen, öldürmek ve yaralamak üzere tasarlanmış, imal edilmiş veya uyarlanmış her türlü cihaz veya malzeme anlamına da gelmektedir. Ahlaki değerlere önem veren bir kamu görevlisi, açıkça rüşvet almaz veya kişisel bir menfaat sağlamaz. Buna karşılık, kendisine verilen ve ilk anda masum, zararsız ve tehlikesiz olarak görülebilecek hediyeleri ya da kişisel kullanımı için yapılmış bağışları kabul edebilir. Zaten geleneksel değerler açısından bir kişinin kendisine verilen bir hediyeyi geri çevirmesi hoş karşılanmamaktadır. Ancak, hediye verenin veya bağışta bulunanın gerçek niyeti belli olmadığı için, söz konusu hediye veya bağışlar, ileride kamu görevlisinin “tarafsızlığı”nı zedeleyecek bir tuzağa dönüşebilecek ve “etik ikilem”lerle karşı karşıya kalmasına neden olabilecektir.

Hediye alan ve kişisel kullanım amacıyla yapılan bağışları kabul eden kamu görevlilerinin karşılaşılabileceği ikilemlere örnek olarak aşağıdaki senaryolar verilebilir.

1. Bir kamu kurumunda ihale komisyonu başkanı olarak görev yapan Ahmet Bey, yıllık kırtasiye alımı ile ilgili ihalede son kararı verecek kişidir. Her bakımdan şartları aynı olan ve aynı teklifi veren üç firma arasından seçim yapacaktır. Ancak firmalardan birisinin sahibi, daha önce Ahmet Beyi ailesi ile birlikte sahip olduğu tatil köyünde bir hafta sonu ağırlamıştır. Ahmet Bey, diğer iki firmanın sahibini ise tanımamaktadır. Bu durumda Ahmet Bey nasıl davranacaktır?
2. Küçük bir kasabada aile hekimi olarak çalışan Emine Hanım, gelen hastaların getirdikleri meyve, sebze ve yiyecekleri hediye olarak kabul etmektedir. Bir kasa şeftali getiren bir hasta, muayene olduktan sonra Emine Hanımdan, sağlık güvencesi bulunmayan fakir bir komşusunun sürekli olarak kullandığı ilacı kendi reçetesine eklemesi ricasında bulunur. Emine Hanım nasıl davranacaktır?

*Örnek olarak yer verilen olaylara senaryo denilmesi, bunların hiç gerçekleşmediği ve hayal ürünü olduğu anlamına gelmemelidir. Bunun aksine, söz konusu olaylar günlük hayatımızda yaşanan ve sıkça karşılaşılan niteliktedir. Kamu görevlilerinin karşılaştıkları diğer etik ikilemlere ilişkin pek çok örnek için bkz. Steinberg ve Austern, 1996: 6-13; Bayramoğlu Alada, 1994: 49-53; Şen: 2017.

3. Selim Bey, lise müdürü olarak görev yapmaktadır. Okulun bulunduğu ilçenin ileri gelenlerinden Mehmet Bey, müdürün kullanması için bir dizüstü bilgisayar bağışlamıştır. Müdür bilgisayarı okulun demirbaşına kaydettirmiş ve kullanmaya başlamıştır. İlerleyen günlerde Mehmet Bey, okulda okuyan yeğeninin başarısız olduğu dersler için müdürden yardım istemiştir. Selim Bey nasıl davranacaktır?
4. Belediye başkanı Tahsin Beye çelik mutfak gereçleri üreten fabrikanın açılışında çatal-kaşık-bıçak takımı ve tencere seti hediye edilmiştir. Daha sonra belediye görevlilerinin yaptığı denetimlerde, söz konusu fabrikanın arıtma tesisinin bulunmadığı ve çevreyi kirlettiği tespit edilerek ceza tutanağı düzenlenmiştir. Fabrikanın sahibi Tahsin Beyi arayarak yardımcı olmasını istemektedir. Tahsin Bey nasıl davranacaktır?

Örneklerde de görüldüğü gibi, kamu yönetiminde etik ikilemler denince, daha çok çıkar çatışmaları aklı gelmektedir. Çıkar çatışması (conflict of interest) ile ilgili düzenlemeler, İngiliz gelenek hukukuna (common law) dayanmaktadır. Söz konusu hukuka göre, bir kamu görevlisi, itimada dayanan bir yükümlülüğe sahiptir. Yönetmelik faaliyetlerinde ne doğrudan ne de dolaylı bir çıkar sağlayamaz; sadece kamu çıkarına göre hareket etmek zorundadır (Zimmerman, 1994: 17).

Çıkar çatışması, temelde yolsuzluktan (corruption) biraz farklıdır (Lemieux, 1991: 82). Çıkar çatışmasının bulunduğu durumlarda, yolsuzluk veya yozlaşma “ihtimal”i bulunmaktadır. Yolsuzluk yapılması ihtimalinin bulunması, hatta bu ihtimalin yüksek olması, yolsuzluk yapıldığı veya yapılacağı anlamına gelmemektedir.

Çıkar çatışması, değişik biçimlerde ortaya çıkabilmektedir (Ayrıntılı bilgi için bkz. Yüksel, 2005a: 28-32; Yüksel, 2005b: 107-125). Bir kişinin bir kamu görevine atanması, kamudan ayrıldıktan sonra özel bir şirkette çalışması, ikinci bir işte çalışması, hediye kabul etmesi, ücret karşılığında bir toplantıya katılması ya da vereceği kararın ya da bulunacağı davranışın muhtemel sonucundan, kendisinin ya da yakınlarının olumlu ya da olumsuz ve/veya dolaylı ya da dolaysız etkilenmeleri durumu çıkar çatışmasını ortaya çıkarabilmektedir.

Kamu görevlisinin yapacağı işlem, eylem veya alacağı karardan olumsuz olarak etkilenecek ya da bunlardan çıkar sağlayacak kişilerin içinde, kendisinin ya da eş, dost, akraba, arkadaş, daha önceki işinden tanıdığı kimselerin (objektif olarak davranmasını etkileyebilecek herkes) bulunması, çıkar çatışmasını ortaya çıkarmaktadır (Şen, 1998: 133).

Çıkar çatışmalarını ortaya çıkış biçimlerine göre gerçek, algılanan ve potansiyel çıkar çatışmaları biçiminde üçe ayırmak mümkündür (Şen ve Usta, 2010: 529). Çalışmanın ana konusunu oluşturan hediye ve kişisel kullanım amacıyla yapılan bağışlar her üç türde de ortaya çıkabilmektedir.

2. RÜŞVET VE HEDİYE: BENZERLİKLER ve FARKLILIKLAR

Hediye ile rüşveti birbirinden ayırmak oldukça zordur. Çoğu zaman rüşvet ile hediye birbirine karıştırılmaktadır. İki arasında ayırmanın ortaya konulabilmesi için öncelikle rüşvet olgusunun ayrıntılı tanımlanmasında yarar bulunmaktadır.

2.1. Rüşvetin Tanımı ve Kapsamı

Kamu kuruluşlarındaki işlerini herhangi bir yere takılmadan ya da hızlandırarak görmek isteyenler, bazen rüşvet vermek durumunda kalabilmektedirler. Özellikle az gelişmiş ülkelerde yaygın olan bu uygulamaya “bürokratik çarkın yağlanması” adı verilmektedir. Kamu görevlisine kendinden beklenen görevi yapması ya da yapmaması için armağan, komisyon ya da başka bir adla çıkar sağlanması çok kullanılan bir yöntemdir (Çulpan, 1980: 35). Böyle bir durumda, vatandaşların büyük bir kısmı, yararlandıkları kamu hizmetlerinin daha hızlı bir şekilde görülmesi amacıyla ilave bir ücret ödemeyi olağan saymaktadır. Bu şekilde kurumsallaşan rüşvet sayesinde, verimlilik, rasyonellik ve etkinlik gibi ilkelerden uzak ve ağır bir biçimde işleyen bürokrasi mekanizması harekete geçmekte, rüşvetle birlikte işlerin çabuk bir biçimde yürütülmesi sağlanabilmektedir.

“Rüşvet, toplumda genel olarak herhangi bir konuda kurumsallaşmış karar verme yetkisine sahip olan kişinin kararını etkileyecek karar girdilerinden biridir” (Tekeli ve Şaylan, 1974: 98). Karar veren bir yetkilinin inisiyatifini kullandığı serbest bir alan her zaman vardır. Rüşvet veren, bu serbest alan içinde ve hatta çoğu durumda onu da taşarak, karar vericiyi etkilemekte ve sonuçta kendisine menfaat sağlamaktadır. Tekeli ve Şaylan’a göre, eğer rüşvet alma ve verme mekanizması kurulmuşsa, rüşvet verenin bu mekanizmadan daha fazla çıkar sağlayacağı genellikle ileri sürülebilir (Tekeli ve Şaylan, 1974: 100).

Rüşvet genellikle “hafif-çabuklaştırıcı rüşvet” ve “ağır-çarpıtıcı rüşvet” olarak iki kategoride değerlendirilmektedir (Berkman 1983: 23). Nitekim önceki Türk Ceza Kanunu da bu sınıflamayı benimsemiştir. Ancak 2004 yılında kabul edilen 5237 sayılı Türk Ceza Kanunu, söz konusu ayırımı ortadan kaldırarak rüşveti,

kamu görevlisinin görevinin ifasıyla ilgili bir işi yapması veya yapmaması için, doğrudan veya aracılar vasıtasıyla, kendisine veya göstereceği bir başka kişiye menfaat sağlaması olarak tanımlanmış ve tarafların anlaşmaya varmasını suçun tamamlanması için yeterli görmüştür (md. 252).

Rüşvet suçunun teşekkül edebilmesi için, rüşvet veren tarafından rüşveti alana bir menfaat sağlanmalı ya da vaat edilmelidir. Menfaat kavramının genel anlamda ele alınması ve maddi şeylerin yanında memuru usulsüzlüğe sevk edecek her türlü vasıtanın da menfaat sayılması gerekmektedir (Mumcu, 1985: 13).

Temelde iki farklı rüşvet tipinden söz etmek mümkündür (Tekeli ve Şaylan, 1974: 102-103). Birinci tipte, rüşvetin fiyatı sabitleşmeye yakındır. Söz konusu rüşvet tipinde, hizmetten yararlanmak isteyenler, sayıca çok fazladır ve elde edilmek istenen ayrıcalık çok büyük miktarda değildir. Rüşvet alıp vermekle ilgili somut davranış kalıpları ortaya çıkmıştır. Toplumda bu tip rüşvete karşı çok fazla bir tepki oluşmaz; büyük bir kesim olayı kabullenmiş gibidir. Genelde, görevlilerin istemesine gerek kalmadan, vatandaşlar rüşveti vermektedirler.

İkinci rüşvet biçiminde, kurumsallaşmadan söz etmek zor görünmektedir. Çünkü bu tür rüşvette, fiyat değişkendir; elde edilecek çıkarın büyüklüğüne ve kamu görevlisinin statüsüne göre değişmektedir. Burada rüşveti alan taraf olarak, bürokrasideki karar piramidinin en üst düzeylerindeki görevliler yer almaktadır. Paylaşılmaya çalışılan kaynak çok büyük ve sınırlı olup, elde etmeye çalışanların sayısı ve rekabeti oldukça fazladır. Bu nedenle kurumsallaşma olamamakta, rüşvetin miktarı, çok değişken olarak büyük miktarlara ulaşabilmektedir. Örneğin, büyük miktarda ihaleler, özelleştirme kararları, kentsel rantların dağıtımı vb. konular bu tür rüşvete konu olabilmektedir.

Burada rüşvetten biraz farklı, ancak ona çok benzeyen, hatta zaman zaman birbirinden kesin çizgilerle ayrılamayan “haraç” olgusundan da kısaca söz etmek yerinde olacaktır. Haraç, kamu görevlisinin karşısındaki kişiden işini yapmak için bir bedel istemesidir. Başka bir ifade ile memur yapması gerekli bir işlemi yapmak için vatandaşın yasal olmayan bir ödeme talebinde bulunmaktadır. Burada rüşvet olgusu kamu görevlisinden kaynaklanmaktadır (Berkman, 1983: 24). Haraç olgusu, “açık yiyicilik” ve “aktif rüşvet” olarak adlandırılabilir gibi (Berkman, 1983: 24) “şantaj” olarak da değerlendirilmektedir (Key, 1990: 39). Söz konusu eylem, rüşvetten farklı olarak icbar suretiyle irtikap suçunu oluşturmaktadır.

2.2. Hediye Almanın Tanımı ve Kapsamı

Bütün toplumlarda, insanlar arası ilişkilerin bir gereği olarak hediye almak ve vermek kültürün bir parçası olarak değerlendirilmektedir. Hatta geleneksel değerler açısından verilen bir hediyeyi kabul etmemek ve geri çevirmek doğru bir davranış olarak görülmemektedir. Ülkemizde hem geleneksel kültürün, hem dinin ve hem de batı kültürünün etkisiyle hediyeleşmenin oldukça yaygın olduğu söylenebilir (Tezcan, 2019).

Hediye alma uygulaması, Türk kamu yönetiminde oldukça yaygındır ve etik dışı davranışlara yol açmaktadır (Yüksel, 2005c: 129). Bu çerçevede, en üst düzey yöneticiden en alt kademedeki memura kadar, kamu görevlileri, özel kişi ve kuruluşlardan veya emrindeki diğer kamu görevlilerinden hediye alabilmektedir. Hediye, genellikle kamu görevlisinin bir isteği ve talebi olmaksızın verilmektedir.

Hediyenin en önemli özelliklerinden birisi olan “karşılıklılık” esası (Graycar and Jancsics, 2016), Türk Kültüründe de geçerlidir; özellikle düğün, sünnet gibi törenlerde götürülen hediyelerde bu hususa oldukça dikkat edilmektedir. Hediye belirlenirken karşı tarafın daha önce getirdiği hediyeye eşit veya denk olmasına özen gösterilmektedir (Tezcan, 2019: 32). Karşılıklılık ilkesi gereğince, hediye veren, gelecekte verdiği hediyenin karşılığını beklemekte ya da en azından karşılık verilmesini ümit etmektedir (Graycar and Jancsics, 2016).

Ancak kamu görevlilerine verilen hediyelerde “karşılıklılık” ilkesi söz konusu olmamaktadır. Kamu görevlilerine verilen hediyeler tek taraflı olarak hizmetten yararlananlar tarafından verilmekte, kamu görevlileri kendilerine verilen hediyelerin karşılığında, hediye verene herhangi bir hediye vermemektedir. Özellikle mali değeri yüksek olan hediyelerde, kamu görevlisi hediye verene karşı kendisini borçlu hissedebilmekte; görev ve yetkilerini kullanarak hediye verene bir menfaat sağlayabilmektedir (Graycar and Jancsics, 2016).

Bu bağlamda, hediye verenin “niyeti” önem kazanmaktadır. Kamu görevlilerine verilen hediyeleri hediye verenin niyeti açısından ikiye ayırmak mümkündür. Birincisinde hediye verenin herhangi bir menfaat beklentisi bulunmamaktadır. Örneğin yabancı bir ülkeyi ziyaretinde kamu görevlilerine verilen hediyeler, Öğretmenler Günü’nde öğretmene verilen bir buket çiçek, yöneticilik görevine getirilen amirlerini ziyaret eden memurların verdikleri saksı çiçeği, yılbaşında verilen ajanda ve benzeri hediyeler bu kapsamda değerlendirilebilir. Yine aldığı kamu hizmetinden memnun kalan bir vatandaş, memnuniyetini ifade etmek için kamu görevlisine içinden gelerek “bahşiş” olarak da adlandırılabilen hediyeler verebilmektedir. Hastanede yatan bir hastanın iyileşmesine vesile olan doktora ya da kendisine iyi muamele eden hemşirelere taburcu olduktan sonra getirdiği bir pasta buna örnek olarak verilebilir. Bu tür hediyeler daha çok sembolik niteliktedir.

İkincisinde ise hediyeyi verenin bir menfaat elde etme ya da hizmetin kolayca ve süratle görülmesi yönünde bir beklentisi bulunmaktadır. Bu durumda hediyeyi veren, ayrıcalıklı işlem yapmasını beklediği kamu

görevlisine, önceden meşruiyet kazandırılmış çıkarlar sağlama yoluna gitmekte, böylece doğrudan rüşvet vermenin risklerini en aza indirmeye çalışmaktadır. Araba ya da ev tahsis etmek, tuttuğu takımın kombine maç biletlerini hediye etmek, konferans verdirmek, inceleme amaçlı gezilere davet etmek, gerçek fiyatının çok altında gayrimenkul satmak, herhangi bir eşyasını ücretsiz tamir etmek, ücretsiz yemek ve konaklama imkânı sunmak kamu görevlilerine menfaat elde etme amacıyla sağlanan çıkarlardan bazılarıdır. Bu kapsamda değerlendirilebilecek başka bir uygulama, kamu görevlisinin ayrıcalıklı işlem yapılması beklenen işe önceden ortak edilmesidir. Örneğin, kurulma aşamasındaki bir tesise ortak edilen bir bürokrattan, ileride, işletmenin bürokrasi kademelerinde karşılaşılabileceği zorluklar karşısında bizzat ya da başka bürokratlar üzerinde etkili olmak suretiyle yardımcı olması istenmektedir. Keza imar açısından problemlili bir arazi üzerinde kurulan bir kooperatife, yetkili memur/bürokratlar önceden üye kaydedilmek suretiyle (aidatsız ya da çok cüzi bir aidatla), problemin halledilmesinde yardımcı olmaları amaçlanmaktadır. Bu kapsamdaki hediyeler genellikle sembolik olmanın ötesinde kamu görevlisine belli bir çıkar sağlamayı hedeflemektedir.

İkinci durumda, hediye veren başlangıçta niyetini açıkça belli etmemektedir. Çoğu zaman hediye verildiği anda kamu görevlisi ile hediye veren arasında hizmetle ilgili bir bağlantı da bulunmamaktadır. Başka bir ifade ile “gerçek” çıkar çatışması yoktur; “potansiyel” çıkar çatışması söz konusudur. Böyle durumlarda kamu görevlisi hediye verenin uzun dönemdeki niyetini sezmemekte ve durumdan şüphelenmeyerek hediye kabul etmektedir.

Ancak bazı durumlarda da hediye verenin niyeti açıkça belli olmaktadır. Örneğin, bazı firmalar promosyon adı altında hediye ve numune ilaç dağıtmakta ve hekimlerin kendi ilaçlarını yazmalarını sağlamak amacıyla, tıp kongrelerinde onların konaklama, ulaşım ve kongre kayıt ücretlerini karşılamaktadır (TBMM, 2003: 683; Graycar and Jancsics, 2016). Yine kamu hizmetlerini ihale yoluyla yürüten yüklenici firmalar, hak edişlerde kolaylık sağlaması amacıyla kontrol mühendislerine araç tahsis etmekte ve çeşitli hediyeler vermektedir.

2.3. Rüşvet ile Hediye Arasındaki Farklar

Yukarıdaki açıklamalar ışığında rüşvet ile hediye arasındaki temel farklılıkları şöyle açıklamak mümkündür:

Rüşvet her durumda karar vericiyi etkilemek ve çıkar sağlamak amacıyla verilmektedir. Rüşvette, sağlanan bir çıkar karşılığında kamu görevlisinin görev gereklerine aykırı hareket etmesi konusunda tarafların karşılıklı “anlaşma” yapmaları söz konusudur. Süreci kimin başlattığı önemli değildir. Bu durumda rüşvet alan kamu görevlisi “*kesinlikle*” karşı tarafa bir menfaat sağlayacaktır.

Hediye ise her zaman çıkar sağlamak amacıyla verilmemektedir. Hediye genellikle süreci hediye veren başlatmaktadır. Kamu görevlisi, hediye alma karşılığında hediye verene çıkar sağlama konusunda bir taahhütte bulunmamaktadır. Hediye alan kamu görevlisi, hediye veren tarafa bir çıkar sağlamayabilir; ancak çıkar sağlama “*ihtimal*”i söz konusudur.

Hediye verme, rüşvetten farklı gibi görünse de, verenin veriş amacının arkasında yatan gerçeği saklamaktan öteye geçmemektedir (El-Attas, 1988: 30-31). Bir menfaat elde etmek için kamu görevlisine açıkça rüşvet veremeyenler, hediye vermek suretiyle ona çıkar sağlayabilmektedirler. Bu anlamda verilen hediyeleri, rüşvet olarak değerlendirmek mümkündür.

Kamu görevlilerine verilen hediyelerin genellikle etik dışı davranışlara yol açtığı yadsınamaz bir gerçek olmakla birlikte, bazı durumlarda bir takım olumlu işlevlerinin olduğu da ileri sürülmektedir (Graycar and Jancsics, 2016). Katı, kuralcı ve hizmetten yararlananlara ilgisiz / kötü davranan kamu görevlilerine verilen hediyelerin, bazı durumlarda söz konusu olumsuzlukları ortadan kaldırmaya yardımcı olabilir. Örneğin köyde yaşayan bir vatandaşın ilçedeki hastaneye giderken götürdüğü taze yumurta, süt, sebze – meyve vb. hediyeler, hekimin kendisiyle daha fazla ilgilenmesine, güler yüzlü davranmasına ve sonuçta daha iyi sağlık hizmeti almasına yol açabilir. Yine gümrüklerde malı bekleyen bir firma yetkilisinin malların bozulmasını önlemek adına görevlilere işlemlerin hızlandırılmasını sağlamak amacıyla hediye vermesi örneğinde hediye verenin olumlu bir işlevi olduğu söylenebilir. Ancak her iki örnekte de verilen hediyelerin, hizmetten ayrıcalıklı olarak yararlanmak amacıyla verildiği unutulmamalı, bu tür hediyelerin hizmet sunumunda eşitlik ilkesini zedeleyeceği göz ardı edilmemelidir.

Burada son olarak konuya ilişkin yapılan bazı alan araştırmalarına değinmek yerinde olacaktır. Hemen belirtmek gerekir ki, doğası gereği gizli olarak alınıp verilen rüşvet ile yine alıp veren kişiler arasında kalan hediye verme olgusuna ilişkin yapılan alan araştırmaları son derece azdır. 2001 ve 2003 yıllarında yapılan bir araştırmaya göre, rüşvet ve hediye veren en yaygın olduğu kurum trafik polisidir. İkinci sırada gümrükler yer almaktadır. Trafik dışı polis (emniyet), tapu ve vergi daireleri bunları izlemektedir (Adaman vd., 2001: 68-69; Adaman vd., 2003: 71-72; TÜSİAD, 2002: 112-113). Yine yapılan başka bir alan araştırmasında, ilk üç sırayı tapu daireleri, gümrük idaresi ve belediyeler paylaşmaktadır (Gökçe ve Örselli, 2011: 58). Ancak son

dönemlerde yapılan düzenlemeler, otomasyon sistemlerinin gelişmesi ve yolsuzluğu önleme adına yapılan çalışmalarla özellikle trafik, tapu vb. hizmetlerin yürütülmesinde hediye ve rüşvetin gözle görülür biçimde azaldığı söylenebilir.

3. HEDİYE İLE İLGİLİ DÜZENLEMELER

Mevzuatımızda, kamu görevlilerinin, görevleri esnasında veya görevleri dışında, görevlerinden dolayı herhangi bir şekilde kişisel menfaat sağlamaları ve hediye kabul etmeleri açık bir şekilde yasaklanmıştır.

Devlet Memurları Kanunu'nun 10. maddesinde, amir ile memurlar arasındaki hediye ve borç ilişkileri şöyle düzenlenmiştir: "Amir, ... maiyetindeki memurlardan hususi bir menfaat temin edecek bir talepte bulunamaz, hediyesini kabul edemez ve borç alamaz." (DMK, md. 10)

10. maddede yer alan çıkar ilişkilerinden birisi, Türk bürokrasi geleneğinde de var olan, yükselmek ya da hoş görünmek amacıyla memurun amirine hediye vermesidir. İkincisi, amirin memurla ilgili herhangi bir tasarrufta bulunma ya da bulunmama karşılığında, ondan bir çıkar elde etmeye çalışmasıdır.

DMK, devlet memurları ile hizmet sundukları kişiler, yani vatandaşlar arasındaki çıkar ilişkilerini düzenlediği maddesinde şöyle demektedir: "Devlet memurlarının doğrudan doğruya veya aracı eliyle hediye istemeleri ve görevleri sırasında olmasa dahi menfaat sağlama amacı ile hediye kabul etmeleri veya iş sahiplerinden borç para istemeleri ve almaları yasaktır." (DMK, md. 29) Aynı yasak sözleşmeli personel için de geçerlidir (399 sayılı KHK, md. 16).

Düzenleme ile hediye istemek ya da görev dışında da olsa menfaat sağlama amacı ile hediye kabul etmek ve borç istemek ya da almak yasaklanmıştır. Görev dışında, menfaat sağlama amacı taşımayan ve geleneklerin gereği olarak yapılan hediyeler, bu maddenin kapsamı dışında kalmaktadır. Evlenen, çocuğu sünnet olan ya da ev alan bir kamu görevlisine komşu ve yakınlarının verdikleri hediyeler bu kapsamdadır. Ancak böyle durumlarda bile, hediye veren ile hediye alan kamu görevlisi arasında "kamu hizmeti" ilişkisi bulunabilir. Bir kişinin çocuğunun öğretmeni ve aynı zamanda komşusu olan bir öğretmene "evlilik hediyesi" vermesi bu duruma örnek olarak verilebilir.

Öte yandan, yukarıda da vurgulandığı üzere, hediyein hangi amaçla verildiğini belirlemek, bazı durumlarda kolay olmayabilir. Örneğin, yeni bir göreve atanan kamu görevlisine tebrik ziyaretine gelen kurum çalışanlarının, yeni amirlerine verdikleri hediye, geleneklerin gereği olarak ya da amire hoş görünmek için verilmiş olabilir.

Madde, sadece görev esnasında değil, görev dışında da menfaat sağlama amacıyla hediye kabul edilmesini yasaklamaktadır. Bu durumda, kamu görevlisiyle iş ilişkisi içinde olan vatandaşlarla, o anda iş ilişkisi içinde olmamakla beraber, gelecekte muhtemelen iş ilişkisinde olabilecek vatandaşların, menfaat sağlamak amacıyla kamu görevlisine hediye vermesi ya da kamu görevlisinin bu kişilerden hediye kabul etmesi kesin olarak yasaklanmıştır.

Yukarıda belirttiğimiz düzenlemelerde, hediye tanımlanmamış, miktar ya da büyüklükle ilgili herhangi bir ölçüt konulmamıştır. Bu durum, her türlü hediyein alış verişinin yasaklandığı anlamına gelebilir. Ancak, uygulamada miktarı fazla büyük olmayan hediyelerin alınıp verildiği ve bununla ilgili olarak, hediye alan kamu görevlileri hakkında, yetkili mercilerce herhangi bir işlem yapılmadığı görülmektedir. Bu nedenle hediyein tanımının yapılması, ne tür hediyelerin hangi ölçülerde alınıp verileceğinin ayrıntılı olarak düzenlemesi gerekmektedir.

Nitekim 2004 yılında yürürlüğe giren 5176 sayılı Kanun ile Kamu Görevlileri Etik Kurulu, hediye alma yasağının kapsamını belirlemeye ve en az genel müdür veya eşiti seviyedeki üst düzey kamu görevlilerince alınan hediyelerin listesini gerektiğinde her takvim yılı sonunda bu görevlilerden istemeye yetkili kılınmıştır (md. 9).

Bu kapsamda 13.04.2005 tarihinde Resmi Gazete'de yayınlanarak yürürlüğe giren Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi "hediye alma ve menfaat sağlama yasağı"nın ayrıntılı olarak düzenlemiştir. Buna göre, kamu görevlisinin tarafsızlığını, performansını, kararını veya görevini yapmasını etkileyen veya etkileme ihtimali bulunan, ekonomik değeri olan ya da olmayan, doğrudan ya da dolaylı olarak kabul edilen her türlü eşya ve menfaat hediye kapsamında değerlendirilmektedir. Kamu görevlilerinin hediye almaması, kamu görevlisine hediye verilmemesi ve görev sebebiyle çıkar sağlanmaması temel ilke olarak benimsenmiştir. Kamu görevlilerinin, yürüttükleri görevle ilgili bir iş, hizmet veya menfaat ilişkisi olan gerçek veya tüzel kişilerden kendileri, yakınları veya üçüncü kişi veya kuruluşlar için doğrudan doğruya veya aracı eliyle herhangi bir hediye almaları ve menfaat sağlamaları yasaklanmıştır.

Söz konusu maddede, kamu görevlilerinin kamu kaynaklarını kullanarak hediye vermeleri, resmi gün, tören ve bayramlar dışında, gerçek veya tüzel kişilere çelenk veya çiçek göndermeleri, görev ve hizmetle ilgisi olmayan kutlama, duyuru ve anma ilanları vermeleri de yasaklanmıştır. Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun 2009/23 sayılı kararı (www.etik.gov.tr) konu ile ilgilidir. Kurul, bir ilçe belediye başkanının düğün ve sünnetlerde taktığı altınların parasını belediye bütçesinden karşılamasını, "hediyeye alma ve menfaat sağlama yasağı" kapsamında değerlendirmiş ve ihlal kararı vermiştir.

Yönetmeliğin 15. maddesinde 3628 sayılı Kanunun 3. maddesine atıf yapılarak uluslararası ilişkilerde nezaket ve protokol kuralları gereğince, yabancı kişi ve kuruluşlar tarafından verilen hediyeler yasak kapsamı dışında tutulmaktadır. 3628 sayılı Mal Bildiriminde Bulunulması, Rüşvet ve Yolsuzluklarla Mücadele Kanunu'nun hediyeye ile ilgili düzenlemesi şöyledir:

"... kamu görevlileri, milletlerarası protokol, mücemele veya nezaket kaideleri uyarınca veya diğer herhangi bir sebeple, yabancı devletlerden, milletlerarası kuruluşlardan, sair milletlerarası hukuk tüzelkişiliklerinden, Türk uyruğunda olmayan herhangi bir özel veya tüzelkişi veya kuruluştan; aldıkları tarihteki değeri on aylık net asgari ücret toplamını aşan hediyeye ve hibe niteliğindeki eşyayı aldıkları tarihten itibaren bir ay içinde kendi kurumlarına teslim etmek zorundadırlar. Ancak, yabancı devlet adamları ve milletlerarası kuruluş temsilcileri tarafından verilen imzalı hatıra fotoğraflarının çerçeveleri bu madde hükümlerine dâhil değildir." (md. 3)

Görüldüğü gibi, buradaki hediyeye, yabancı devlet, milletlerarası kuruluş ya da Türk uyruğunda olmayan herhangi bir özel veya tüzel kişi veya kuruluş tarafından kamu görevlisine verilmektedir. Veriliş amacı da milletlerarası protokol, mücemele veya nezaket kaideleri uyarınca veya diğer herhangi bir sebeptir. Kanun, bu tür hediyeleri çıkar amaçlı saymamaktadır. Ancak on aylık asgari ücret toplamı gibi bir limit koymakta, bunun üzerindeki bir değere sahip olan hediyelerin kuruma teslim edilmesi zorunluluğunu getirmektedir. Kanuna göre limitin altındaki hediyelerin bildirilme zorunluluğu yoktur. Buna karşın, Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi ile limitin altındaki hediyelere de beyan zorunluluğu getirilmiştir.

Kanunda yer almayan beyan zorunluluğunun yönetmelikle getirilmesi hukuk mantığına ters düşmektedir. Bu düzenlemeden, yönetmeliği hazırlayan Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun nezaket ve protokol kuralları gereğince, yabancı kişi ve kuruluşlar tarafından verilen hediyelere aslında sıcak bakmadığı anlaşılmaktadır.

Gerçekten de söz konusu düzenleme, çeşitli olumsuzluklar içermektedir. Birincisi, hediye veriliş amaçları arasında "diğer herhangi bir sebep" ifadesi yer almaktadır. Milletlerarası bir kuruluş ya da yabancı bir devlet, hediyeyi çıkar amaçlı olarak verebilir. Örneğin yabancı bir devlet, kendi menfaatlerini gözetme konumundaki bir kamu görevlisine sık sık hediyeye verebilir. Yabancı devlet, hediyeyi bu amaçla vermese dahi, verilen hediyeler kamu görevlisinin o ülkeye karşı olan tutumunu etkileyebilir.

İkincisi, hediyeye vermesi meşru kabul edilenler arasında "Türk uyruğunda olmayan herhangi bir özel veya tüzelkişi veya kuruluş" ifadesi yer almaktadır. Günümüzde, birçok yabancı kişi ve kuruluş, ülkemizde çeşitli ihalelere katılmakta ve yatırımlar yapmaktadır. Söz konusu kişi ve kuruluşlar, işleriyle ilgili olarak diğer Türk vatandaşları gibi kamu görevlileriyle muhatap olmaktadır. Bu kişi ve kuruluşların kamu görevlilerine verecekleri hediyeler, çıkar amaçlı olabilir. Hediyeye vermenin Türk vatandaşlarına tamamen yasaklanması, Türk uyruğunda olmayan kişi ve kuruluşlara ise serbest olması bir çelişkidir.

Üçüncüsü, verilen hediyelerin kamu görevlisinde kalıp kalmayacağını belirleyen limit olan on aylık net asgari ücret toplamı, çeşitli kamu görevlileri açısından göreceli bir miktardır. Söz konusu miktar, farklı konumdaki iki kamu görevlisi açısından farklı biçimde algılanabilir.

Bu nedenlerle, 3628 sayılı kanunda yer alan hediyeye ile ilgili düzenleme yasa metninden çıkarılmalıdır.

Kamu Görevlileri Etik Davranış İlkeleri ile Başvuru Usul ve Esasları Hakkında Yönetmeliğin 15. maddesi ile hediyeye alma yasağının kapsamı şöyle düzenlenmiştir:

"Aşağıda belirtilenler hediyeye alma yasağı kapsamı dışındadır:

- Görev yapılan kuruma katkı anlamına gelen, kurum hizmetlerinin hukuka uygun yürütülmesini etkilemeyecek olan ve kamu hizmetine tahsis edilmek, kurumun demirbaş listesine kaydedilmek ve kamuoyuna açıklanmak koşuluyla alınanlar (makam aracı ve belli bir kamu görevlisinin hizmetine tahsis edilmek üzere alınan diğer hediyeler hariç) ile kurum ve kuruluşlara yapılan bağışlar,
- Kitap, dergi, makale, kaset, takvim, cd veya buna benzer nitelikte olanlar,
- Halka açık yarışmalarda, kampanyalarda veya etkinliklerde kazanılan ödül veya hediyeler,

- d) Herkese açık konferans, sempozyum, forum, panel, yemek, resepsiyon veya buna benzer etkinliklerde verilen hatıra niteliğindeki hediyeler,
- e) Tanıtım amacına yönelik, herkese dağıtılan ve sembolik değeri bulunan reklâm ve el sanatları ürünleri,
- f) Finans kurumlarından piyasa koşullarına göre alınan krediler.

Aşağıda belirtilenler ise hediye alma yasağı kapsamındadır:

- a) Görev yapılan kurumla iş, hizmet veya çıkar ilişkisi içinde bulunanlardan alınan karşılama, veda ve kutlama hediyeleri, burs, seyahat, ücretsiz konaklama ve hediye çekleri,
- b) Taşınır veya taşınmaz mal veya hizmet satın alırken, satarken veya kiralarken piyasa fiyatına göre makul olmayan bedeller üzerinden yapılan işlemler,
- c) Hizmetten yararlananların vereceği her türlü eşya, giysi, takı veya gıda türü hediyeler,
- d) Görev yapılan kurumla iş veya hizmet ilişkisi içinde olanlardan alınan borç ve krediler.”

Yukarıdaki düzenlemede, Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun sembolik nitelikteki (kitap, kaset, tanıtım amaçlı hediyeler vb.) hediyeleri yasak kapsamı dışında tuttuğu görülmektedir. Buna karşılık, görev yapılan kurumla iş, hizmet veya çıkar ilişkisi içinde bulunanlardan alınan hediyeler yasak kapsamına alınmıştır. Aşağıda uygulamayı ortaya koymasına bakımından, Kurul'un hediye alma ve menfaat sağlama yasağı ile ilgili aldığı ihlal kararlarına (www.etik.gov.tr) kısaca yer verilecektir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun hediye alma yasağı ile ilgili verdiği ihlal kararları sayıca çok fazla değildir. Bu durum hediye vermenin, iki taraf (hediye veren ve hediye alan) arasında gerçekleşmesi, bu durumdan üçüncü kişilerin çoğu zaman haberdar olamaması ile açıklanabilir.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun hediye alma yasağı ile ilgili verdiği ilk karar (2009/1) ücretsiz konaklamaya ilişkindir. Kurul, kurum yöneticilerinin şehir dışında özel bir otelde gerçekleşen toplantıya katılmaları sonucunda konaklama ücretlerinin özel bir şirket tarafından karşılanmasını hediye alma yasağı kapsamında değerlendirmiştir.

İkinci ihlal kararı (2009/40) görev yeri değişen bir kaymakamın düzenlenen veda töreninde hediye alması ile ilgilidir. Kurul, başka bir ilçeye atanması nedeniyle düzenlenen veda töreninde, kaymakama, kamu görevlileri ve halkın katkılarıyla alınan takım elbise, ayakkabı, kemer, kravat ve gömleğin hediye edilmesini hediye alma yasağının ihlali olarak değerlendirmiştir.

Üçüncü ihlal kararı (2017-98 sayılı karar) doğrudan hediye alma yasağı kapsamında alınmamıştır; ancak konu aynı zamanda hediye alma ile de ilgilidir. Kararda, eski bir Kaymakamın görev yaptığı ilçede faaliyet gösteren özel bir şirkete ait binek aracı kendi özel aracımış gibi kullandığı, dışarıya araç kendisininmiş gibi yansıttığı, aracı kullandığı süre içerisinde aracın akaryakıt veya benzeri giderlerinin şirket tarafından karşılandığı gerekçesiyle “saygınlık ve güven” ilkesine aykırı davranıldığına hükmedilmiştir. Oysa özel bir şirketin kamu görevlisine özel araç tahsis etmesi ve giderlerini de karşılaması aynı zamanda hediye alma yasağını ihlal olarak da değerlendirilmesi gerekirdi.

Hediye verme uygulaması, yılbaşı, Öğretmenler Günü vb. özel günler bahane edilerek yaygınlaştırılmaktadır. Özellikle Öğretmenler Günü'nde velilerin öğretmenlere hediye alma yarışına girdikleri görülmektedir. Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun 2008/2 sayılı ilke kararı konuya ilişkindir. Kararda “... 24 Kasım Öğretmenler Günü dolayısıyla özellikle ilköğretim kurumlarında öğretmenlere yönelik olarak bazı hediye uygulamalarının (altın ve benzeri), bu günün anlamını olumsuz yönde etkilediği, öğretmenlik mesleğinin itibarını zedelediği, öğrencilerde etik değerler konusunda şüpheler uyandırdığı, öğrenci-aile ve öğrenci-okul ilişkilerinde etik açıdan olumsuzluklar meydana getirdiği düşünülmektedir. Başta 24 Kasım Öğretmenler Günü olmak üzere, diğer gün ve haftalarda, günün anlamıyla uyumlu ve maddi değeri olmayan sembolik (çiçek ve benzeri) nitelikteki hediyeler dışındaki hediyelerin alınmaması konusunda ... her kademedeki yönetici ve personelin gerekli dikkati göstermesi kararlaştırılmıştır.” ifadelerine yer yerilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı'nın 2015/21 sayılı genelgesi ile yürürlüğe konulan “Eğitim-Öğretim Hizmeti Verenler için Mesleki Etik İlkeler”in 12. maddesi de hediye alma ile ilgilidir ve Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun ilke kararı ile uyumludur: “Eğitimi, Öğretmenler Günü gibi özel gün ve haftalarda verilen, maddi değeri olmayan sembolik nitelikteki hediyeler hariç, mesleki kararını ve tarafsızlığını etkilemesi muhtemel herhangi bir hediye kabul etmez.”.

Görüldüğü gibi bu düzenlemelerde, Öğretmenler Günü vesilesiyle verilecek maddi değeri olmayan sembolik hediyeler, yasak kapsamı dışına alınmaktadır. Maddi değerinin yanında hediyeye atfedilen geleneksel değerlerin de, kamu görevlisini etkileyebileceği unutulmamalıdır. “Bir kahvenin kırk yıl hatırı vardır”

özdeyişinin kabul gördüğü ülkemizde sembolik hediyelerin bile kamu görevlisini etkileyebileceği göz ardı edilmemelidir.

Konuya ilişkin yapılan bir alan araştırmasında, araştırmaya katılan okul yöneticilerinin %24,6'sı velilerin vereceği burs, seyahat, giysi, takı, yiyecek vb. hediyelerin hediye alma yasağının kapsamı dışında tutulması gerektiğini düşünmektedir. Öğretmenler gününde sembolik olmayan hediyelerin de alınabileceğine inananların oranı ise %26,3'tür (Şen ve Usta, 2010: 537).

Yönetmelikte, istisna olarak değerlendirilen hediyelerin hangi sıklıkta alınabileceğine ilişkin bir düzenleme bulunmamaktadır. Örneğin bir kamu görevlisine her ay üç dört kitap hediye edilmesi ya da haftalık bir süreli yayına ücretsiz olarak abone edilmesi yasak kapsamında değerlendirilecek midir? Yine bir müzik şirketinin tüm yeni çıkan cd ve kasetlerden kamu görevlilerine hediye etmesi hediye alma yasağı içerisinde midir? Bu hususların şüpheye yer vermeyecek şekilde ayrıntılı olarak düzenlenmesi gerekmektedir.

Kanımızca hediye ile ilgili istisnaların tamamen kaldırılması yerinde olacaktır. Hediye alma yasağının tek istisnası “herkese verilen hediyeler” olmalıdır.

4. KİŞİSEL KULLANIM AMACIYLA YAPILAN BAĞIŞLAR

Kamu görevlileri için bubi tuzağı niteliğindeki bir diğer uygulama kişisel kullanım için yapılan bağışlardır. Herhangi bir özel kişi ya da kuruluş, kamu kurumlarına genel anlamda bağış yapabilmektedir. Örneğin bir iş adamının bir okula 20 bilgisayar, belediye bir itfaiye aracı ya da hastaneye bir diyaliz makinesi bağışlaması kamu hizmetlerinin yürütülmesine katkı sağlamaktadır. Bağışlanan eşyalar kurumun demirbaşına kaydedilmekte ve genel olarak kamu hizmetinde kullanılmaktadır. Nitekim yukarıda sözü edilen yönetmelikte görev yapılan kuruma katkı anlamına gelen, kurum hizmetlerinin hukuka uygun yürütülmesini etkilemeyecek olan ve kamu hizmetine tahsis edilmek, kurumun demirbaş listesine kaydedilmek ve kamuoyuna açıklanmak koşuluyla alınanlar ile kurum ve kuruluşlara yapılan bağışlar hediye alma yasağı kapsamı dışında tutulmuştur. Makam araçları ile belli bir kamu görevlisinin hizmetine tahsis edilmek üzere alınan diğer bağışlar ise yasak kapsamındadır.

Kamu Görevlileri Etik Kurulu, genel anlamda yapılan bağışları hediye alma yasağı kapsamı dışında tutarken 3 kriter ortaya koymaktadır. Birinci kriter yapılan bağışın kuruma katkı sağlamasıdır. İkinci kriter yapılan bağışın kurum hizmetlerinin hukuka uygun yürütülmesini etkilemeyecek olmasıdır. Üçüncü kriter ise yapılan bağışın genel anlamda kamu hizmetine tahsis edilmesidir. Burada özellikle ikinci kriter üzerinde durmak yerinde olacaktır. Yapılan bağışın kurum hizmetlerinin hukuka uygun olarak yürütülmesini etkileyip etkilemeyeceği nasıl belirlenecektir? Aynı hediye vermede olduğu gibi, yapılan bağış karşısında kurum yöneticilerinin kendilerini bağış yapana karşı borçlu hissetmesi mümkündür. Ayrıca bağış yapanın da yaptığı bağışı ima ederek ileride kurumdan ayrıcalıklı hizmet talep etmesi olasıdır. Böyle durumlarda da çıkar çatışması ortaya çıkmakta, etik dışı davranma “ihtimali” söz konusu olmaktadır. Örneğin çocuğunun okuduğu ya da okuma ihtimali bulunan bir okula 20 bilgisayar bağışlayan işadama, ileride çocuğunun başarısız olduğu dersler konusunda yöneticilerden yardım talep edebilir ya da kendisi talepte bulunmasa bile yöneticiler işadama çocuğuna ayrıcalıklı işlem yapabilirler. Bu nedenle her türlü bağışın hediye alma yasağı kapsamına alınması, kamu hizmetlerinin bütçe yoluyla finanse edilmesi daha etik bir yol olacaktır.

Yönetmelikte de vurgulandığı üzere, etik anlamda açık bir sorun olan bağış türü kamu görevlisinin şahsi kullanımını için yapılanlardır. Örneğin bir belediye başkanına makam aracı olarak kullanması amacıyla bir otomobil bağışlanması, bir yöneticinin makam odasının tefriş edilmesi ya da bir müdüre dizüstü bilgisayar hediye edilmesi bu kapsamda değerlendirilmektedir. Söz konusu bağışlar da kurumun demirbaş kaydına girmekte ve nihai anlamda kamu hizmetinde kullanılmaktadır. Ancak bu tür bağışlarda bağışlanan mal genel anlamda kamu yararına değil, özel olarak bir kamu görevlisinin kişisel kullanımına tahsis edilmekte, dolayısıyla ona kişisel çıkar sağlanmaktadır. Bu durumda genellikle bağış yapanın bir çıkar sağlama beklentisi bulunmaktadır; kamu görevlisinin de bağış yapana bir menfaat sağlama “ihtimali” söz konusudur. Bu tür bağışlar, çıkar sağlama amacıyla verilen hediyelerle aynı niteliktedir. Tek fark, hediyein kamu görevlisinin kişisel malı olması, yapılan bağışın ise demirbaş kaydedildiği için kamu malı sayılmasıdır.

SONUÇ

Hediye ve kişisel kullanım için yapılan bağışları tam olarak rüşvet olarak değerlendirmek mümkün değildir. Ancak bunlar en az rüşvet kadar tehlikeli bubi tuzaklarıdır. Çünkü kamu görevlilerinin aldıkları hediyeler ve kişisel kullanım için yapılan bağışlar çoğu zaman çıkar çatışması doğurmakta, kamu görevlilerinin kararlarını ve davranışlarını olumsuz olarak etkileyebilmektedir. Bu nedenle ülkemizde hukuki mevzuat hediye almayı kesinlikle yasaklamıştır. Ancak hediyein kapsamı tam olarak belirlenmediğinden, uzun yıllardan beri kamu görevlileri hediye almaya devam etmişlerdir. Kamu Görevlileri Etik Kurulu'nun çıkardığı yönetmelikle

birlikte hediyein kapsamı ayrıntılı olarak belirlenmiş, alınabilecek ve alınamayacak hediyeler ayrıntılı olarak sayılmıştır. Kanımızca hediye ile ilgili istisnaların tamamen kaldırılması yerinde olacaktır. Hediye alma yasağının tek istisnası “herkese verilen hediyeler” olmalıdır. İstisna olarak belirlenen hediyeler için de bir limit konulmalıdır.

Hediye alma yasağının kapsamına ilişkin yapılan düzenlemelere rağmen kamu görevlileri bazı durumlarda tereddüde düşebilirler. Kamu görevlilerine yol gösterecek temel bir ölçütün belirlenmesi gerekmektedir. Bu ölçüt de hediye verenin ya da bağış yapan kişinin “niyet”i olabilir. Başka bir ifade ile verilen hediye ve yapılan bağışın karşılığında bir çıkar beklenip beklenmemesi bir ölçüt olarak alınabilir. Ancak burada temel bir sorun bulunmaktadır. Kamu görevlisi hediye veren ya da bağış yapan kişinin “gerçek” niyetinin ne olduğunu nasıl bilecektir? Bu soruya kesin bir yanıt vermek mümkün görünmemektedir. Kamu görevlisinin karşı tarafın gerçek niyetini kestirmesi oldukça zordur.

Hediye veren ya da bağışta bulunanın niyetini kestirmek zor olduğuna göre, kamu görevlisi kendisine şu soruyu sorarak bir çıkış yolu bulabilir: “Ben kamu görevlisi olmasaydım ya da işgal ettiğim makam ve mevkide bulunmasaydım, bu hediye yine de bana verilecek miydi?” Cevap kesinlikle evet ise hediye almaktan ahlaki açıdan bir sakınca bulunmamaktadır. Evetle ilgili tereddütler varsa ya da cevap hayır ise hediye kesinlikle alınmamalıdır.

KAYNAKÇA

- Adaman, F., Çarkoğlu, A. ve Şenatalar, B. (2001). *Hanehalkı Gözünden Türkiye’ de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Adaman, F., Çarkoğlu, A. ve Şenatalar, B. (2003). *İş Dünyası Gözünden Türkiye’ de Yolsuzluğun Nedenleri ve Önlenmesine İlişkin Öneriler*, İstanbul: TESEV Yayınları.
- Bayramoğlu Alada, A. (1994). *Yerel Yönetim ve Ahlak*, İstanbul: TC. Başbakanlık Toplu Konut İdaresi Başkanlığı-IULA EMME.
- Berkman, A. Ü. (1983). *Az gelişmiş Ülkelerde Kamu Yönetiminde Yolsuzluk ve Rüşvet*, Ankara: TODAİE Yayını.
- Çulpan, R. (1980). Bürokratik Sistemin Yozlaşması. *Amme İdaresi Dergisi*, 13 (2).
- El-Attas, S. H. (1988). *Toplumların Çöküşünde Rüşvet*, (Çev. Cevdet Cerit), İstanbul: Pınar Yayınları.
- Gortner, H. F. (1994). Values and Ethics *In Handbook of Administrative Ethics*, Terry L. Cooper (Ed.), New York: Marcel Dekker.
- Gökçe, O. ve Örselli, E. (2011). Kamu Yönetiminde Etik ve Etik Dışı Davranış Algısı. *İş Ahlakı Dergisi*, 4 (7).
- Graycar, A. and Jancsics, D. (2016). Gift Giving and Corruption. *International Journal of Public Administration*, <http://dx.doi.org/10.1080/01900692.2016.1177833>
- Key, Jr. V. O. (1990). Techniques of Political Graft *In Political Corruption: A Handbook*, Arnold J. Heidenheimer-Michael Johnston-Victor T. LeVine (Ed.), New Brunswick: Transaction Publishers.
- Lemieux, V. (1991). Public Sector Ethics *In Political Ethics: A Canadian Perspective*, Janet Hiebert (Ed.), Toronto: Dundurn Press.
- Mumcu, A. (1985). *Tarih İçindeki Genel Gelişimiyle Birlikte Osmanlı Devletinde Rüşvet (Özellikle Adli Rüşvet)*, İkinci Baskı, İstanbul: İnkılap Kitabevi.
- Steinberg, S. S. – David T. A. (1996). *Hükümet, Ahlak ve Yöneticiler*, Ankara: TODAİE Yayını.
- Şen, M. L. ve Usta, S. (2010). Okul Yöneticilerinin Çıkar Çatışmasına İlişkin Tutumları: Sakarya Örneği. *Türk Kamu Yönetiminin Yapısal ve İşlevsel Sorunları, 5. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde (s. 527-540)*, Orhan Gökçe ve M. Akif Çukurçayır (Ed.), Konya.
- Şen, M. L. (2017). *Kamu Görevlileri Etik Rehberi*, Ankara: Kamu Görevlileri Etik Kurulu.
- Şen, M. L. (1998). *Kamu Yönetiminde Yozlaşmanın Önlenmesinde Yönetimsel Etik Yaklaşımı*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- TBMM (2003). *Yolsuzlukların Sebeplerinin, Sosyal ve Ekonomik Boyutlarının Araştırılarak Alınması Gereken Önlemlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırması Komisyonu Raporu*, Ankara.
- Tekeli, İ. ve Şaylan, G. (1974). Rüşvet Kuramı. *Amme İdaresi Dergisi*, 7 (3).

- Tezcan, M. (2019). Folklorik ve Antropolojik Yönleriyle Hediye Geleneği ve Türk Kültüründeki Yeri. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi*, 22 (1).
- TÜSİAD (2002). *Kamu Reformu Araştırması*, İstanbul: Lebib Yalkın Yayınları.
- Yüksel, C. (2005a). Kamu Yönetiminde Etik ve Çıkar Çatışması. 2. *Siyasette ve Yönetimde Etik Sempozyumu Bildiriler Kitabı içinde* (s. 27-41), Sakarya.
- Yüksel, C. (2005b). *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik*, Cilt 1, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Yüksel, C. (2005c). *Devlette Etikten Etik Devlete: Kamu Yönetiminde Etik*, Cilt 2, İstanbul: TÜSİAD Yayınları.
- Zimmerman, J. (1994). *Curbing Unethical Behavior in Government*, Connecticut: Greenwood Press.
- <http://www.etik.gov.tr/etik-ihlal-kararlari/>

Enderun Dergisi

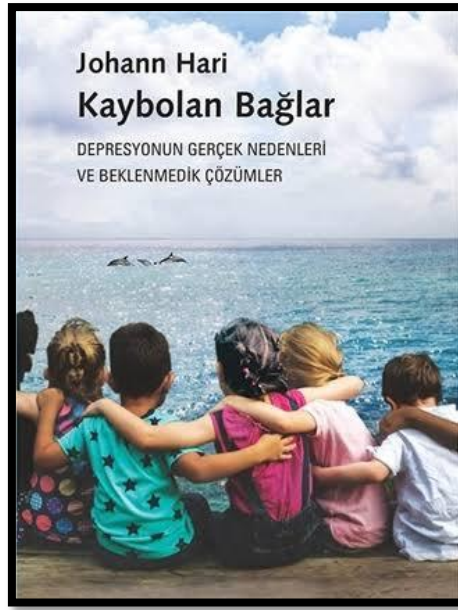
Cilt:3 Sayı:2

Gönderiliş Tarihi: 15/11/2019
Kabul Tarihi: 18/11/2019
ORCID: 0000-0001-5297-346X

KAYBOLAN BAĞLAR
Depresyonun Gerçek Nedenleri ve Beklenmedik Çözümler,

LOST CONNECTIONS
Uncovering the Real Causes of Depression and the Unexpected Solutions,
(Yazar: Johann Eduard Hari, Çeviren: Barış Engin AKSOY, 2.Baskı, Metis Yayıncılık
ISBN-13: 978-605-316-163-9)

Naime KESKİN¹

Bu çalışmada incelenecek olan eser, Britanyalı yazar ve gazeteci Johann Hari'nin depresyon ve kaygı üzerine kaleme aldığı LOST CONNECTIONS Uncovering the Real Causes of Depression and-the Unexpected Solutions (KAYBOLAN BAĞLAR Depresyonun Gerçek Nedenleri ve Beklenmedik Çözümler) adlı kişisel gelişim kitabıdır. Hari kendi hayatının da büyük bir parçası olan depresyon ve kaygının dokuz nedenini okuyucuya

¹ Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Kamu Yönetimi Bölümü Öğrencisi, namekeskn@icloud.com.

sunmaktadır. Depresyon ve kaygının kültürel bir sorun olduğu bunun da altında yatan sebeplerin başında bireyin sosyal bir varlık olarak kabul edilmesinden ziyade meta olarak görülmesinin yattığını vurgulamaktadır.

Yazar biz duygusal varlıkların dönüşümünü çarpıcı ve gerçekçi bir yöntem kullanarak kaleme almıştır. Bu yöntem sayesinde okuyucuyu düşündürmeyi başarmıştır. Her yaşta depresyon ve kaygı sorunu yaşayan bireyleri psikiyatrik ilaç tedavisi kullanımının köklü ve başarılı sonuçlar doğurmadığı kişilerde meydana gelebilecek iyileşmelerin dışsal sebeplerden öte içsel sebeplerde irdelenmesi gerektiği hususunda yönlendirmektedir.

Bu eser atalarımız ile benzer gereksinimler göstermemize rağmen gelecekteki değişikliklere nasıl adapte olacağımızın yolculuğudur. Yazar da çıktığı bu yolculuk boyunca depresyon ve kaygı yaşayan birçok insanla görüşmüş hayatlarından kesitleri aktarmıştır. Bununla birlikte bilimsel makale tez ve deneylerden yararlanmış bu bilimsel çalışmalara kitabında yer vermiştir. Dili yalın anlatımı sürükleyici eserinde uzun süreli kimyasal uyarıcıların zararlı etkilerine karşı bizleri uyarmaktadır. Kitaptaki söyleşilerin ses kayıtlarının bulunduğu internet adresi sayesinde kanıtlanabilirliği artmaktadır. Kitabın sonunda kapsamlı bir kaynakça bölümü ardından teşekkür ve izin bölümü gelmektedir.